



Persvazivní prostředky v projevech předních českých politiků v televizních a internetových pořadech

Diplomová práce

Studijní program:

N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obory:

Učitelství českého jazyka a literatury

Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy

Autor práce:

Zbyněk Plocar

Vedoucí práce:

PhDr. Alex Röhrich, Ph.D.

Katedra českého jazyka a literatury





Zadání diplomové práce

Persvazivní prostředky v projevech předních českých politiků v televizních a internetových pořadech

Jméno a příjmení: Zbyněk Plocar
Osobní číslo: P19000355
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obory: Učitelství českého jazyka a literatury
Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
Zadávací katedra: Katedra českého jazyka a literatury
Akademický rok: 2019/2020

Zásady pro vypracování:

Diplomová práce se bude zabývat analýzou persvazivních a získávacích prostředků, které užívají přední čeští politici při svých projevech v politických pořadech. V teoretické části se budu věnovat vymezení persvazivní funkce a na základě vybrané odborné literatury budou popsány jednotlivé persvazivní prostředky. Obsahem analytické části bude identifikace a následná analýza jednotlivých jazykových prostředků ve vybraném vzorku politických debat. Cílem diplomové práce bude zjistit, jaké prostředky persvaze vybrané osoby používají a v jaké míře.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština



Seznam odborné literatury:

BARTOŠEK, Jaroslav: Jazyk současné české politiky. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993. 60 s. ISBN 80-7067-331-1.
ČECHOVÁ, Marie a kol.: Současná česká stylistika. Praha: ISV, 2003. 342 s. ISBN 80-86642-00-3.
LOTKO, Edvard: Kapitoly ze současné rétoriky. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2009. 202 s. ISBN 978-802-4423-098.
ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ.: Jazyk, média, politika. Praha: Academia, 2003. 258 s. ISBN 80-200-1034-3
CHRZ, Vladimír. Metafory v politice. Vyd. 1. Praha: Psychologický ústav Akademie věd České republiky, 1999, 169 s.
JÍLEK, Viktor: Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. 125 s. ISBN 80-244-1246-2.

Vedoucí práce: PhDr. Alex Röhrich, Ph.D.
Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání práce: 30. listopadu 2019
Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2021

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

prof. PhDr. Oldřich Uličný, DrSc.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědom toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědom následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

21. dubna 2021

Zbyněk Plocar

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu své diplomové práce, PhDr. Alexi Röhrichovi, Ph.D., za cenné rady, ochotu a trpělivost při řešení problémů spjatých s tvorbou této práce. Další velké díky patří mé rodině, a to za podporu nejen během celého studia na vysoké škole.

Anotace

Tato diplomová práce se věnuje analýze výrazových persvazivních prostředků, které užívají Vojtěch Filip, Miroslav Kalousek a Jan Hamáček v pořadech Otázky Václava Moravce, DVTV a X Talk. V teoretické části se práce zaměřuje na charakteristiku verbálních prostředků persvaze, tzn. prostředků, kterými se političtí představitelé snaží diváky ovlivňovat a kterými zvyšují přesvědčivost svého projevu. Obsahem praktické části je identifikace jednotlivých prostředků ve vybraném vzorku pořadů na úrovni lexikální, morfologické a syntaktické. Výsledkem práce je srovnání zaznamenaných verbálních prostředků persvaze, a to jak z hlediska frekvence, tak i typu.

Klíčová slova

Persvaze, persvazivní funkce, jazyková analýza, funkční styl rétorický, politický diskurz, Vojtěch Filip, Miroslav Kalousek, Jan Hamáček, Otázky Václava Moravce, DVTV, XTV

Annotation

This diploma thesis presents an analysis of verbal means of persuasion used by Vojtěch Filip, Miroslav Kalousek and Jan Hamáček on the television/internet programmes *Otázky Václava Moravce*, *DVTV* and *X Talk*. The theoretical part of the paper focuses on the characteristics of verbal means of persuasion, i.e., the means by which politicians try to influence the audience and increase the cogency of their arguments. The practical part of the thesis identifies individual means in a selected sample of the above programmes at lexical, morphological and syntactic level. The result is a comparison of recorded verbal means of persuasion, both in terms of frequency and type.

Key words

Persuasion, persuasive function, linguistic analysis, rhetorical functional style, political discourse, Vojtěch Filip, Miroslav Kalousek, Jan Hamáček, *Otázky Václava Moravce*, *DVTV*, *XTV*

Obsah

Seznam tabulek	10
Seznam použitých zkratk.....	11
Úvod	12
1 Funkční styl.....	13
1.1 Definice funkčního stylu	13
1.2 Funkční styl rétorický.....	14
1.3 Rétorika v moderním pojetí.....	16
2 Persvaze.....	18
2.1 Persvazivní funkce.....	18
2.2 Persvaze vs. manipulace	19
2.3 Verbální prostředky persvaze	20
3 Diskurz	26
3.1 Definice diskurzu.....	26
3.2 Politický diskurz.....	27
3.3 Jazyková situace v české politice	30
3.4 Dialog	31
4 Portréty politických diskutérů a charakteristika vybraných pořadů.....	34
4.1 Vojtěch Filip.....	34
4.2 Miroslav Kalousek.....	34
4.3 Jan Hamáček.....	35
4.4 Otázky Václava Moravce	35
4.5 DVTV	36
4.6 XTV	36
5 Analýza persvazivních prostředků	37
5.1 Forma analýzy	37
5.2 Vojtěch Filip.....	37

5.2.1	Lexikální prostředky persvaze	37
5.2.2	Morfologické prostředky persvaze	46
5.2.3	Syntaktické prostředky persvaze	49
5.3	Miroslav Kalousek.....	56
5.3.1	Lexikální prostředky persvaze	56
5.3.2	Morfologické prostředky persvaze	64
5.3.3	Syntaktické prostředky persvaze	67
5.4	Jan Hamáček.....	73
5.4.1	Lexikální prostředky persvaze	73
5.4.2	Morfologické prostředky persvaze	82
5.4.3	Syntaktické prostředky persvaze	85
5.5	Shrnutí lexikální roviny	90
5.6	Shrnutí morfologické roviny	94
5.7	Shrnutí syntaktické roviny	96
	Závěr.....	102
	Seznam použitých zdrojů	105

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Shrnutí výrazových prostředků na úrovni lexikální.....	93
Tabulka 2 - Shrnutí persvazivních prostředků na úrovni morfologické.....	96
Tabulka 3 - Shrnutí persvazivních prostředků na úrovni syntaktické.....	100
Tabulka 4 - Celkový počet persvazivních prostředků v projevech jednotlivých kandidátů ..	102

Seznam použitých zkratk

ANO – ANO 2011 (politické hnutí)

ASCS – Akademický slovník cizích slov

ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

ČR – Česká republika

ČT – Česká televize

EET – Elektronická evidence tržeb

EU – Evropská unie

KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

KSČ – Komunistická strana Československa

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy

NATO – Severoatlantická aliance (North Atlantic Treaty Organization)

NKÚ – Nejvyšší kontrolní úřad

ODS – Občanská demokratická strana

StB – Státní bezpečnost

ÚKŠ – Ústřední krizový štáb

ÚOHS – Úřad pro ochranu hospodářské soutěže

Úvod

Cílem této diplomové práce je jazyková analýza výrazových persvazivních prostředků v projevech českých vrcholných politiků. Práce je rozdělena na část teoretickou a analytickou. V teoretické části věnujeme úvodní kapitolu teorii funkčního stylu se zaměřením na styl rétorický, zabývat se budeme jeho definicí, uvedeme hlavní faktory konstituující řečnické projevy a představíme jejich stylovou normu. Poslední podkapitola pak zpracovává obraz moderního pojetí rétoriky. Hlavními zdroji pro tvorbu této kapitoly budou publikace *Současná česká stylistika* (2003) a *Kapitoly ze současné rétoriky* (2009).

V druhé kapitole se pokusíme vymezit pojem *persvaze*, zabývat se budeme působením persvazivní funkce v řečnických komunikátech a odlišíme persvazivní proces od manipulativního. V závěru kapitoly představíme nejčastěji se vyskytující výrazové persvazivní prostředky na úrovni lexikální, morfologické a syntaktické. Oporou nám v této kapitole budou především publikace *Jazyk, média a politika* (2003), *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty* (2005) a *Jazyk současné české politiky* (1993).

Ve třetí kapitole se budeme zabývat pojmem *diskurz*, který se pokusíme definovat. Další podkapitola bude věnována charakteristickým vlastnostem a jazykové stránce politického diskurzu. V rámci této kapitoly rovněž popíšeme jazykovou situaci v české politice a pokusíme se charakterizovat primární znaky dialogu. Vycházet zde budeme zejména z publikací *Jazyk, média a politika* (2003), *Analýza diskurzu a mediální text* (2016) a *Dialog v češtině* (1999).

Čtvrtá kapitola, jež uzavírá teoretickou část, představí politické představitele, na které se v rámci naší analýzy zaměříme, a vybrané diskuzní pořady, ve kterých dotyční vystupují.

Analytická část diplomové práce nám podává detailní přehled nejpoužívanějších persvazivních výrazových prostředků, které se vyskytují v projevech jednotlivých politiků a které doprovázíme kontextem, abychom identifikovali přítomnost persvaze v konkrétních replikách. Pokusíme se zmapovat výrazy na úrovni lexikální, morfologické a syntaktické. Soustředit se budeme především na četnost výskytu persvazivních prostředků, jejich specifika, motivaci a vzájemný poměr. V téže kapitole se rovněž budeme věnovat následné komparaci politických mluvčích (z hlediska všech tří jazykových rovin) a soustředit se budeme na shodné tendence a rozdílnosti v používání persvazivních prostředků. Komparaci doplňujeme o přehledné tabulky znázorňující počet výskytů jednotlivých výrazů.

Nejdůležitější výsledky a poznatky pak sumarizujeme v závěru této práce.

1 Funkční styl

Předmětem této kapitoly bude obecná charakteristika funkčního stylu, zaměříme se především na rétorický funkční styl a také uvedeme, jaké je současné chápání moderní rétoriky. Při charakteristice řečnického stylu jsme se opírali o stylistickou učebnici *Současná česká stylistika*, zvláště o kapitolu, jejímž hlavním předmětem je styl rétorický.

1.1 Definice funkčního stylu

Spisovný jazyk disponuje mnoha funkcemi, které reagují na změny ve společnosti, čímž se jazyk stává uchopitelným odrazem dění v časoprostoru. Nejen společenský stav je silně proměnlivý, ale i jazyk ve svém vývoji a ve své podobě je charakterem intenzivně měnící se jednotkou. Proměny jazyka a rozšiřující se stylová diferenciaci fungují v závislosti na společenské atmosféře, politických a ekonomických předpokladech či na úrovni kulturní zralosti každého společenství. Jazyk tímto způsobem prostupuje dynamickým vývojem, a vytváří tak na nové situace další vhodné funkce. Nové komunikační potřeby a s nimi nově vytvořené funkce přinášejí rozmach stylových proměn jazykové komunikace. Funkce každého jazykového projevu v rámci daného stylu se projevuje zejména použitými výrazovými prostředky a jejich základním uspořádáním. Díky výrazovým prostředkům, které disponují identickou nebo podobnou funkcí, jsme schopni dojít k vymezení funkčního stylu.¹

Spoluzakladatel Pražského lingvistického kroužku B. Havránek byl u zrodu vytváření teorie funkčních stylů, kterou nejprve představil ve studii *Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura*, na níž později navázal studií nazvanou *K funkčnímu rozvrstvení spisovného jazyka*. B. Havránek ve svých statích vymezuje funkci komunikativní, prakticky odbornou, teoreticky odbornou a estetickou.² Nad rámec této klasifikace však autor vyhledává tzv. funkční jazyky, na něž lze pohlížet jako na předchůdce funkčních stylů spisovné češtiny v takovém uspořádání, v jakém ho známe dnes. Funkční jazyky perspektivou B. Havránka můžeme vnímat jako okruh vybraných jazykových prostředků, které oplývají shodným nebo alespoň podobným komunikačním záměrem. Pražský filolog a bohemista v souvislosti s funkčními jazyky mluví o jazyku hovorovém, pracovním, vědeckém a básnickém.³

Vedle původní Havránkovy diferenciaci můžeme ještě uvést novější teorii F. Trávníčka, slavisty a bohemisty, který do problematiky funkčních stylů vnesl jedno z dalších rozlišovacích

¹ ČECHOVÁ, Marie a kol.: *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003. 342 s. ISBN 80-86642-00-3, s. 37.

² Pro všechny tyto funkce lze použít označení funkce sdělovací.

³ ČECHOVÁ, Marie a kol., pozn. 1, s. 38.

kritérií. Ve svých publikacích pojmenoval tzv. druhy spisovných slohů. Do opozitní pozice stanovil sloh teoretický a praktický, rovněž vyčlenil styl novinářský, řečnický, společenský, úřední a umělecký.⁴

V současnosti v české lingvistice se uvádí několik základních funkčních stylů, které vycházejí z Jedličkova pojetí tří rovin slohových jevů.⁵ Mezi základní funkční styly patří prostěsdělovací, odborný, publicistický, umělecký, administrativní a řečnický. V rámci snahy o podrobnější diferenciaci komunikátů se vedle těchto základních uvádí mnohé další styly jako např. esejistický, konverzační, reklamní, učební či epistolární.

1.2 Funkční styl rétorický

Jako ostatní funkční styly se i rétorický styl vymezuje především pomocí stylových prostředků. Na řečnický styl lze pohlížet jako na soubor verbálních a neverbálních prostředků, jež kooperují v nastavené symbióze a současně tvoří základní strukturu jednotné výstavby rétorických projevů.⁶ Jako jeden ze základních principů výstavby vystupuje funkce persvazivní, která kromě jiného vyhledává shodné charakteristické rysy mezi stylem řečnickým a publicistickým. Ačkoliv persvazivní funkce není jediný průnikový bod mezi těmito dvěma funkčními styly, je obecně považováno za vhodné nesměšovat slohy dohromady, ba naopak je vymezovat každý zvlášť a pojmenovat řadu odlišných stylových faktorů. Protože je persvaze pro rétorický styl dominantním prvkem ve výstavbě komunikátů, věnovat se jí budeme blíže v kapitole 3 a zaměříme se na ostatní příznačné vlastnosti řečnického stylu.⁷

Pro rétorický styl je charakteristická zejména jeho komplexnost. Na výsledné podobě řečnického výstupu se podílí nejen obsah, tj. rovina věcné argumentace, která plní výhradně přesvědčovací funkci, ale i forma, kterou lze vnímat jako výběr jazykových či nejazykových prostředků.⁸ Funkční styl rétorický se prezentuje především projevy mluvenými, jimiž se autor obrací na svého adresáta, který se stává mnohdy hybatelem různých obsahových a formotvorných změn řečnického projevu. Hovoříme o adresnosti, tj. situace, kdy autor upravuje komunikát podle charakteru příslušného adresáta. Pokud je publikum příliš početné, dochází u mnohých k odlišné interpretaci, čímž se mohou reakce na řečnický projev významně lišit. Dále bychom ve výčtu příznačných vlastností neměli opomenout atribut veřejnosti. Rétorický styl

⁴ Tamtéž, s. 38-39.

⁵ Jedná se o stylovou sféru, stylovou vrstvu a stylový typ.

⁶ LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 202 s. ISBN 978-80-244-2309-8, s. 24.

⁷ ČECHOVÁ, Marie a kol., pozn. 1, s. 245-246.

⁸ Tamtéž, s. 245.

bývá ve většině případů založen na nerovnoměrné komunikaci obou angažovaných stran, tj. rétor coby jednotlivce a kolektiv. S kvantitativně nesouměrnou komunikací souvisí i míra monologičnosti projevu. Ačkoliv se řečnický projev může zdát na první pohled jako ryze jednostranná komunikace, v jeho průběhu však dochází k aktivaci řady prvků, jež narušují jednosměrnou rozpravu, a zamezují tak výstavbě ucelené promluvy jediného mluvčího. Jsou to zejména především prvky tzv. fiktivního dialogu, tj. řečnická otázka, oslovení posluchače nebo argumenty, jejichž snahou je dopředu reagovat na nevyslovené podněty adresáta. Veřejný prvek mluvených projevů je spojen i s nezaměnitelnou spisovností každé řečnické promluvy. Řečník se snaží výhradně používat spisovný jazyk, s nímž je každý občan svého národa ve veřejném projevu nejčastěji konfrontován. Současně s sebou přináší i charakterovou neutrálnost, bezpříznakovost a největší dorozumivací platnost vůči všem regionům. Používáním spisovných prostředků se autor vyhne případným rušivým faktorům, které by plynuly z neustáleného významu některých prostředků nespisovnosti, např. dvojsmysly nebo jinak rušivé konotace polysémantických výrazů. Rovněž však i výrazy nespisovnosti mají řečníci hojně zastoupeny ve svém repertoáru, neboť slouží jako aktualizace projevu, pokud jsou uplatňovány na vhodném místě a mají své opodstatnění. Takto verbálně obohacená promluva může být adresátem hodnocena mnohem pozitivněji než projev psaný pouze spisovným jazykem. Jako poslední dominantní specifický rys bychom uvedli sugestivnost projevu, která však úzce souvisí s pervazivní funkcí, a proto se jí budeme podrobněji věnovat v kapitole 3.⁹

Počet žánrů rétorické komunikace je na základě mnohých odlišných kritérií nemalý a již ze starověku je nám známo dělení na řeči deliberativní (poradní, politické), soudní (otázky dobra a zla) a epideiktické (slavnostní). S historickým vývojem rétoriky přišly i další žánry, např. duchovní řeč, odborné řečnictví či příležitostné řečnictví. S ohledem na zaměření diplomové práce je však pro nás stěžejní tzv. politická řeč, která rovněž patří mezi žánry rétorického stylu.¹⁰

Politickou řeč rozdělujeme na dva základní druhy, tj. různá oficiální vyjádření politických představitelů nebo partají (programová prohlášení aj.) a na druhé straně autentické agitační projevy, kde na rozdíl od oficiálních a většinou psaných komunikátů dominuje funkce persvazivní a do pozadí ustupuje jindy přítomná odbornost projevu. Řeči jsou většinou krátké, úderné a stručné. Autor se snaží přesvědčit své posluchače o pravdivosti prezentovaných argumentů, a proto využívá značné množství názorných příkladů a nenáročný styl jazyka pro

⁹ LOTKO, Edvard, pozn. 6, s. 25-27.

¹⁰ ČECHOVÁ, Marie a kol., pozn. 1, s. 251-252.

pochopení hlavní myšlenky sdělení. Pokud se znásobují tyto a mnohé další vlastnosti, politická řeč se posouvá do roviny populismu, který staví na povrchních argumentech a maximálním zjednodušení výrazových prostředků. Populistický řečník současně nešetří různými expresivitami a plochými klišé, aby posluchače snáze zaujal.¹¹

1.3 Rétorika v moderním pojetí

Moderní pojetí rétoriky lze vnímat jako teorii o veřejné účinné komunikaci, tj. nauka o tom, jak přesvědčit posluchače o svém prezentovaném stanovisku. Řečník za tímto účelem využívá obsahových a jazykových prostředků nebo neverbálního jednání. Cílem rétoriky není pouze analyzovat jednotlivé promluvové celky, ale zejména poskytovat instrukce řečníkovi, tak aby dosáhl maxima komunikačních efektů.¹² Zdatný rétor by měl především umět dokonale pracovat s hlasem, správně dýchat, srozumitelně artikulovat či eliminovat nebo korigovat trému. Dobrý řečník současně velmi pečlivě zachází s informacemi a neopomíjí schopnost sebe prezentace.¹³

Na rétoriku již dnes nelze pohlížet jako na jazykové ztvárnění myšlenkových procesů či na samotný přednes. Soustředit bychom se měli i na teorii o vzniku rétorických textů, což nás vede ke klasickému, resp. komplexnímu pojetí řečnictví. Rétorika již od svého počátku v období antiky prezentovala strukturu klasického členění, jež odráželo nejen realizaci, ale i vznik těchto typů komunikátů. Zakladatelem klasického členění rétoriky, tj. *inventio – dispositio/compositio – elocutio – memoria – action*, byl řecký Isokratés, významná osobnost starověkých Athén. Na základě těchto systematických operací, jež Isokratés vytvořil, musíme pochopit, že i dnes současná rétorika obsahuje složky invenční a dispoziční. Do těchto složek řadíme zejména výběr témat, řečnického materiálu nebo stavbu funkčních promluvoových celků.¹⁴

Dnes již v rétorice dochází k odklonu od poetizace, resp. beletrizace a současně k přeměně na publicistickou a faktografickou formu řečnických projevů. Rovněž narůstá počet agitačně-propagačních textů. Důležitost však neztrácí jednotlivé řečnické prostředky, tj. figury a tropy, bez kterých by výstavba projevu byla značně vrtkavá. Neméně důležité jsou i nefigurální prostředky, tj. aforismus (stručně a vtipně vyjádřená myšlenka), apoftegma (stručný

¹¹ ČECHOVÁ, Marie a kol., pozn. 1, s. 252.

¹² LOTKO, Edvard, pozn. 6, s. 16.

¹³ MILLEROVÁ, Klára. Rétorika aneb tradiční řečnické umění. In: *Chcipracovat.info: Připravte se na Vaše zaměstnání!* [online]. 20. dubna 2016 [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: <https://chcipracovat.info/retorika-aneb-tradicni-recnicke-umeni/>.

¹⁴ LOTKO, Edvard, pozn. 6, s. 16.

výrok vyjadřující závažnou pravdu), gnóma (průpověď literárního charakteru), maxima (výrazná hluboká úvaha o jednání a psychice lidí) aj.¹⁵

Závěrem nutno říct, že moderní rétorika, stejně jako mnohé další naučné disciplíny, se adaptuje na potřeby dnešní společnosti a generuje řadu funkcí, jež vznikají z iniciativy rozdílných sociálních skupin, tj. manažeři, politici, právníci, pedagogové, obřadní řečníci apod.¹⁶

¹⁵ Tamtéž, s. 17.

¹⁶ Tamtéž, s. 17.

2 Persvaze

V této kapitole si definujeme, co je to persvazivní funkce, uvedeme si základní rozdíl mezi persvazí a manipulací a zaměříme se na výrazové prostředky persvaze, jež stupňují přesvědčující charakter komunikátů. K identifikaci verbálních persvazivních prostředků nám především poslouží publikace *Jazyk současné české politiky* (1993).

2.1 Persvazivní funkce

Persvazivní funkce, jak již bylo řečeno, nepůsobí izolovaně pouze ve stylu rétorickém, nýbrž latentně se projevuje takřka ve všech jazykových komunikátech, a to zejména v závislosti na zjevnou autorovu snahu přesvědčit někoho o něčem. Významný rozdíl však spočívá v reakci ze strany adresáta na uplatňování *přesvědčovací*, persvazivní funkce. Na rozdíl od některých např. psaných publicistických komunikátů dochází k bezprostřednímu ohlasu posluchačů, s čímž řečník již dopředu počítá a na základě toho formuje mluvený přednes. Persvazi je zapotřebí dále členit na její podmnožiny, které jsou prezentovány třemi následujícími typy: vlastní přesvědčování, propagace a agitace.

Vlastní přesvědčování je vymezeno jako ovlivňování pomocí uváděné argumentace, která se zaměřuje na myšlenkové pochody angažovaného adresáta. Propagace je pak ovlivňování myšlení spíše pasivního posluchače, při kterém autor využívá své nadřazené autority. A na závěr agitace, která se soustředí na časově blízkou situaci a posluchače mnohdy jen utvrzuje v již pevných názorech. Současně autor v rámci agitace adresátovi nabízí snadno uchopitelné a srozumitelné formulované argumenty, které napomáhají odstranit poslední pochybnosti v jeho přesvědčení. Je nutné si uvědomit, že druh persvaze zásadně mění charakter řečnického projevu.¹⁷

Nyní navážeme na kapitolu 2, ve které se zmiňujeme o sugestivnosti rétorického projevu, jež se dominantním způsobem dotýká persvaze. Sugestivnost je základní vlastnost řečnických komunikátů, která stojí nad ostatními znaky a která přináší funkci nejen adresáta informovat, ale zejména ho přesvědčovat a získávat. Sugestivnost se v komunikátech projevuje pomocí specifických výrazových prostředků nazývaných řečnické figury a tropy. Tyto prostředky jsou součástí tzv. rétorické roviny, která se v řečnických výstupech vyskytuje společně s rovinou gramatickou, tj. okruh základních jazykových prostředků (včetně lexikálních i zvukových).¹⁸

¹⁷ Tamtéž, s. 245-246.

¹⁸ LOTKO, Edvard, pozn. 6, s. 27-28.

2.2 Persvaze vs. manipulace

Mnohdy dochází k nesprávným snahám směřovat persvazi a manipulaci, přičemž se přehlíží zásadní rozlišující vlastnosti. Podle Bartoška je přesvědčování proces, jehož výsledek přináší pocit prospěchu jak na straně řečníka, tak i adresáta. Mluvčího způsob vedení řečnického projevu tak vede k participaci a zapojení do tzv. fiktivního dialogu, při kterém posluchač nabývá dojmu, že jsou plně využívány jeho schopnosti racionálního myšlení. Výsledkem manipulace je však změna myšlení, z níž vyteží užitek a zisk především samotný řečník, nikoliv posluchač.¹⁹

I. Reifová si manipulaci vysvětluje jako skrytou formu donucení. „*V mediálních studiích a psychologii znamená manipulace nepřiznané zpracování vědomí lidí zejména prostřednictvím médií za účelem systematického a cílevědomého řízení a formování jejich vědomí, myšlenek a pocitů. Při manipulaci pomocí médií jde o zkreslování, popř. zadržování či neadekvátní doplňování a usouvztažňování informací.*“²⁰ Čmejrková a Hoffmanová vymezují manipulaci podobně. Podle nich se jedná o snahu rétora přimět nebo přesvědčit posluchače k myšlence, jež se zásadně liší od původně zastávaného názoru.²¹

Existují dva hlavní druhy jazykové manipulace – kognitivní a emocionální. Kognitivní manipulace je založena na vztahu mezi výrazy a objekty, jež jsou výrazy pojmenovávány. Je zde celá řada výrazů, které při označování určitých věcí ztrácejí svoji platnost. Podobně je tomu i u slov, jejichž význam je až příliš vágní, a nelze se tak dobrat správné definice. Mluvčí rovněž může nekorektně nakládat s určitými premisami a východisky a na základě toho pak nepravdivý výrok označovat za zcela pravdivý.²²

Druhým typem manipulace je emocionální, která se soustředí na ovlivňování prostřednictvím jazykových prostředků prezentujících emocionalitu. K adresátovi se dostávají informace v emocionálním pouzdře, díky němuž racionální složka vědomí nedokáže dostatečně posoudit relevanci a věcnost argumentů. Emocionální manipulace bývá obecně označována jako výrazně úspěšnější rétorická strategie.²³

¹⁹ BARTOŠEK, Jaroslav, pozn. 19, s. 29.

²⁰ REIFOVÁ, Irena a kol.: *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. 327 s. ISBN 80-7178-926-7, s. 127.

²¹ KRAUS, Jiří: *Výjadřování polemičnosti a významových opozic v politickém diskurzu*. In: ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ.: *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia, 2003. 258 s. ISBN 80-200-1034-3, s. 21.

²² LOTKO, Edvard, pozn. 6, s. 152-153.

²³ Tamtéž, s. 153.

2.3 Verbální prostředky persvaze

Nezbytnou podmínkou pro to, aby mohly verbální prostředky plnit persvazivní nebo získávací funkci, je srozumitelnost a kredibilita. Srozumitelnost komunikátu se musí projevat na všech jeho úrovních, a to i při snížené pozornosti recipienta. Politik musí používat prostředky (ať jazykové či tematické), které jsou pro voliče zcela pochopitelné a snadno srozumitelné z hlediska identifikace hlásek, interpretace lexikálních jednotek, orientace v syntaktických konstrukcích či kompozici textu.²⁴

Kredibilita je měřítkem důvěryhodnosti jazykových jednotek. Je zaručena volbou sémanticky adekvátních výrazových prostředků, výběrem stylové vrstvy jazyka a vnější prezentací textu, jehož součástí jsou i neverbální prostředky.²⁵

Podle Jaklové je základem vyjadřování v masových médiích spisovný jazyk, který mluvčímu nabízí volbu mezi neutrálními a příznakovými prostředky, z nichž některé mohou plnit persvazivní funkci, a politik tak může snáze přesvědčovat voliče o svém stanovisku. Při analýze mluvených projevů se i my zaměříme na dodržování spisovné normy a na prvky hovorovosti či mluvenosti.²⁶

Persvazivní prostředky na **lexikální úrovni** patří k nejtypičtějším a nejpočetnějším výrazovým prostředkům persvaze. „*Hlavním důvodem je individuální, emocionální i obsahové (odborné zaujetí), angažovanost jednotlivých účastníků konverzace, jejich snaha přesvědčit, prosadit či obhájit.*“²⁷ K důvodům, které I. Bozděchová uvádí, lze doplnit například snahu očernit politickou konkurenci či získat preference pro svoji politickou stranu.

Mezi neobyčejně výrazné lexikální prostředky s persvazivním charakterem patří **hodnotící adjektiva** nebo **hodnotící adverbia**, jejichž přesvědčovací funkce (v některých případech manipulativní) působí na příjemce kladným, nebo záporným dojmem.²⁸ J. Bartošek hodnotící adjektiva, příp. adverbia vymezuje jako nálepky, jejichž prostřednictvím mohou politici voličům vnutit své názory a postoje ještě předtím, než si osvojí své vlastní postoje. Podle Bartoška mohou být postoje kladné nebo záporné, pochvalné nebo kritické, získávací nebo odpuzovací. Pomocí této modifikace věcných informací lze u prostředků nabývat

²⁴ JAKLOVÁ, Alena. Persvaze a její prostředky v současných žurnalistických textech. *Naše řeč* [online]. 2002, 85(4) [cit. 2020-08-05]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7689>

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ BOZDĚCHOVÁ, Ivana: *K jazykové úrovni současných politických debat*. In: ČMEJRKOVÁ, Světlá; HOFFMANNOVÁ, Jana: *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia, 2003. 258 s. ISBN 80-200-1034-3, s. 161-162.

²⁸ JAKLOVÁ, Alena, pozn. 14.

přesvědčovací či získávací funkci podle úmyslu mluvčího. J. Bartošek vedle hodnotících adjektiv pojmenovává i další výrazy podobného charakteru: *je žádoucí, naprosto přirozené je, bohužel, konečně, chválabohu* apod. Nálepky se projevují i na úrovni různých typů apelů, např.: apel na loajálnost (*každý loajální občan uzná, že*), vědomost (*kdo umí počítat, pak*) nebo poctivost (*kdo to myslí poctivě, tak*).²⁹

Dalším významným typem prostředků, jež mohou vyvolávat persvazivní účinek, jsou rovněž **obrazná pojmenování**. A. Jaklová tvrdí, že „*obrazná pojmenování, která v publicistickém textu aktualizují skladebné konstrukce a jejich lexikální významy, vytvářejí nové asociace a posunují význam formálních i významových složek jazyka*.“³⁰ Persvazivní funkce je však přítomná pouze tehdy, pokud jazyková jednotka není interpretačně mnohoznačná, tak jako se děje nejčastěji v uměleckém textu. Obrazná pojmenování můžeme dělit do několika druhů: meliorativní (zjemňující), depreciativní (znehodnocující, znevažující) nebo jinak lexikalizovaná, jež přináší originální aktualizaci textu.³¹

Mezi nejpoužívanější tropy s persvazivní funkcí patří **personifikace**. Personifikace se soustředí zejména na emoce, nikoliv na rozum adresáta, protože přikládá neživým věcem lidské vlastnosti a schopnosti. Persvazivní účinek se zvyšuje tím, že je z hlediska významu tropus interpretačně jednoznačný, např.: *Nezbylo jí (politické straně), než se ve svém opozičním spánku, z něhož nyní jedním okem mžourala po okolí, obrátit na druhý bok a přitáhnout si polštář těsněji k hlavě*.³² V. Jílek v *Lexikologii a stylistice nejen pro žurnalistiky*³³ považuje personifikaci za určitý druh **metafory** (přenesení významu na základě podobnosti, např.: *zub na pile*), která rovněž spolu s **metonymií** (přenesení významu na základě vnitřní souvislosti, např.: *číst Čapka*) a **přírovnáním** (pojmenování na základě srovnání, např.: *chlap jako hora*) patří mezi nejfrekventovanější tropy s persvazivním potenciálem. Další frekventovanou jednotkou je varianta metonymie, a sice **synekdocha** (název celku, který je použit pro označení části nebo naopak, např.: *obloha se třpytí*). Mezi ostatní často používané tropy řadíme **hyperbolu** (nadsázka, zveličování skutečnosti, např.: *mám moře starostí*), **ironii** (zakládá se na protikladnosti vlastností pojmenování a hodnocení, např.: *to je náš pilný hošíček*), **eufemismus** (pojmenování nahrazující nepříjemnou skutečnost, a to zjemňujícím způsobem, např.: zdražení

²⁹ BARTOŠEK, Jaroslav: *Jazyk současné české politiky*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993. 60 s. ISBN 80-7067-331-1, s. 39-40.

³⁰ JAKLOVÁ, Alena, pozn. 14.

³¹ BARTOŠEK, Jaroslav, pozn. 19, s. 11.

³² JAKLOVÁ, Alena, pozn. 14.

³³ JÍLEK, Viktor. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty: studijní text pro distanční studium*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1246-2.

– *úprava cen*), **perifrázi** (opis uvádějící některé dílčí rysy výrazu, např.: *přijde ta s kosou* – místo slova smrt).³⁴

Do množiny obrazných pojmenování lze přiřadit ještě **idiomy**. I. Bozděchová uvádí tematické okruhy, které jsou charakterizovány jako nejčastější zdroje těchto prostředků obrazného vyjádření: sociálně-politická a kulturně-historická sféra (*komunismus, daň za hříchy slepoty*), kulturní frazeologie (*vyhaslý golem českých reform*), lidová frazeologie (*vyprášit Klausovi kožich*), sport a hry (*zůstal jim v ruce černý Petr*), jazyk (*mediální tečka*), exaktní vědy (*potenciál nespokojenosti*), literatura (*ve Švejkově zemi*), medicína (*rentgenování naší legislativy*), divadlo, tanec, hudba (*v národněfrontovním kabaretu*), boj (*skandály jsou zbraní v ruce*), cestování (*jistým krokem vpřed*), oblečení (*současný převlek vaší ideologie*), rodina (*privatizace je jejich dítě*), části těla (*na německých bedrech*), příroda (*média jsou hlídacími psy demokracie*), stavba a její části (*summit otevřel vrátka širší agendě*) apod.³⁵

Expresivní pojmenování jsou další výrazové prostředky disponující persvazivní funkcí, a to z toho důvodu, že jejich hlavním záměrem je působit na adresátovy emoce a podtrhnout důraz a výsledek komunikačního sdělení. Persvaze nebo manipulativnost nabývá u těchto prostředků na základě schopnosti vyjádřit pozitivní či negativní hodnocení autora sdělení. Expresivita se v souvislosti s kultivovaným spisovným jazykem projevuje zejména u slov nespisovných, resp. obecněčeských. Expresivní pojmenování zpravidla vytvářejí užší kontakt mezi adresátem a recipientem, a to z důvodu toho, že celý projev familiárně zabarvují, např.: *Pět melounů za Klause*.³⁶ Expresivní prostředky v politickém diskurzu zpravidla představují postoje spíše negativní, agresivní či občas sarkastické, neboť převážně slouží politickému boji.³⁷ „*Jde-li o slova hanlivá, nebo dokonce vulgární, jako např. nadávky, může jejich užití vyvolat u recipienta odpor k jejich známému nebo předpokládanému uživateli. Persvaze je pak ve svých důsledcích spíše negativní, např.: Slušní občané, oběste se: co politik, to darebák, co volič, to blb.*“³⁸

Mezi další prostředky s persvazivní funkcí řadíme rovněž okazionalismy, klišé nebo módní výrazy. **Okazionalismy** jsou nahodilá, příležitostná slova, která jsou mnohdy účelově vytvářená zejména politickými činiteli.³⁹ V rámci politické komunikace aktualizují mluvený

³⁴ Definice pojmů a příklady viz JÍLEK, Viktor, pozn. 23, s. 36-43.

³⁵ BOZDĚCHOVÁ, Ivana: *K jazykové úrovni současných politických debat*. In: ČMEJRKOVÁ, Světlá; HOFFMANNOVÁ, Jana: *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia, 2003. 258 s. ISBN 80-200-1034-3, s. 168-169.

³⁶ JAKLOVÁ, Alena, pozn. 14.

³⁷ BOZDĚCHOVÁ, Ivana: *K jazykové úrovni současných politických debat*. In: ČMEJRKOVÁ, Světlá; HOFFMANNOVÁ, Jana: *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia, 2003. 258 s. ISBN 80-200-1034-3, s. 170.

³⁸ JAKLOVÁ, Alena, pozn. 14.

³⁹ JÍLEK, Viktor, pozn. 23, s. 19.

projev, fungují povětšinou krátkodobě a slouží převážně k zesměšňování politických oponentů, např.: *na tiskovce bylo přezeleněno* (mnoho představitelů strany zelených) apod.⁴⁰ **Klišé** naopak patří do skupiny nadužívaných, otřelých slov, které svojí nadbytečností diváka obtěžují, z čehož plyne ztráta jeho pozornosti, např.: *časový horizont, nemám žádný signál* (nic o tom nevím) atd.⁴¹ Otřelé, nekultivované výrazy verbálnímu projevu dodávají dočasnou exkluzivitu, ve výsledku však na příjemce mohou působit bezobsažně a nesrozumitelně. **Módní výrazy** představují slova, která do politického jazyka přinášejí výrazné osobnosti a která mají schopnost zakořenit ve slovní zásobě u mnohých uživatelů jazyka.⁴²

Co se týče **morfologické roviny**, persvazivní charakter u morfologických prostředků se projevují nejméně ze všech již představených jazykových rovin, neboť projevy v politických debatách jsou převážně spisovné, příp. hovorové. K nespisovnosti morfologických prostředků za účelem persvaze může docházet tehdy, pokud se politik snaží verbálně sblížit s divákem anebo pokud nespisovné výrazy slouží jako prostředek slovního útoku proti názorovému oponentu či jakémukoliv jinému podnětu. Musíme však podotknout, že mnohdy je nespisovnost zbavena jakéhokoliv záměru, a v rámci analýzy je složité posoudit, zda morfologický prostředek persvazivní funkci vyvolává, či nikoliv.⁴³

V analytické části budeme i přesto prostředky na úrovni formální morfologie analyzovat, abychom potvrdili či vyvrátili Bartoškovu tvrzení, že morfologické prostředky současného jazyka české politiky nejsou příliš nápadné a příznakové, a dokonce schopnost vyvolávat persvazivní a získávací funkci je u nich velmi nízká. Na vybraném vzorku politických pořadů se v rámci analýzy zaměříme zejména na nespisovné a hovorové tvary substantiv, adjektiv, pronomín, numerálií, verb apod. Z knižních tvarů se zaměříme na přechodníky a slovesné tvary jako *říci* nebo *moci*. Další specifické projevy (nehledě na persvazi) nespisovných či hovorových morfologických prostředků uvedeme s konkrétními příklady v kapitole Politický diskurz.

Persvazivní prostředky na **syntaktické úrovni** se projevují nejčastěji prostřednictvím řečnických figur, jejichž společným znakem je „rozpor mezi gramatickým a aktuálním obsahem sdělení.“⁴⁴ Rozpor plní funkci aktualizace a ozvláštňení projevu, jehož stylová vrstva tak může

⁴⁰ BARTOŠEK, Jaroslav, pozn. 19, s. 15.

⁴¹ Tamtéž, s. 15.

⁴² Tamtéž, s. 14-16.

⁴³ BOZDĚCHOVÁ, Ivana: *K jazykové úrovni současných politických debat*. In: ČMEJRKOVÁ, Světlá; HOFFMANNOVÁ, Jana: *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia, 2003. 258 s. ISBN 80-200-1034-3, s. 158-159.

⁴⁴ HRABÁK, Josef. *Poetika*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1977, 368 s., s. 188.

nabývat podoby expresivního rázu.⁴⁵ V publicistice ale rovněž i rétorickém stylu jsou nejběžnější **řečnické otázky a řečnické odpovědi**. Řečnická otázka již nevyžaduje odpověď, protože je předem daná. Řečnická otázka je pouze alternativní způsob sdělení určitého stanoviska a slouží zejména jako výtku, námitka či odmítnutí tvrzení, např.: *Ví vůbec ODA a potažmo čtyřkoalice, o čem mluví?* Řečnická odpověď přímo navazuje na otázku, kterou si autor sám pokládá a která nedisponuje zjišťovací funkcí. Otázka, jež řečnické odpovědi předchází, je zpravidla nadbytečná a slouží pouze k větší expresivitě vyjadřování a zvýšení významového napětí, např.: *Proč ve Sněmovně nezačala diskuse nad tímto návrhem? Protože jsme návrh, spolu s ostatními předkladatelkami (...), stáhly.*⁴⁶

Řečnické figury nabývají mnohdy podobu zákeřných jednotek persvaze, díky nimž je volič automaticky veden k přesvědčení, že prezentovaná stanoviska jsou zcela racionální a užitečná. Při posuzování, zda se jedná o pozitivní persvazi, nebo manipulaci, záleží na tom, zda podporují věcné, nebo nevěcné tvrzení.⁴⁷

E. Lotko vyjmenovává celou řadu dalších figur se sugestivní funkcí: **anafora** (opakování shodného slova nebo skupiny slov na začátku za sebou jdoucích syntaktických celků, např.: *nebyl nikdy hloupý, nebyl nikdy naivní*), **antimetabole** (opakování protichůdných výrazů v obráceném pořádku, např.: *neříkej vždy vše, co víš, ale vždy bys měl vědět, co říkáš*), **epanadiploze** (opakování shodných slov na začátku a na konci jednoho syntaktického celku, např.: *mír musí být zachován, protože každý z nás potřebuje k životu mír*), **enumerace** (výčet za sebou následujících věcí, vlastností nebo dějů, např.: *usilujme vždy o projev vlastní, kultivovaný, inteligentní a sugestivní*), **epanalepse** (opakování shodného výrazu na začátku věty, např.: *O rodinu, o rodinu vždy vzorně pečoval a upevňoval její pozici.*), **epanastrofa** (opakování shodných slov na konci jednoho a na začátku druhého větného celku, např.: *Setkali jsme se a hovořili jsme s mnohými studenty. Studenty, kterým není lhostejný další osud naší univerzity.*), **epifora** (opakování shodných výrazů na koncích vět, např.: *Znáte dobře naše záměry, pochopili jste naše záměry a určitě budete propagovat a podporovat naše záměry.*), **epizeuxis** (opakování shodných slov v jednom větném celku za sebou bezprostředně, nebo s vložením jiného výrazu, např.: *Budeme ještě potřebovat hodně, hodně energie.*), **kyklos** (rámcující opakování shodných slov, resp. větných celků na začátku i na konci promluvového úseku, např.: *Usilujeme o zlepšení životního prostředí, o jeho zkvalitnění stále usilujeme.*),

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ JAKLOVÁ, Alena, pozn. 14.

⁴⁷ BARTOŠEK, Jaroslav, pozn. 19, s. 29.

pleonasmus (opakované označení nebo pojmenování věci z různých hledisek, např.: *Víme, že problémy vašeho pracoviště chcete řešit promyšleně, seriózně a perspektivně.*), **polyptoton** (opakování téhož slova v odlišném gramatickém tvaru, např.: *klín klínem nevyrazíš*), **polysyndeton** (opakování souřadících spojek v jednom větném celku, např.: *Chtějí pracovat a v klidu žít a být šťastnými občany*), **tautologie** (opakování slova ve stejném slovotvorném tvaru, na rozdíl od pleonasmu nepůsobí dojmem nadbytečnosti, např.: *Těžce, přetěžce musel své názory probojovávat.*), **syntaktický paralelismus** (opakování shodných nebo podobných syntaktických celků za sebou jdoucích, např.: *To je právě to, čeho se nám nedostává. To je právě to, čemu se musíme naučit. To je právě to, co postrádá naše ekonomika.*)⁴⁸

Všechny tyto řečnické figury jsou založené na opakování. Opakování v politických diskuzích navozuje vliv značné sugesce a politici se mnohdy řídí heslem: *několikrát opakovaná lež se stává nezpochybnitelnou pravdou*. Sugestivní prostředky na syntaktické úrovni zvyšují divákovu pozornost a tvoří jednu z nejpestřejších skupin verbálních prostředků persvaze.

⁴⁸ LOTKO, Edvard, pozn. 6, s. 99-101.

3 Diskurz

V této kapitole se zaměříme na vymezení diskurzu a podrobněji se budeme věnovat jazykové charakteristice politického diskurzu se zaměřením na specifčnost českého prostředí. Vzhledem k podobě analyzovaných pořadů v poslední podkapitole popíšeme rysy dialogu z hlediska konfliktnosti. Vycházíme především z odborných publikací *Jazyk, média a politika* (2003), *Analýza diskurzu a mediální text* (2016) a *Dialog v češtině* (1999).

3.1 Definice diskurzu

Původ termínu diskurz se nachází v latinském slovese *discurro*, *-ere*, jež v překladu do češtiny lze přeložit jako *mluvit* nebo *rozmlouvat*. Rovněž *Velký sociologický slovník* termín diskurz vymezuje jako řeč, promluvu, rozpravu nebo projev. Diskurz se stal předmětem bádání již ve Starověkém Řecku, kde se jím zabývali myslitelé jako Aristotelés, Sókrates nebo Platón.⁴⁹

Termín diskurz se mnoha kritikům jeví jako nejednoznačný pojem a správné vymezení většina shledává jako velmi obtížný úkol. Důvodem je široká uplatnitelnost v mnoha sobě odlišných vědních oborech, tj. např. lingvistika, historie, filosofie, politologie, sociologie, psychologie aj. V samotné jazykovědě neustálenost pojmu jen pokračuje, přičemž většina pokusů o správný výklad bývá spojována s mluveným projevem, který vymezujeme jako primární předmět zkoumání diskurzu. Terminologie jazykovědy původně vnímala termín jako synonymní výraz pro jednoho z členů dichotomické dvojice – *parole*.⁵⁰ Homoláč předkládá následující vymezení: „*Diskurz bývá definován jako užívání jazyka, event. dalších znakových systémů – členy dané společnosti, resp. jejich jistou skupinou (teoreticky a jednotlivcem) a/nebo v určité oblasti společenského života a/nebo v komunikaci o určitém tématu.*“⁵¹ Kraus v obecné rovině definuje diskurz jako „způsob uvažování a vyjadřování o něčem, jež prochází celou řadou textů a způsobů jednání, a vytváří tak určitou diskurzivní formaci.“⁵²

V oblasti lingvistiky bychom měli definici diskurzu spojovat s pojmem nadřazeným pojmu text. Termín lze pak charakterizovat jako ustálenou množinu vlastností, jež vycházejí z komparace textů vznikajících v jednotném, omezeném společenském prostředí.⁵³ Podobně se

⁴⁹ *Velký sociologický slovník I.: A-O*. Praha: Karolinum, 1996, s. 213.

⁵⁰ SCHNEIDEROVÁ, Soňa. *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 165 s. ISBN 978-80-246-2884-4, s. 20.

⁵¹ HOMOLÁČ, Jiří. *Diskurz o migraci Romů na příkladu internetových diskusí*. Sociologický časopis. 2006, 42(2), 329-351.

⁵² KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum, 2004. 184 s. ISBN 80-246-0898-7, s. 17.

⁵³ SCHNEIDEROVÁ, Soňa, pozn. 26, s. 21.

k tomuto vymezení staví i Hoffmanová, která však diskurz definuje v širším pojetí, a sice do diskurzu pojímá kromě samotného textu i mluvčího, adresáta a situační souvislost.⁵⁴

I přes významovou nestabilitu daného výrazu lze vytvořit jakýsi průnik vlastností, jež se u jednotlivých vymezení pravidelně opakují: intertextovost, smyslová i formální koherence, zasazení do situačního kontextu a institucionálnost.⁵⁵

3.2 Politický diskurz

Ačkoliv jsme jazyk politiky zahrnuli do funkčního stylu rétorického, i u politického diskurzu dochází k propojení s jinými funkčními styly – uměleckým, odborným a publicistickým, přičemž posledně jmenovaný obsahuje prvky, u kterých lze najít největší míru shody. Za shodné charakteristické rysy lze označit persvazivní funkci, veřejnost projevu nebo kolektivního adresáta.⁵⁶

Pro lexikální stránku politického diskurzu je v současnosti velmi příznačná politická korektnost či jakákoliv podobná eufemizace určitých jevů, která se stává jedním z vyhledávaných zdrojů jazykové persvaze. Aníž by se určité výrazy fakticky změnily, některé tendence ve společnosti posouvají významovou rovinu do skupiny nevhodných, urážlivých či jinak negativně zbarvených slov. Korektnost se projevuje v mnoha na sobě nezávislých tématech, jako např. genderová problematika, věkové skupiny, národnostní a společenské menšiny nebo popisování lidské fyziognomie. Nejen političtí řečníci pak na základě určitého sociálního proudu buď upravují, nebo vůbec nepoužívají výrazy, které bývají označovány za společensky nevhodné nebo které se jim jen podobají. Viz doklady typu: *zrakově postižený místo slepý; senioři místo starý, Rom místo cikán* apod.⁵⁷

Kromě současné vlny jazykové korektnosti, jež postihla nejen českou politiku, se politický diskurz vždy vyznačoval a stále vyznačuje hojným počtem termínů i „poloterminů“. Jsou to zejména výrazy, resp. profesionalismy pocházející z oblasti politologie, marketingu, obchodu, práva apod.: *sankční zákon; parlamentní demokracie; druhá transformace; míra podnikatelského rizika*. Jejich původ bychom hledali převážně jak v klasických, tak moderních jazycích. Početná skupina termínů pochází hlavně z angličtiny: *vlastnická minorita;*

⁵⁴ HOFFMANNOVÁ, Jana: *Stylistika a současná situace stylistiky*. Praha: TRIZONIA, 1997. 200 s. ISBN 80-85573-67-9, s. 8.

⁵⁵ KRAUS, Jiří: *Vyjadřování polemičnosti a významových opozic v politickém diskurzu*. In: ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ: *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia, 2003. 258 s. ISBN 80-200-1034-3, s. 17-18.

⁵⁶ ČECHOVÁ, Marie; KRČMOVÁ, Marie; MINÁŘOVÁ, Eva: *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 381 s. ISBN 978-80-7106-961-4, s. 287.

⁵⁷ HIRSCHOVÁ, Milada: *Pragmatika v češtině*. Praha: Karolinum, 2013. 336 s. ISBN 978-80-246-2233-0, s. 253.

revitalizace průmyslu; warrantlisty. Nejen přítomnost značného počtu profesionalismů jde zde patrná, v politickém jazyku se podobě jako v publicistice vyskytují nové fráze a klišé: *na základě široké shody; svět se globalizuje*.⁵⁸ Rovněž jsou zde zjevná idiomatická a obrazná vyjádření, neologismy i expresivní prostředky.

V politických debatách jsou v hojné míře zastoupena různá pojmenování osob, jež slouží k oslovení druhého účastníka diskuze. Společenskou zvyklostí je oslovení *pane* nebo *paní* ve spojení se jménem označujícím funkci, titul nebo příjmení. Mnohdy dochází k nejednotnosti podoby, kdy mluvčí chybně, namísto vokativu, použije jméno v nominativním tvaru: *pane exministrě; pane kancléř*.⁵⁹ Co se týká politických debat, typickým znakem je explicitní vyjádření vlastního postoje, které plní funkci souhlasu, nesouhlasu, příp. hodnotí nebo koriguje projev druhého diskutéra: *Ale pane doktore, to vám musím oponovat.; Budete se divit, ale naprosto s vámi souhlasím*. Stejně tak účastníci debaty mnohdy komentují následný průběh diskuze, aby si tak snáze uzmuli slovo: *Já vám teď musím skočit do řeči a vzít vám slovo.; Jestli mohu dokončit větu*.⁶⁰

Tvář politického diskurzu se nejintenzivněji formuje na základě morfologických prostředků. Mluvčí volí spisovné, nebo nespisovné tvary podle svého záměru, typu komunikátu nebo v návaznosti na danou komunikační situaci. To znamená, že pokud mluvčí nad tématem dominuje (tj. projevuje individuální schopnosti, osobnost rétora aj.), často volí nestandardní prostředky (nespisovné), aby se se svojí spontánností a přirozeností přiblížil lidem, k nimž chová neformální vztah. Pokud však dominanci v projevu přebírá téma, řečník volí standardní způsob vyjadřování, drží se pravidel společenské konvence a nijak se nesnaží o aktualizaci jazyka. Nespisovnost se rovněž projevuje v případě sdělení osobnějšího typu anebo emocionálně zabarvené argumentace: *já jsem výjimečně vysokej a tlustej*. V případě útoku na politické oponenty dochází k podobné přeměně morfologických prostředků: *Jestli vám to ještě nedošlo, vám to není blbý, demokracie se dělá volbami – to vy ještě nevíte!* Nepřipravený mluvený projev je zdrojem míšení tvarů spisovných a nespisovných: *Není to jednorázový, ale je to možné*. Častým hovorovým prvkem v politickém diskurzu je porušování gramatické shody ve prospěch shody významové, a to zejména v případech, kdy řečník ve větě vedlejší

⁵⁸ BOZDĚCHOVÁ, Ivana: *K jazykové úrovni současných politických debat*. In: ČMEJRKOVÁ, Světlá; HOFFMANNOVÁ, Jana: *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia, 2003. 258 s. ISBN 80-200-1034-3, s. 166-167.

⁵⁹ Tamtéž, s. 162-163.

⁶⁰ Tamtéž, s. 164.

(navazující na větu hlavní) odkazuje životným zájmenem na názvy institucí, kolektivů a jiných dalších skupin, jež mívají většinou tvar neživotného rodu: *proč banky – aby oni rozhodovali*.⁶¹

Aby došlo v projevu k oživení či ozvláštnění, používají se různá abstraktní substantiva v plurálu: *infarktové stavy; někdo okradl lidi o ty majetky*, tyto tvary substantiv se také využívají za účelem vyjádření intenzifikace nebo emocionality: *dramatické nárusty; hrozí velká politická napětí*. V plurálu se podobným způsobem k politickým útokům používají vlastní jména s hanlivým zabarvením: *na rozdíl od Tomášů Ježků*.⁶²

Co se týče syntaktické výstavby, ta mnohdy odpovídá tradičnímu dialogickému schématu, tj. těsný vztah jednotlivých replik, které na sebe mohou bezprostředně navazovat a jejichž jazyk se pohybuje většinou na ose spisovnost – hovorovost, příp. nespisovnost. V dialogickém schématu se v rámci odpovědí na doplňovací otázky často objevuje ukazovací zájmeno *to* ve funkci vycpávkového výrazu. Ukazovací zájmeno je součástí repliky, jež odpovídá jednoduché větě se sponově jmenným přísudkem, jehož nominální část je zastoupena hodnotícím adjektivem: *To je čistá lež.; To je taková pitomost, o tom nebudeme mluvit.; To je klíčová věc*.⁶³

V těchto dialogických schématech se rovněž často vyskytuje osobní zájmeno *já*, které anaforicky uvozuje odpověď na doplňovací otázku: *Já bych si k tomu dovolil poznámku.; Já neznám jediný případ.; Já musím tady reagovat*. Mluvíci jsou používáním osobního zájmena motivováni obsahově, aktuálním větným členěním nebo důrazem.⁶⁴

V politické mluvě je také oblíbený predikát zastoupený sponovým slovesem pohybu, který se uplatňuje v určitých slovesných tvarech – tj. převážně *ít* v dokonavém préteritu, a to jak v rodu činném, tak i trpném. Objekt vázaný na dané sloveso bývá rovněž mnohdy jmenného charakteru. Jsou to typy slovních konstrukcí, které navozují ráz formálnosti, ale současně snižují dynamičnost jazyka: *došlo ke krokům; nedošlo k aktům; došlo k vzetí do vazby; dojde k vyhodnocení poplachu* apod. Obecně vzato, politické debaty se vyznačují souvětími, která jsou tvořena hojným počtem vět jednoduchých, jež na sebe bez větších složitostí plynule navazují. Souvětí, která mají charakter řetězovité závislosti, jsou většinou podřadná a obsahují zejména vedlejší věty přívlastkové, předmětné a příčinné.⁶⁵

⁶¹ BOZDĚCHOVÁ, Ivana: *K jazykové úrovni současných politických debat*. In: ČMEJRKOVÁ, Světlá; HOFFMANNOVÁ, Jana: *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia, 2003. 258 s. ISBN 80-200-1034-3, s. 158-159.

⁶² Tamtéž, s. 159.

⁶³ Tamtéž, s. 160.

⁶⁴ Tamtéž, s. 160.

⁶⁵ Tamtéž, s. 161.

3.3 Jazyková situace v české politice

V této kapitole se budeme věnovat výhradně době po obnovení politického pluralismu, tj. po sametové revoluci. Důvodem časového vymezení je zejména jedinečnost 90. let z hlediska rozvoje rétorického stylu po totalitním útlaku a neschopnosti se svobodně politicky angažovat. Základní rysy politické rétoriky, jež byly nastaveny na začátku 90. let, se podobným způsobem projevují ve vrcholné politice doposud.

S nástupem politického pluralismu se začaly uskutečňovat veřejné projevy nových politiků, jejichž zkušenosti plynuly zejména z různých debatických spolků, které většinou však probíhaly pouze v disidentském kruhu nebo na odborných univerzitních mítincích. Demokratické volby od komunální až po parlamentní úroveň umožnily vstup na politickou scénu celé řadě lidí, kteří pocházeli z odlišných profesních sfér a díky tomu disponovali specifickými komunikačními návyky, jež se od sebe výrazně lišily. Svobodná společnost do rétoriky přinesla názorová střetnutí, jež do té doby nebyla možná. Monologická vystoupení vrcholných představitelů KSČ se rázem proměnila v dialogické souboje nově vzniklých demokratických stran. Po masových veřejných vystoupeních se později formát přenesl do tištěné, rozhlasové a televizní podoby. Divácká obliba živých polemických dialogů vedených moderátorem v televizi a na internetu trvá dodnes.⁶⁶

Určitá nezkušenost politiků s bezprostřední konfrontací v živých vstupech, spojená s hledáním míry racionálnosti a emocionálnosti argumentů, autentičnosti nebo volbou příhodných formulací, byla zdrojem nadužívání výrazů nespisovné češtiny. Mnohdy to však byl záměr jednotlivých řečníků, neboť byli motivováni negativním vztahem k dosavadní kultuře, a chtěli tak expresivní formou pojmenovat znaky politického útlaku. Odmítavý postoj vůči pronikání výrazů obecné češtiny zaujalo například obyvatelstvo zejména na moravském území.⁶⁷

Rétorika se stala významnou kategorií české mediální scény, politici se začali soustředit nejen na obsah svých projevů, ale rovněž i na formu a způsob podání persvazivních prostředků. Rétorický styl se začal na politickém spektru více utvářet a rovněž vnitřně diferencovat. Vrcholní politici začali zdokonalovat své rétorické schopnosti, čímž se vzájemně od sebe vymezovali, a lidé si tak tyto významné osobnosti spojovali s osobitým řečnickým stylem. Do svých projevů vkládali prvky ze svého vzdělání, profese a sociokulturního či ekonomického

⁶⁶ KRAUS, Jiří: *Vyjadřování polemičnosti a významových opozic v politickém diskurzu*. In: ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ.: *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia, 2003. 258 s. ISBN 80-200-1034-3, s. 13.

⁶⁷ Tamtéž, s. 14.

prostředí. Václav Havel ve své rétorice například značně reflektoval spisovatelské schopnosti a zkušenosti z dramatu, Václavu Klausovi byl naopak vlastní polemicky vyostřený styl a určitá pragmatičnost, plynoucí z ekonomického vzdělání, a Miloši Zemanovi analytický způsob uvažování, založený na profesi prognostika. U prvně jmenovaného politika se nejvýrazněji projevovalo spojení mezi rétorickým a uměleckým stylem. V. Havel byl mnohdy motivován k používání kulturních odkazů, složitějších kompozičních útvarů nebo syntaktických paralelismů.⁶⁸

Využívaným rétorickým postupem se na české politické scéně stala tzv. vědomá antirétoričnost, která má své kořeny již v historickém odkazu T. G. Masaryka. Masarykova rétorika se však zakládala více na vědeckém základu než na persvazivní argumentaci ryze politického stylu. V soudobé politice se antirétoričnost a jistá zdrženlivost vůči striktním pravidlům rétoriky začala prosazovat za účelem politického boje – snahou některých politiků je nazývat rétorickou schopnost zbytečným řečením, jež upozaduje obsah. Častým uživatelem této řečnické metody je Andrej Babiš, který svým voličům opakovaně sděluje, že neumí mluvit tak květnatě jako ti „tradiční“ politici a že se orientuje hlavně na výsledky. I tuto rétorickou figuru lze spojit s dosavadními zkušenostmi, vzděláním či předchozí profesí daného mluvčího.⁶⁹

3.4 Dialog

S ohledem na zaměření diplomové práce se v této kapitole budeme věnovat zejména dialogu v televizi a podstatě rozhovoru mezi dvěma a více partnery, přičemž hlavní pozornost budeme směřovat k aspektu konfliktnosti, který disponuje nezastupitelnou rolí zejména při vedení politických debat ve veřejném prostoru. Müllerová dialog v televizi vnímá jako „*živější, efektivnější komunikační způsob (ve srovnání s referáty, komentáři a dalšími monologickými žánry), který se hodí pro představování protikladných názorů politiků na určitý problém, pro vyjasňování stanovisek k obtížným tématům, pro korekci nejasných či nepravdivých informací, které se šíří různými kanály ve veřejnosti.*“⁷⁰ Kvalita dialogu je podmíněna způsobem řízení, jazykovou úrovní všech aktérů a odborností v diskutovaném tématu.

Existuje hned několik typů dialogů, které svým charakterem určují ráz dialogických pořadů zejména politicko-společenské povahy. Jedním z typů jsou dialogy, jejichž snahou je

⁶⁸ Tamtéž, s. 15.

⁶⁹ KRAUS, Jiří: *Vyjádřování polemičnosti a významových opozic v politickém diskurzu*. In: ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ.: *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia, 2003. 258 s. ISBN 80-200-1034-3, s. 16.

⁷⁰ HOFFMANNOVÁ, Jana a Olga MÜLLEROVÁ: *Dialog v češtině*. MÜNCHEN: Verlag Otto Sagner, 1999. 251 s. ISBN 3-87690-703-9, s. 134.

především vyhocování protichůdných stanovisek a zdůrazňování rozporu mezi diskutujícími. Druhá skupina dialogů se prezentuje spíše umírněnější atmosférou spojenou s asertivnějším přístupem. Dialogické pořady bývají mnohdy terčem intenzivní kritiky ze strany diváků, kteří mají časté výhrady k výkonu moderátorů, např. úroveň vyjadřování a schopnost řízení rozhovoru. Pozvaní hosté jsou většinou podrobováni kritice směřované k verbálnímu a neverbálnímu jednání či nedostatečné odbornosti v diskutované problematice.⁷¹

Celková struktura dialogu, jak jsme již uvedli, je závislá zejména na způsobu jeho vedení. Je vymezována hlavně počtem moderátorů, aktérů a uspořádáním komunikace. Je zapotřebí si rovněž uvědomit, že dialog, který probíhá mezi moderátorem a pozvanými hosty (rovněž mezi hosty navzájem), není ve skutečnosti tolik důležitý jako dialog, jenž se odehrává mezi diskutujícími účastníky a diváky. Jinými slovy, diskutéři spolu debatují především pro diváky, kteří jsou v pozici příjemců interpretovaných informací. Tento stav si aktéři dialogu velmi dobře uvědomují a podle toho se i chovají, mnohdy však jsou chvíle, kdy na to zcela zapomenou. „*Výrazná orientace dialogu na diváka se projevuje v několika rovinách: v postojích těla a pohledech moderátorů a hostů ve studiu; v různých formách oslovování diváka; v rozmanitých způsobech zapojení diváka do procesu kladení otázek moderátorem a formulování odpovědi účastníky dialogu.*“⁷² V dialogu se jeho účastníkům velmi obtížně dodržuje objektivní, srozumitelné vystupování, zdržení se osobních invektiv či snaha nevyprovokovat se k iracionálnímu jednání.⁷³

V následujících odstavcích budeme pracovat s významem slova *konflikt* v jeho nejširší možné podobě, tj. *nesouhlas, utkáni, střetnutí, rozpor, neshoda* aj., abychom docílili komplexního vymezení protikladné interakce mezi dvěma a více diskutujícími.

Neshoda mezi diskutéry se zpravidla navenek projevuje různými způsoby, od postojů zvukových (např. zesílení hlasu), lexikálních (expresivní prostředky) přes syntaktické (např. nedokončené nebo přerušené výpovědi) až po zdvořilostní a neutrální styl jazyka, který je však mnohdy doplňován mírně ironickými poznámkami, jež mají dát posluchači najevo přítomnost nesouladu mezi diskutujícími. Bez ohledu na charakter rozmluvy je konfliktnost vlastností každého dialogu, který již svou podstatou podněcuje účastníky rozhovoru k potenciální neshodě. Dialog je prezentován mluvčími, kteří stojí proti sobě v protikladu a v průběhu interakce se jejich rozpor buď více profiluje, nebo naopak zmenšuje. Pokud bychom chtěli zcela

⁷¹ Tamtéž, s. 134-135.

⁷² ČMEJRKOVÁ, Světa, HOFFMANNOVÁ, Jana a Petr KADERKA, ed. *Jazyk a dialog: výběr z textů*. Praha: NLN, 2019. Sociolingvistická edice. 508 s. ISBN 978-80-7422-664-9, s. 117-118.

⁷³ HOFFMANNOVÁ, Jana a Olga MÜLLEROVÁ, pozn. 19, s. 135.

eliminovat princip konfliktnosti v dialogu, popřeli bychom jeho primární smysl, tj. prosazování vlastních názorů a požadavků, které oba partneři individuálně vykládají. Konflikty v dialogu probíhají ve dvou dimenzích, a sice interakční, kdy jsou porušována pravidla rozhovoru (např. skákání do řeči, nedodržování tématu), a předpokladové (např. rozdílné vyjadřovací schopnosti, vzdělání, zkušenosti či rozdílný sociální status).⁷⁴

V jednom z předchozích odstavců jsme již nastínili, do jaké míry zvukové a jazykové prostředky ovlivňují konfliktnost dialogu. Co se týče zvukových, uvedli bychom hlavně hlasovou intenzitu, intonaci a tempo řeči. V momentě, kdy diskutující se nehledě na pravidla snaží uzmout slovo a nepřiměřeně zvyšuje sílu hlasu, v posluchači to indikuje stoupající míru konfliktnosti. Dialog tak nabývá zejména emocionálních rozměrů a místo věcné argumentace se prosazuje hlasitost projevu, důraznost a vytrvalost. Současně s nepřiměřeným zvýšením síly hlasu se zrychluje řečové tempo, pauzy se vyskytují minimálně, neboť dochází k častým překryvům řečnických vstupů jednotlivých aktérů.⁷⁵

Co se týká jazykových prostředků, i zde je možné vymezit celou řadu aspektů, které signalizují názorovou nebo postojovou protichůdnost partnerů, např. se nejčastěji používá spojka *ale* (možnost jakékoliv jiné odporovací spojky) a slovo *no*. Těmito výrazy si účastníci rozhovoru zpravidla odporují, nesouhlasí spolu či vyvrací tvrzení druhého. Jsou tak umístěny na začátku replik, aby se celá výpověď dostatečně zdůraznila. Nutno však podotknout, že výraz *no* na začátku replik neslouží pouze k vyjádření protikladnosti, nýbrž se stal spíše vycpávkovým slovem, které nahradilo výrazy jako *prostě*, *tedy*, *vid'* a které se u mnohých mluvčích stalo nadužívaným slovním parazitem.⁷⁶

⁷⁴ Tamtéž, s. 55.

⁷⁵ Tamtéž, s. 58-59.

⁷⁶ HOFFMANNOVÁ, Jana a Olga MÜLLEROVÁ, pozn. 19, s. 59.

4 Portréty politických diskutérů a charakteristika vybraných pořadů

V této kapitole stručně představíme významné osobnosti české politiky, jejich profesní a politickou kariéru. Rovněž je představíme z hlediska jejich vyjadřovacích schopností a jazykové úrovně. Vyjma politických osobností v krátkosti charakterizujeme televizní a internetové pořady, ve kterých tito veřejní činitelé často vystupují.

4.1 Vojtěch Filip

Vojtěch Filip se narodil 13. ledna 1955 v Českých Budějovicích. Vystudoval právnickou fakultu na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Brně. Od roku 2005 je úřadujícím předsedou KSČM, v letech 2002 až 2010 působil jako místopředseda Poslanecké sněmovny a stejnou funkci po tříleté přestávce zastává od roku 2013 až doposud. Jeho poslanecký mandát vyprší na podzim roku 2021.⁷⁷

Předseda KSČM patří mezi řečníky, kteří hovoří převážně pomalým a klidným hlasem, mnohdy však jeho projev obsahuje prudké, impulzivní pasáže, ve kterých se často nedokáže ovládat a verbálně útočí na moderátora a jeho názorové oponenty. Jeho řeč jazykově není nijak zvlášť bohatá.

4.2 Miroslav Kalousek

Miroslav Kalousek se narodil 17. prosince 1960 v Táboře. Vystudoval Vysokou školu chemicko-technologickou v Praze. V roce 1998 byl poprvé zvolen poslancem České republiky a od té doby byl každé čtyři roky opětovně zvolen. Jeho politická kariéra započala ve straně KDU-ČSL, kde se stal předsedou strany a kterou posléze v roce 2009 opustil. Záhy nato společně s Karlem Schwarzenbergem založil politický subjekt TOP 09, kde se stal prvním místopředsedou a později i předsedou strany. V letech 2007 až 2009 a 2010 až 2013 zastával funkci ministra financí.⁷⁸

Bývalý ministr financí bývá považován za jednoho z nejlepších českých politických řečníků současnosti. Jeho projev je plynulý, výrazný, tempo přirozené. Klidná řeč obsahující řadu vtipných glos bývá v bouřlivějších momentech přetvořena na teatrální projev s fatálními

⁷⁷ Vojtěch Filip (65 let). *IDNES.cz – s námi víte víc* [online]. [cit. 2020-07-24]. Dostupné z: <https://www.idnes.cz/wiki/politika/vojtech-filip.K455022>

⁷⁸ O MNĚ – Miroslav Kalousek. *Miroslav Kalousek* [online]. [cit. 2020-07-24]. Dostupné z: <https://www.miroslav-kalousek.cz/o-mne/>

predikcemi. V Kalouskově projevu mnohdy kontrastuje vysoká kultivovanost s občasnými vulgarismy.

4.3 Jan Hamáček

Jan Hamáček se narodil 4. listopadu 1978 v Mladé Boleslavi. Je absolventem osmiletého gymnázia v Mladé Boleslavi a v letech 1997 až 2001 studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze obor překladatelství/tlumočnictví, ale studium nedokončil. Poprvé se stal poslancem za ČSSD v roce 2006 a mezi lety 2013 až 2017 působil jako předseda dolní komory Parlamentu. V únoru 2018 byl na sjezdu ČSSD zvolen předsedou strany a v červnu téhož roku se stal prvním místopředsedou vlády a ministrem vnitra ve druhé vládě Andreje Babiše.⁷⁹

Předseda ČSSD patří do skupiny řečníků s klidnější, rozváznou mluvou, pro níž je typická konstantní monotónnost a nevýraznost projevu. Schopnost správně artikulovat se v jeho projevu vytrácí ve chvíli, kdy neudržitelně zvyšuje tempo řeči.

4.4 Otázky Václava Moravce

Jedná se o diskusní politický pořad, který je na ČT1 a ČT24 vysílán již od roku 2004, resp. 2005. Pořad diváci mohou zhlédnout každou neděli ve 12 hodin. Otázky Václava Moravce se věnují aktuálním společensko-politickým tématům, ke kterým jsou pozváni hosté zejména z řad politiků. Moderátorem pořadu je Václav Moravec, který pořad připravuje společně s dramaturgyní Hanou Andělovou a režisérem Mojmírem Kučerou.⁸⁰

V. Moravec je dlouhodobě vnímán jako moderátor, jenž se vyznačuje výbornou kompetentností v diskutovaných tématech, dokáže o věcech hovořit v širších souvislostech, především pohotově a věcně reagovat na odpovědi hostů. Jeho projev je dominantní, velmi kultivovaný, disponuje bohatým jazykovým repertoárem a citlivě s těmito prostředky zachází. Často politikům skáče do řeči a nenechá je domluvit, čímž se snaží urychleně získat odpověď na svoji otázku. Pro Moravce je typické používání reformulací, s jejíž pomocí převádí politikův výrok do svých vlastních slov, tj. přesun z jednoho diskurzu do druhého.

⁷⁹ Jan Hamáček – Česká strana sociálně demokratická. *Česká strana sociálně demokratická – Svoboda, spravedlnost, solidarita* [online]. [cit. 2020-11-13]. Dostupné z: <https://www.cssd.cz/nasi-lide/jan-hamacek/>

⁸⁰ Otázky Václava Moravce. *Česká televize* [online]. [cit. 2020-07-24]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/>

4.5 DVTV

DVTV je zpravodajsko-publicistický internetový portál, jehož produktem jsou zejména rozhovory, komentáře, analýzy či reportáže. Novinářský projekt vznikl v roce 2014 a v současnosti jsou hlavními moderátory Martin Veselovský, Daniela Drtinová a Michael Rozsypal. Rozhovory se soustředí na společenská, politická, ekonomická, ale i kulturní témata. Interview jsou natáčena v prostorách vydavatelství *Economia*, se kterým DVTV roku 2014 podepsala smlouvy o tvorbě videoobsahu. Novinářský projekt v minulosti získal celou řadu ocenění v prestižní anketě Křišťálová lupa.⁸¹

4.6 XTV

XTV je internetová televize založená v roce 2017, která přináší zejména rozhovory a komentáře shrnující aktuální dění ve společnosti. XTV se věnuje širokému spektru témat, ke kterým si zve hosty českého veřejného života. Hlavním moderátorem pořadu *X Talk* je Lubomír Xaver Veselý, který se specializuje na rozhovory s představiteli politické scény. Na soukromé televizi působila v minulosti také např. Jana Bobošíková, jejíž konfrontační rozhovory byly ke zhlédnutí pravidelně každou neděli.⁸²

⁸¹ O DVTV. *DVTV – první internetová televize* [online]. [cit. 2020-07-24]. Dostupné z: <https://www.dvtv.cz/info/o-dvtv>

⁸² Kdo jsme. *XTV.cz – Nezávislá internetová televize* [online]. [cit. 2020-07-24]. Dostupné z: <https://xtv.cz/kdo-jsme>

5 Analýza persvazivních prostředků

5.1 Forma analýzy

Na základě politických představitelů a diskuzních pořadů jsme vytvořili materiálová excerpta, která jsou hlavním podkladem pro zmapování verbálních prostředků persvaze. Jazyková analýza je zaměřena na výrazové prostředky úrovně lexikální, morfologické a syntaktické. Následně jsme vypracovali srovnání jednotlivých projevů vybraných politiků, a to jak z hlediska typu, tak i četnosti používaných prostředků.

5.2 Vojtěch Filip

5.2.1 Lexikální prostředky persvaze

V projevu V. Filipa registrujeme především značné množství hodnotících adjektiv a adverbíí, jež souhrnně nazýváme **nálepkami**.⁸³ Charakter každé nálepky je dán kontextem, ve kterém se výraz vyskytuje. Kontext ilustruje, jakou nálepka disponuje funkcí a jaká je její hlavní motivace. Nejčastěji politici používají nálepky s cílem obhájit své argumenty nebo zaútočit na protistranu. V projevu V. Filipa rovněž evidujeme nálepky propagační, které mají kladně prezentovat polický subjekt, jehož je řečník členem. Do poslední množiny řadíme nálepky, které vyjadřují postoj k určité věci, mají tedy funkci hodnotící. U předsedy KSČM jsme zaznamenali celkem 145 nálepek.

První skupinou jsou nálepky založené na propagační funkci. Z celkového počtu 145 nálepek jsme zaregistrovali 10 prostředků s propagačním charakterem.

VF: ... *my žádnou hru s voličema neděláme, my jsme nejtransparentnější strana v tomto státě.*⁸⁴

V. Filip bezprostředně reaguje na tvrzení pirátského předsedy I. Bartoše, který KSČM obviňuje z nedůvěryhodného chování vůči jejím voličům v souvislosti s podporou zákona o zdanění církevních restitucí. Superlativní adjektivum *nejtransparentnější*, resp. cizí slovo *transparentní* je u mnohých politiků populární, neboť slouží jako kladně hodnotící nálepka. V politickém diskurzu se *transparentní* nejčastěji spojuje se souslovími *státní zakázky*, *výběrová řízení* atp., zatímco V. Filip adjektivem obhájuje vystupování KSČM, jež podle předsedy jedná vůči voličům otevřeně a srozumitelně. Superlativní tvar je rovněž prostředkem mírné konfrontace, díky níž se předseda KSČM implicitně vymezuje proti ostatním politickým

⁸³ Nemusí se jednat pouze o adjektiva nebo adverbia, ale za nálepku označujeme např. i substantiva nebo verba.

⁸⁴ *Otázky Václava Moravce*. TV. ČT24, 27. ledna 2019, 12:00. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/219411030500127/>

stranám. Divák tak nabývá pocitu, že ostatní politické subjekty jsou méně transparentní anebo transparentní vůbec nejsou.

Rovněž i substantiva představují v projevu předsedy KSČM část propagačních nálepek:

VF: ... *já jsem chtěl, aby zároveň byli nominováni **odborníci** z KSČM do těch státních, polostátních podniků.*⁸⁵

Jedná se o reakci na otázku, zda součástí tolerančního patentu⁸⁶ mezi KSČM a ANO byly i některé neoficiální požadavky ze strany předsedy Filipa. V. Filip zcela záměrně používá výraz *odborníci*, aby své voliče přesvědčil o odborné kompetentnosti členů strany. Spojení *odborníci z KSČM* vyvolává v divákovi představu samostatné skupiny osob, která není součástí struktur politického subjektu a funguje zejména autonomně. V. Filip se vyhýbá výrazům jako *straníci, spolustraníci*, jejichž význam je v očích veřejnosti značně zdevalvován.⁸⁷ Ze shodného důvodu se těchto výrazů snaží vyvarovat i představitelé ostatních politických stran, kteří se namísto toho uchylují k neutrálnímu výrazu *členové*.

Mezi další příklady nálepek s propagační funkcí řadíme např.: *a v té debatě uspěl **nejlépe*** (o Karlu Šidlovi, členu KSČM); ***nejlepší** vystoupení v tom historickém kontextu k této věci měl náš Stanislav Grospič; KSČM má dostatek **odborníků**; která je **autentickou levicovou stranou*** aj.

Další výrazové prostředky jsou nálepky s obhajující funkcí. Z celkového počtu 145 nálepek jsme evidovali 17, u nichž jednoznačně dominuje funkce obhajující.

VF: ... *protože nevidíme **černobíle**, protože postupujeme systémem materialistické dialektiky.*⁸⁸

V. Filip používá jako nálepku složené adverbium *černobíle* v reakci na moderátorčin komentář, že se KSČM hlásí k některým historickým odkazům bývalé KSČ. Vlastní kompozitum slouží jako prostředek obhajoby, neboť předseda KSČM tímto divákovi vysvětluje, že výklad poválečné historie KSČ nelze realizovat pouze na základě

⁸⁵ "Za rok 1968 se nemám důvod omlouvat. StB byla služba státu. Andrej Babiš je fěr chlap..." říká předseda KSČM Vojtěch Filip. In: *XTV – X Talk*. [online]. 29. 8. 2018. [cit. 2020-11-24]. Dostupné z: <https://xtv.cz/x-talk/za-rok-1968-se-nemam-duvod-omlout-stb-byla-sluzba-statu-andrej-babis-je-fer-chlap-rika-predseda-kscm-vojtech-filip>

⁸⁶ Toleranční patent je dohoda politického hnutí ANO 2011 a KSČM o podpoře vzniku a toleranci existence menšinové vlády hnutí ANO a ČSSD po volbách 2017.

⁸⁷ Slovník spisovného jazyka českého (SSJČ) u substantiva *straníci* uvádí kromě jiného význam *příslušník, člen komunistické strany*.

⁸⁸ Komunisté nikomu nic nebrali, chceme revizi církevních restitucí a vystoupit z NATO, říká Filip. In: *Aktuálně.TV – DVTV* [online]. 21.9. 2017 [cit. 2020-11-24]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/komuniste-nikomu-nic-nebrali-chceme-revizi-cirkevnich-restit/r-ee83b0549e0611e79090002590604f2e/>

zjednodušených protikladů. Hájí tak dlouhodobé tvrzení polistopadové KSČM, že ne všechna politická rozhodnutí, jež KSČ učinila, byla zavrženíhodná. Reakce V. Filipa je doplněna o významově analogické stanovisko *černobílé vidění je třeba rozbít*, které občany vybízí k odstranění takového způsobu myšlení o dějinách lidstva.

K dalším nálepkám, které disponují obhajující funkcí, lze přiřadit např.: *suverénní stát; my jsme si vybudovali světově jedinečnou kapacitu; to je znak právě nesuverenity; pan Babiš není slabý premiér, jenom je Miloš Zeman silnější politik* aj.

V projevu V. Filipa současně evidujeme značné množství nálepek, u nichž převažuje funkce útočící. Z celkového počtu 145 nálepek jsme evidovali 33 prostředků s útočícím charakterem.

VF: ... vzhledem k tomu, že konečně začal napravovat ty *hrůzy*, který na tom ministerstvu zanechal ministr Herman, vždyť to bylo jedno, promiňte mi, *špatné rozhodnutí za druhým*.⁸⁹

V. Filip slovně útočí na bývalého ministra kultury D. Hermana (KDU-ČSL), jehož strategická rozhodnutí jakožto šéfa kultury souhrnně pojmenovává substantivem *hrůzy*. Povrchní a zobecňující kritikou snáze u diváka vyvolá rozhořčení nad stavem Ministerstva kultury za fungování konkurenční politické strany. Předseda KSČM v následné reakci kritizuje zejména financování neživé kultury, avšak ani v tomto případě do detailnějšího vhledu nezachází. Negativně zabarvené substantivum *hrůzy* má v občanovi vytvořit záporný vztah k politické konkurenci KSČM. Domníváme se, že Filipovo expresivum vyjadřuje nejen nesoulad s reálnými politickými kroky, ale především s ideovými hodnotami, které D. Herman hájí.

Pro podporu verbálního útoku V. Filip mnohdy vnáší do repliky nezávislou státní instituci, tj. NKÚ, u něhož se domnívá, že mezi voliči vzbuzuje značnou důvěru, která se může přenést na řečníka: ... *vždyť si přečtěme nález NKÚ, co se dělo na Ministerstvu kultury, co se financovalo, kam ty peníze šly*. Vedle toho používá inkluzivní plurál *přečtěme*, čímž vyvolává dojem spřízněnosti s adresáty projevu, a vybízí je tak, aby se v této věci občansky angažovali.

⁸⁹ *Otázky Václava Moravce*. TV. ČT24, 23. června 2019, 12:00. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/219411030500623/>

Mezi další příklady nálepek s převážně útočící funkcí patří např.: **nedodělek**; *a ti říkají, že takovou blbost ještě nečetli*; **dehonestování** veřejného a státního majetku; *abych nahradil tu neexistující práci Ministerstva dopravy; jeho stanoviska jsou směšná* aj.

Následující příklad nálepky reprezentuje skupinu výrazů s převážně hodnotícím charakterem. Z celkového počtu 145 nálepek takových prostředků registrujeme celkově 85. Výrazový prostředek se vyskytuje ve spojitosti s geopolitickým zaměřením Česka v současném uspořádání Evropy. Uvádíme jej zcela záměrně, neboť výrazy persvaze v projevu V. Filipa se pravidelně promítají v dialozích o geopolitice ČR:

VF: ... *to, jestli si myslí, že nás má uspokojit, že po 13 letech v Evropské unii máme právo na stejně kakaa v čokoládě, jako mají jiné evropské země, ale jenom, když budem platit eurem, tak to je snad ostuda.*⁹⁰

Mluvčí kritizuje projev tehdejšího předsedy Evropské komise J. C. Junckera, který pronesl, že si Češi zaslouží stejně kakaa v čokoládě jako ostatní země v EU.⁹¹ V jeho projevu mimo jiné zazněla připomínka, že by měly všechny unijní státy přijmout euro. Domníváme se, že V. Filip využívá mediální zkratky a tyto dva původně oddělené body spojuje dohromady tak, že jeden podmiňuje druhým. Promluvu pak ukončuje negativně zabarveným substantivem *ostuda*, jehož význam lze v daném kontextu vykládat jako *blamáž*, *skandál* nebo *hanba*. Řečník zcela záměrně využívá kontextové expresivity, aby dal divákovi jasně najevo, jaký postoj dlouhodobě zaujímá KSČM k Evropské unii a k jejím spravujícím institucím.

Jako další příklady hodnotících nálepek uvádíme následující, např.: *najednou jsou z toho všichni divocí*; *Hitler, nejhorší fašistický vrah v Evropě*; *ta otázka je legitimní, politické procesy jsou černou skvrnou*; *ten byl velmi kuriozní*; *a to je dramatické*; *to se vyjednává velmi tvrdě* aj.

Mezi další často užívané prostředky řadíme výrazy, které souhrnně nazýváme **jazykovými prostředky aktualizace a automatizace současné české publicistiky**. Patří sem zejména publicismy, okazionalismy, neologismy, módní výrazy, klišé, citátové výrazy, cizí slova a odborná terminologie. Novinářský diskurz se promítá i do jazyka politiků a výrazy, které politici používají, významně ovlivňují prostředky, jež užívají novináři, a proto lze

⁹⁰ DVTV. [online] 21.9. 2017

⁹¹ Jednalo se o projev na téma dvojí kvality potravin v Evropské unii, pronesený na půdě Evropského parlamentu v roce 2017.

předpokládat, že se budou vyskytovat v projevech všech tří politiků. V projevu V. Filipa jsme zaznamenali celkem 93 příkladů, které řadíme do obsáhlého komplexu pojmenování.

VF: ... *no víte, tady to pan kolega Bartoš řekl, my jsem v situaci a já si to může dovolit říct, protože já jsem nehlasoval pro přímou volbu prezidenta, taky jsem to schytl proti mediokracii, která to prosazovala.*⁹²

V. Filip používá výraz *mediokracie*, který shledáváme jako neologismus, jenž divákovi vykresluje česká média v negativním světle. Neologismus je tvořen sufixoidem *-kracie*, který je soudržným prvkem řady politologických a historických termínů, tj. *demokracie*, *autokracie*, *plutokracie* apod. Podobná neologická kompozita se začala vyskytovat i v publicistických textech, kde slouží jako aktualizační výrazy a odkud si je přebírají politici, např.: *bankokracie*, *telekracie*, *kleptokracie* aj.⁹³ V politickém žargonu se sufixoid *-kracie* nejčastěji spojuje s vlastními jmény vrcholných politiků a nový výraz označuje ideologii nebo vládu propagovanou politikem, jehož jméno se stává součástí složeného lexému, např.: *babišokracie*, *zemanokracie* apod. Snahou předsedy KSČM je vzbudit u diváka lítost tím, že se stal obětí médií, která na něj útočila v době, kdy nepodporoval přímou volbu prezidenta. Persvazivní účinek se násobí použitím verba *schytl*, které chápeme jako polysémní a které v rámci kontextu disponuje expresivním příznakem.

Druhý příklad se týká útoku na politickou konkurenci, a přestože jsme se jej rozhodli zařadit mezi okazionalismy, v rámci odlišné interpretace bychom jej rovněž mohli vnímat jako útočící nálepku.

VF: ... *tak se to už naučte, jste součástí toho neoliberálního politického kartelu, tak to s nima dělejte, naučte se to třeba od Marka Bendy.*⁹⁴

V. Filip útočí na předsedu I. Bartoše kvůli pirátskému návrhu usnesení sněmovny, které je podle něj koncipováno nezákonným způsobem. Reakci začíná imperativním *naučte*, kterým upozorňuje na nezkušenost některých členů pirátské strany a které se stává součástí častých invektiv týkajících se nízkého věku řady členů poslaneckého klubu Pirátů. V. Filip pokračuje neotřelým souslovím *neoliberální politický kartel*, do něhož řadí i Piráty. *Neoliberální* je politologické adjektivum, jež řečník používá, aby se vymezil vůči ideologickému směru, který se neslučuje s jeho myšlenkami a vizemi na ekonomický a společenský chod státu. Některé

⁹² 23. června / *Otázky Václava Moravce*

⁹³ MARTINCOVÁ, Olga. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005. ISBN 80-86496-21-X, s. 94.

⁹⁴ 27. ledna / *Otázky Václava Moravce*

další parlamentní subjekty nazývá cizím slovem *kartel*, které podle ASCS archaicky pojmenovává *sdužení politických stran*⁹⁵. Z hlediska ekonomického nalezneme definici *monopolní sdužení samostatných podniků na základě dohody o jednotných prodejních podmínkách*.⁹⁶ Domníváme se, že mluvčí výrazu připisuje spíše ekonomický význam, neboť má blíže k vyvolání negativních konotací při hodnocení daného jevu.

Součástí reakce je i vlastní jméno jednoho z významných politiků, jehož volba nebyla náhodná, neboť Marek Benda je v současném složení dolní komory nejdéle sloužícím poslancem.⁹⁷ Imperativ *naučte se* shledáváme jako zcela přiléhavý.

Z dalších výrazových prostředků uvádíme např.: *najít nějaký konsenzus; mandatorní výdaje; požadavek je otázka jednání; eurokomunismus; preferenční kroužky; procedurální cesta; může to být předmětem naší interpelace* aj.

Další prostředek persvaze je **synekdocha**. Příkladů synekdochy jsme zaregistrovali celkem 31. Rádi bychom upozornili, že neexistuje pevná hranice mezi vymezením synekdochy a personifikace, zvláště pak v projevech politických představitelů. Nalezené příklady i přesto řadíme do dvou skupin, avšak striktní diferenciaci pro nás není stěžejní.

VF: ... **Česká republika** ji musela vyplatit nemalou satisfakci.⁹⁸

V. Filip popisuje případ místopředsedkyně Evropské komise, která se před několika lety ocitla v soudním sporu se státem, jež ji nezákonně stíhal a uvalil na ni několikadenní vazbu. Moderátorovi vysvětluje, že V. Jourová soud vyhrála, z čehož ji plynulo nemalé finanční odškodné. Řečník využívá synekdochy *Česká republika*, přičemž opomíjí skutečný subjekt, který byl nucen vyplatit finanční prostředky, tj. Ministerstvo spravedlnosti. Pomocí synekdochy divákovi sděluje, že na vyplacené částce se podíleli všichni daňoví poplatníci, čímž u voliče vyvolává určité pobouření nad tím, jak funguje státní správa.

Další příklad souvisí s církevními restitucemi, což je oblíbené politikum předsedy KSČM.

VF: ... *ten přešel do **privátních rukou** těch akcionářů.*⁹⁹

⁹⁵ Heslo *kartel*, in: *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0497-1, s. 376.

⁹⁶ Tamtéž, s. 376.

⁹⁷ Poslanec ODS Marek Benda je nejdéle sloužícím poslancem v historii ČR. V dolní komoře zasedá přes 25 let.

⁹⁸ XTV. [online] 2.3. 2018

⁹⁹ XTV. [online] 2.3. 2018

V tomto kontextu výrazový prostředek *privátních rukou* navázaný na verbum *přešel* evidujeme jako sousloví negativního příznaku, které lze propojit s amorálními činnostmi jako *brání*, *kradení* apod. Synekdocha může v divákovi vyvolávat pocit, že *akcionáři* majetek spíše uzmuli, než že by došlo ke klidnému předání.

Mezi další příklady synekdochy řadíme např.: *už jsme byly i na jednom jednání i se sociální demokracií; Ústecký kraj vykupuje, KSČ nikomu nic nebrala; hnutí ANO se s nikým nebavilo; za Uran; abysme nedopadli stejně jako s Pandurama nebo s Casou; hleďte pro toho ministra Plagu ty prostředky aj.*

V projevu V. Filipa se vyskytují rovněž i **frazémy**. Mezi frazeologismy řadíme jak nevětné frazémy (ustálená přirovnání, neslovesné výrazy, slovesné výrazy), tak frazémy větné (příslloví, pořekadla, pranostiky, okřídlená slova). U předsedy KSČM evidujeme celkem 8 případů, ve kterých se ustálená kombinace slov vyskytuje.

VF: ... *my také nejsme ti, kteří něco střílí od boku nebo to od zeleného stolu nadiktují nějak tak.*¹⁰⁰

V. Filip obhajuje požadavek KSČM, aby schodek státního rozpočtu nebyl vyšší než 30 miliard, čímž bude Česko postupně směřovat k vyrovnanému hospodaření. Aby dal voličům najevo, že komunistická strana dokáže kompetentně sestavit model státního rozpočtu, používá slovesný výraz *střílet od boku*, který v tomto kontextu vykládáme jako *dělat něco bez rozmyšlení*. Podobným, ale neslovesným frazémem *od zeleného stolu*, který lze vykládat jako rozhodování o něčem, bez znalosti důležitých okolností, řečník zesiluje persvazivní funkci. Tyto dva idiomy vykreslují předsedu KSČM jako ekonomicky zodpovědného politika.

Další příklad se týká hodnocení práce Ministerstva dopravy:

VF: ... *no, to samozřejmě jste řal do živého, protože dětrojka je trošku můj zájem velkej jako Jihočecha správného.*¹⁰¹

Předseda KSČM reaguje na poznámku o komplikacích při dostavbě dálnice D3 a používá nevětný frazém *tnout do živého*, který se v komunikátech zpravidla vyskytuje v souvislosti s ubližováním: *tnout do živého masa* anebo *tnout do živého těla*. Neslovesný výraz v tomto kontextu chápeme jako *zasáhnout někoho na jeho nejcitlivějším místě*. Tento význam byl mluvčím nepochybně zamýšlen, neboť voličům vyjadřuje spřízněnost s krajem, ze kterého

¹⁰⁰ 23. června / *Otázky Václava Moravce*

¹⁰¹ 27. ledna / *Otázky Václava Moravce*

pochází, a hlásí se ke stejným problémům, jež trápí občany žijící v téže oblasti. Persvazivní funkci řečník násobí hodnotícím adjektivem *správný*, jež stojí v postpozici, aby ještě více akcentoval vlastenecké cítění. Obdobné reakce jsou zdrojem politického populismu, který je typický svou snahou oslovit běžného člověka a současně se vymezit proti vládnoucím elitám.

K dalším frazémům lze přiřadit např.: *neměřím dvojitým metrem; někteří už nad tím zlomili hůl; nechci, aby tady došlo k vytírání zraku; on se držel hesla: kdo nic nedělá, nic nezkaží* aj.

Další skupinou výrazových prostředků jsou **metafory**, kterých jsme v projevu V. Filipa zaregistrovali celkem 18. V některých případech se dají výrazy chápat i jako součást ustálených slovních spojení (tj. uzuální metafora), ale opakovaně podotýkáme, že pevné zařazení není pro naši práci důležité (není ani možné, podobně jako u některých dalších skupin).

První příklad obrazného pojmenování se vyskytuje v souvislosti s obhajobou StB:

VF: ... *to bych musel jaksi ty zpravodajské služby, které mají specifické postavení, ocejchovat v každém státě.*¹⁰²

V. Filip používá metaforizované sloveso *ocejchovat*, z něhož adresát reflektuje spíše negativní konotace. Dříve se cejchovali lidé, kteří se něčím provinili, avšak v současnosti termín chápeme jako úřední značku, jež potvrzuje přesnost měřidel a dalších přístrojů. Řečník pomocí metaforizace odmítá kritiku zpravodajských služeb, kterou vnímá jako neoprávněnou. Je zcela evidentní, že mluvčí významem slovesa odkazuje na historické chápání výrazu, tj. *mít cejch vraha* nebo *zbabělce*. Expresivně působí i hlásková skupina *ej*, která však nereprezentuje úroveň obecné češtiny a není nespisovnou variantou ke spisovnému *y*.

Druhý příklad je substantivní metafora:

VF: ... *například se zvýší migrační vlna.*¹⁰³

V. Filip substantivní metaforu používá v souvislosti s nástinem budoucích rizik, které mohou dlouhodobě ohrožovat život českých občanů. Vnější podobnost jednotlivých denotátů se týká rozsahu, jenž je zdrojem persvazivního působení, neboť divák pod výrazem *vlna* (myšleno mořská) si zpravidla asociuje něco neodvratitelného, co přichází opakovaně a co může nabývat mohutné velikosti. Řečnickova snaha je zejména probudit v lidech pud

¹⁰² XTV. [online] 29.8. 2018

¹⁰³ "Protikuřácký zákon je zralý na změnu..." říká předseda komunistů Vojtěch Filip. In: XTV – X Talk [online]. 19.10. 2017 [cit. 2020-11-25]. Dostupné z: <https://xtv.cz/x-talk/protikuracky-zakon-je-zraly-na-zmenu-rika-predseda-komunistu-vojtech-filip>

sebezáchovy a s ním související strach. Postupně se spojení *migrační vlna* stalo relevantním demografickým termínem, který je veřejností přijímán jako politicky korektnější než *uprchlická vlna*.

Mezi další příklady metafor řadíme např.: *a ty jsou někde rozpuštěný z majetku státu; kdybych dirigoval jaksi ty kandidáty; pan premiér ho držel celou dobu; to bychom panu ministři asi pěkně zatopili; neděláme žádný bianco šek* aj.

Menší část persvazivních prostředků je tvořena **hyperbolou** (5 příkladů), **metonymií** (žádný dohledaný příklad), **personifikací** (10 příkladů), **přirovnáním** (1 příklad) a **ironií** (žádný dohledaný příklad).

Příklad hyperboly v projevu předsedy KSČM:

VF: ... *to byl vlastně požadavek celé sněmovny, aby pan ministr dopravy byl vyměněn.*¹⁰⁴

Záměrně prezentujeme hyperbolu, jejíž nadsazující funkce není bez znalosti kontextu viditelná, ale je důsledkem manipulativní argumentace, která zveličuje a mlží realitu. V. Filip výrazem *celé sněmovny* vzbuzuje u diváka pocit, že si všech 200 poslanců přeje výměnu na postu ministra dopravy, čímž se stává reakce důvěryhodnější. Funkci nadsázky dokazujeme tím, že vládní ANO (za nějž byl ministr dopravy D. Ťok nominován) má ve sněmovně 78 poslanců, a jednotný požadavek na odvolání vlastního ministra z úst jeho poslanců nebyl vyřknut.

Z prostředků metonymie jsme dohledali pouze některé strukturní metonymie (*vlastník, nájemce, pojištěnec*), u kterých však neshledáváme persvazivní charakter, a proto je do naší analýzy nezapočítáváme.¹⁰⁵

Další příklad je personifikace. Nutno zdůraznit, že je mnohdy obtížné jasně vymezit, zda se jedná o personifikaci, či synekdochu.

VF: ... *mně záleží na tom výsledku, protože pro občana, pro občana je důležité, jaký ten zákon bude, jestli bude muset běhat občan nebo budou běhat dokumenty.*¹⁰⁶

¹⁰⁴ 23. června / *Otázky Václava Moravce*

¹⁰⁵ Metonymií dále rozlišujeme na kontextovou a etymologickou.

¹⁰⁶ *Otázky Václava Moravce*. TV. ČT24, 26. ledna 2019, 12:00. Dostupné z:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/220411030500126/>

V. Filip vyhýbavě odpovídá moderátorovi na otázku, zda je spokojený s přípravou nového stavebního zákona. Příkladá *dokumentům* lidskou vlastnost, aby plynule navázal na předešlý slovní obrat *běhat občan*. Personifikací vyjadřuje, jak moc mu záleží na zrychlení povolování staveb v Česku. Současně prostředkem *běhat dokumenty* prezentuje kladný postoj k digitalizaci státní správy, což je jedno z největších politických témat současnosti. V rámci celé reakce mluvčí nereaguje na údajný korupční potenciál při přípravě zákona, ale soustředí se pouze na výsledek nového zákonného opatření.

Následující příklad přirovnání:

VF: ... *stát se jako firma řídit nedá, to víme všichni* (řídit stát jako firmu).¹⁰⁷

Dnes již lexikalizované přirovnání premiéra A. Babiše „řídit stát jako firmu“ chápeme jako snahu co nejvíce redukovat cíle státní správy pouze na hlediska ekonomická, zajišťující občanům kvalitní život. A. Babiš výrazový prostředek užívá jako synonymum k odpovědné hospodárnosti politických představitelů.

5.2.2 Morfologické prostředky persvaze

Ačkoliv je projev V. Filipa převážně spisovný, nacházíme i v jeho případě řadu tendencí, které spočívají zejména ve výběru nespisovných či hovorových koncovek. Nejprve si představíme některé případy související s používáním nespisovných tvarů v řeči předsedy KSČM.

Jako první uvádíme příklad nespisovného tvaru v případě koncovky **adjektiva**:

VF: ... *to ostatní strany neudělaly a byly fakt směšný*.¹⁰⁸

V. Filip chybuje v adjektivu *směšný*, jež je součástí přísudku jmenného se sponou. Nesprávně používá maskulinní tvar plurálu, přestože v předcházející větě je vyjádřený podmět reprezentován substantivem femininního tvaru, tj. *strany*. Domníváme se, že se v této situaci jedná o záměr, neboť nespisovná koncovka více personifikuje politickou stranu a zvyšuje účinnost slovního útoku, který je namířen přímo na straníky, nikoliv na politické subjekty jako takové.

Podobný příklad s tendencí změny podmětu ve dvouvětném souvětí:

¹⁰⁷ 23. června / *Otázky Václava Moravce*

¹⁰⁸ 3. května / *Otázky Václava Moravce*

VF: ... některé strany opozice chtěly tu zvýšit to, tu zvýšit ono, a potom nebyli ochotní zvednout ruku pro zvýšení deficitu.¹⁰⁹

Následující příklad je spojen s kritikou zákona o registru smluv:

VF: ... to je jenom dehonestování státního a veřejného majetku, protože ten má zveřejňovat to, aby se k němu ty soukromý podniky dostaly, já to vidím na tom Budvaru úplně evidentně.¹¹⁰

Předseda KSČM kritizuje zákon o registru smluv, který podle něj nahrává soukromým podnikům, kteří tak prosazením návrhu zákona získávají konkurenční zvýhodnění. Úžením řečník podnikům prisuzuje ve skrze negativní hodnocení a divák může detekovat jistou míru pohrdání principu soukromého vlastnictví.

Nespisovných koncovek adjektivních výrazů evidujeme celkem 12.

Druhý příklad se týká nespisovného tvaru v případě koncovky **slovesa**:

VF: ... to **by sme** museli mít krtka (pozn. autora: nepřátelský agent působící uvnitř tajné služby) přímo v FSB.¹¹¹

Mluvčí používá nespisovný tvar slovesa *bychom*, což je v jeho projevu naprosto ojedinělý jev, protože v dalších případech striktně užívá variantu spisovného jazyka. U tohoto příkladu se obtížně zjišťuje míra persvazivní funkce, i přesto chybnou variantu identifikujeme jako politické vyjádření lidovosti, spontánnosti, bezprostřednosti charakterizující neformální řeč.

Druhý příklad nespisovné koncovky sloves:

VF: ... a my na tom **budem** trvat, my pro to **nezvednem** nikdy ruku.¹¹²

V tomto případě je obtížné posoudit intenzitu persvaze, ačkoliv můžeme spekulovat o záměru řečníka vyslovit obě slovesa ledabylým způsobem, aby aktivizoval pozornost diváka. Hovorový tvar slovesa působí dojmem neústupnosti v rozhodnutí, které před voliči mluvčí verbálně demonstruje.

Nespisovných tvarů sloves jsme v projevu předsedy KSČM zaregistrovali celkem 10.

¹⁰⁹ 3. května / Otázky Václava Moravce

¹¹⁰ 26. ledna / Otázky Václava Moravce

¹¹¹ 3. května / Otázky Václava Moravce

¹¹² Otázky Václava Moravce. TV. ČT24, 30. září 2018, 12:00. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/218411030500930/>

Jako následující příklad uvádíme tvar nespisovné koncovky **substantivního** výrazu:

VF: ... *to, že to samozřejmě nezafungovalo, že Arriva nefungovala, že nefungoval prodej jízdenek, že jezdili pozdě, že jezdili se starýma mašinama.*¹¹³

V této situaci V. Filip kritizuje soukromého dopravce Arrivu. Nespisovná koncovka substantiva *mašinama* je důsledek emocionálního zaujetí řečníka, které je orámované kritikou soukromé společnosti, což je pro KSČM jakožto levicový subjekt příznačné. Tendence nespisovnosti pak může, jako v řadě dalších případů, vyvolat snáze divákovu pozornost.

Nespisovných koncovek substantivních výrazů jsme zaregistrovali celkem 9.

Další příklad nespisovnosti souvisí s používáním chybných tvarů **zájmen**:

VF: ... *ty hrůzy, který na tom ministerstvu zanechal ministr Herman.*¹¹⁴

V této situaci dochází k tzv. úženi *é* v *ý*, které se děje v koncovce pronomina *který*. Domníváme se, že nespisovnou koncovkou V. Filip zdůrazňuje závažnost politických kroků, jež provedl ministr KDU-ČSL. Současně úžením získává snáze pozornost případných voličů.

Nespisovných koncovek zájmen jsme zaznamenali celkem 9.

Jako poslední skupinu prostředků nespisovnosti uvádíme příslovce:

VF: ... *ted'kon samozřejmě hlasujeme podle našeho programu*¹¹⁵ nebo ... *ale dyť to není pravda, dyť to není pravda.*¹¹⁶

V tomto případě hlavní roli zaujímá spíše územní rozvrstvení národního jazyka nebo problematická výslovnost nežli persvazivní funkce. Současně však mohou tyto nespisovné varianty působit v komunikátech jako aktualizace výpovědi, což může být zdrojem persvazivního účinku.

V následující odstavcích představíme skupinu příkladů, které reprezentují používání tvarů hovorových.

První příklad ve spojitosti s koncovkou **slovesa** hovorového tvaru:

VF: ... *já si pamatuju, jak dlouho pan ministr Kněžínek ...*¹¹⁷

¹¹³ 26. ledna / *Otázky Václava Moravce*

¹¹⁴ 23. června / *Otázky Václava Moravce*

¹¹⁵ 30. září / *Otázky Václava Moravce*

¹¹⁶ 23. června / *Otázky Václava Moravce*

¹¹⁷ Tamtéž.

Příklad hovorové koncovky v přítentu slovesa demonstruje Filipovo občasně preferování tvarů s -u. Významnou persvazivní funkci však v těchto případech neshledáváme. Lze jen spekulovat o větší snaze libozvučnosti, neformálnosti, lidovosti či ledabylosti dodržovat používání tvaru s koncovkou -i. Celkem jsme zaregistrovali 6 příkladů hovorových sloves.

Dále se v projevu předsedy KSČM objevují některá hovorová zájmena a příslovce:

VF: ... **tyhlety** odbíhání od témat.¹¹⁸

VF: ... *my jsme **taky** demokratická strana.*¹¹⁹

Řečník zájmeno *tyhlety* používá v nesprávném gramatickém tvaru. Celkový počet hovorových zájmen se ustálil na čísle 11. Celkový počet hovorových příslovcí je 9.

Co se týká úrovně knižních tvarů (přechodníky, výrazy jako *moci* nebo *řící*), v projevu V. Filipa jsme žádné příklady nezaznamenali.

5.2.3 Syntaktické prostředky persvaze

V projevu V. Filipa převažují mezi syntaktickými prostředky figury, jež jsou založené na opakování. Sugestivní vliv u těchto figur spočívá v opakování informace, kterou si tak adresát lépe a snáze pamatuje, nehledě na pravdivost sdělení. Kromě figur založených na opakování evidujeme řečnickou otázku, příp. řečnickou odpověď. V následujících odstavcích, stejně jako u prostředků lexikálních, uvedeme několik figur, seřazených sestupně podle četnosti.

Ze všech syntaktických prostředků V. Filip nejvíce využívá **řečnickou otázku**, kterou evidujeme v celkovém počtu 46 dohledaných příkladů.

VF: *Pane doktore, ještě jednou, ještě jednou, jsme v parlamentní demokracii, nebo nejsme?*¹²⁰

V. Filip se pouští s moderátorem do dialogického souboje kvůli otázce kompetencí ministra spravedlnosti vůči jeho podřízeným organizacím. Otázka nedisponuje funkcí tázací, nýbrž vystupuje především jako prostředek persvaze. Autor otázky neočekává moderátorovu reakci, ale snaží se v divákovi vyvolat pocit absurdnosti oponentních názorů, které kritizuje.

¹¹⁸ 26. ledna / *Otázky Václava Moravce*

¹¹⁹ DVTV. [online] 21.9. 2017

¹²⁰ 23. června / *Otázky Václava Moravce*

Řečnická otázka má stylizovat moderátora do role člověka, který zpochybňuje parlamentní demokracii a jehož snahou je zavést nové ústavní i legislativní mechanismy.

Další zaznamenané příklady řečnické otázky: *Copak není darovací daň v České republice? Dovedete si představit její stres? Rakousko je součástí NATO?*

Druhá v pořadí je skupina prostředků, jež je zastoupena figurou **epanalepse**. Těchto opakovacích figur evidujeme celkem 28. Vybíráme nejčastější případ epanalepse, kdy je řečník přerušením moderátora nebo politického oponenta donucen k opakování výpovědi:

VF: *Když jde o změny smluv, když jde o změny smluv, když jde o změny smluv ...*¹²¹

Předseda KSČM se chce vyjádřit ke změnám smluv, ale vzhledem k tomu, že mu moderátor neustále skáče do řeči, toho není schopen, a proto řeč začíná opakovaně hned třikrát. Nepochybně se jedná o jazykovou persvazi, protože je zřejmé, že se mluvčí snaží držet tématu, které rozvíjí.

Další evidované příklady epanalepse: *a vláda, vláda do zákona o velké privatizaci napsala; na této schůzi, na této schůzi; už ten, už ten prodej.*

Další často využívanou figurou v projevu předsedy KSČM je **syntaktický paralelismus**, který evidujeme v celkovém počtu 21 případů.

První příklad se vyskytuje v souvislosti s osvobozením Prahy na konci druhé světové války:

VF: *... a nikdo nemůže zpochybnit, nikdo nemůže zpochybnit, že Prahu osvobodila Rudá armáda.*¹²²

Mluvčí historickou exkurzí otevírá otázku druhoválečné pomoci při osvobození Prahy, za jejíhož hlavního osvoboditele považuje nikoliv vlasovce, ale Rudou armádu. Výrok akcentuje opakováním shodných syntaktických konstrukcí, které získávají přesvědčovací funkci zejména díky agresivnímu rázu, jenž spočívá v tom, že zakazuje oponentům vyjadřovat protichůdný názor: *nikdo nemůže zpochybnit.*

Další zaznamenané příklady syntaktického paralelismu v projevu V. Filipa: *měli bychom vzdát úctu všem, kteří povstali v Pražském povstání, měli bychom jim vzdávat úctu*

¹²¹ 27. ledna / *Otázky Václava Moravce*

¹²² *Otázky Václava Moravce*. TV. ČT24, 3. května 2020, 12:00. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/3089210-karel-havlicek-ivan-bartos-a-vojtech-filip-v-otazkach-vaclava-moravce>

každý rok; že by zabezpečovala lepší řízení státu, že by zabezpečovala i jiné rozhodování; ale já jsem přesvědčen, že dosáhneme toho vyjednávání na těch třicet, já jsem o tom přesvědčen.

Dalším prostředkem je **polyptoton**. Celkem jich v projevu V. Filipa evidujeme 14.

VF: ... *že ta italská firma musí **odejít, odešla**.*¹²³

Mluvčí kladně hodnotí práci Ministerstva dopravy v souvislosti s tendrem na dostavbu dálnice D3. Při využití polyptotonu dochází k přeměně gramatické formy výrazu, jehož dvě odlišné podoby jsou rozděleny pouze interpunkcí. První příklad *odejít* je založen na premise, tj. jaké bylo očekávání řečníka, a druhý příklad *odešla* prezentuje konečný výsledek celého procesu. V. Filip diváka přesvědčuje o bezproblémovosti, rychlosti a transparentnosti postupu, za nějž je odpovědný ministr dopravy. Reakce je tak vzácným příkladem, kdy opoziční politik pozitivně hodnotí činnost vlády.

Druhý příklad polyptotonu se vyskytuje v souvislosti s přeměnou gramatické formy tentokrát substantivního výrazu:

VF: ... *tak to navrhli úplně na **jiný den a na jinou dobu**.*¹²⁴

Další zaregistrované příklady polyptotonu: *a my jsme už v roce 2009 koupili systém, který byl, promiňte mi, z toho minulého systému; ti, kteří rozhodovali, nebyli jenom Rusové. Rus byl proti tomu vyslání vojsk.*

Další skupina syntaktických prostředků jsou **enumerace**. Počet zaregistrovaných enumerací v projevu V. Filipa se ustálil na počtu 13.

VF: ... *vždyť si přečtete nález Nejvyššího kontrolního úřadu, **co se dělo na ministerstvu, co se financovalo, kam ty peníze šly**.*¹²⁵

Předseda KSČM ostře kritizuje fungování Ministerstva kultury, přičemž se odkazuje na jednu z hlavních kontrolních státních institucí. Aby přidal na dramatičnosti výroku, používá výčet různých dějů, které shledává jako negativní. Vytváří tak demonstrativní řetězec nehodných příkladů, které vykreslují katastrofické fungování Ministerstva kultury.

Další evidované příklady enumerace v projevu předsedy KSČM: *vznikne obrovský tlak na to, co se bude dělat se sociálním pojištěním, se zdravotním pojištěním, jaké budou daně, jaká*

¹²³ *Otázky Václava Moravce*. TV. ČT24, 26. ledna 2020, 12:00. Dostupné z:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/220411030500126/>

¹²⁴ *Otázky Václava Moravce*. TV. ČT24, 10. března 2020, 12:00. Dostupné z:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/219411030500310/>

¹²⁵ 23. června / *Otázky Václava Moravce*

bude daňová kvóta; maršál Koněv má nejvyšší státní vyznamenání Spojených států amerických, Velké Británie, Francie, Belgie, Československa, samozřejmě bývalého Sovětského svazu; kde je možné repasovat, upravovat, vyzbrojovat.

Další skupina je tvořena prostředky **anafory**, kterých registrujeme celkem 12.

VF: ... *podívejte se, nepotrestané zločiny privatizace devadesátých let, podívejte se na neodsouzené, řekl bych, věci, které se týkají různých korupčních kauz.*¹²⁶

V. Filip opakovaně vyzývá jednak moderátora, ale zejména diváka, aby se věnoval událostem privatizačního procesu 90. let minulého století, které shledává jako nepotrestané zločiny. Opakováním imperativního tvaru *podívejte se* mluvčí konstruuje jakýsi výčet polistopadových procesů, který má diváka vybudit k zájmu detailněji posoudit soudobé historické události. Na reakci nahlížíme jako na záměrné zkreslení skutečnosti, neboť nazývá zločinem události, které soud zločinem neshledal.

Další příklad opakovací figury uvádíme v souvislosti s obhajobou poslanců KSČM:

VF: ... *část našich poslanců hlasovala pro jeho znění, část poslanců nehlasovala, protože to nebylo součástí volebního programu.*¹²⁷

Předseda KSČM komentuje tzv. protikuřácký zákon. Kromě toho, že mluvčí hodnotí dopady zákona velmi kriticky, pomocí výrazu *část*, který je dvakrát zdůrazněn, se nevynechává proti jedné ani druhé názorové skupině veřejnosti. Vysvětluje totiž, že někteří poslanci KSČM souhlasí s podobou zákona, ale část poslaneckého klubu jej nepodporuje. Protikuřáckému zákonu řečník nepřikládá prioritní pozici, aby se vyvaroval ztráty jednoho nebo druhého voličského jádra. Evidentně tak zaujímá neutrální stanovisko, neboť si je vědom názorové rozpolcenosti občanů.

Další příklady anafory v projevu V. Filipa: *ministra podržet nemůžete, ministra může odvolat jenom předseda vlády; podařilo se nám udržet výrobu L-410 a podařilo se ji udržet tady v České republice.*

Následující skupina figur je tvořena **řečnickými odpověďmi**. Jedná se tak o figuru, jež není založena na opakování slov.

¹²⁶ XIV. [online] 19.10. 2017

¹²⁷ Tamtéž.

VF: *Může Marie Benešová změnit hlasování poslanecké sněmovny? Nemůže.*¹²⁸

Mluvčí si sám odpovídá na kladnou řečnickou otázku, jejíž implikovaná odpověď je zpravidla záporná, což se potvrzuje i v této reakci. Aby divák na zjišťovací otázku dokázal sám sobě odpovědět, musí znát jednak kontext promluvy a jednak hlavní podstatu Filipovy argumentace.

Další figura se nazývá **epizeuxis** a evidujeme jich celkem 7.

VF: *A **postavit památník** vlasovcům je **postavit památník** fašismu.*¹²⁹

V. Filip kritizuje starostu P. Novotného, jehož záměrem bylo v Řeporyjích vybudovat vlasovcům pomník. Evidujeme prostředek epizeuxu, který je zasazen do jakéhosi provokačního přirovnání. Řečník v reakci odkazuje na část ruských vojenských jednotek, která se během druhoválečného konfliktu dobrovolně postavila na stranu nacistického Německa. Celá reakce vykresluje vlasovce v negativním světle a dává jim fašistickou nálepku.

Následující skupina syntaktických prostředků je tvořena **epiforou**. Zaznamenali jsme jich celkem 6.

VF: *Vizi Evropy určitě **nepředložil**. Schopnost řešit migrační krizi, zejména její příčiny, také **nepředložil**.*¹³⁰

V. Filip útočí na bývalého předsedu Evropské komise J. C. Junckera. Negativně hodnotí politická rozhodnutí lucemburského politika a jmenuje řadu věcí, které považuje za selhání. Reakce je doprovázena osobním emocionálním zaujetím, a proto dochází k přesmyknutí východiska a jádra, aby řečník podtrhnul určitou část sdělení. Subjektivní slovosled souvisí i s větným přízvukem, který se přesouvá na predikát v postpozici.

Následující skupina syntaktických prostředků je zastoupena příklady **epanastrofy**. Tyto opakovací figury se vyskytují celkem ve 3 případech.

VF: *Ne, to není nová **podmínka**. Ta **podmínka** vychází z toho, že jsme řekli, že se bude snižovat deficit státního rozpočtu.*¹³¹

V. Filip opakuje na konci jednoho větného celku a na začátku druhého větného celku výraz *podmínka*, aby podtrhnul kompoziční návaznost myšlenky, kterou rozvíjí i v následných

¹²⁸ 23. června / *Otázky Václava Moravce*

¹²⁹ 3. května / *Otázky Václava Moravce*

¹³⁰ DVTV. [online] 21.9. 2017

¹³¹ 23. června / *Otázky Václava Moravce*

replikách. Reakce je odpovědí na otázku, zda požadavek deficitu 30 miliard ve státním rozpočtu je další, novou podmínkou komunistů ve vyjednávání. Mluvčí zcela rezolutně odmítá, že by se jednalo o novou podmínku, a i s pomocí persvazivního prostředku vysvětluje celou genezi diskutovaného požadavku.

Další skupinou syntaktických prostředků jsou **pleonasmy**. V případě V. Filipa evidujeme pouze 2 příklady. První příklad pleonasmu se týká obhajoby politického oponenta, což je velmi ojedinělý případ:

VF: ... *protože já ho opravdu považuji za velmi **pracovitého, schopného***.¹³²

Předseda KSČM využívá hodnotících adjektiv, jimiž posuzuje ministra dopravy a ministra průmyslu a obchodu K. Havlíčka, jemuž přikládá vlastnosti výhradně kladného rázu. Řečník takto vystupuje jako představitel konstruktivní opozice.

Jako poslední kategorizovanou figuru jsme v projevu V. Filipa zaznamenali jediný příklad **polysyndetonu**:

VF: ... *to řekl Andrej Babiš **a** říkal to už v roce 2013 **a** zopakoval při své volební kampani v roce 2017*.¹³³

Polysyndeton v této reakci nespojuje standardně pouze větný člen, nýbrž spojuje celé věty. Souřadící spojka disponuje persvazivní funkcí, která rozkládá jednu informaci do více větných celků. Mluvčí využívá mechanismu opakování, aby si divák podstatu promluvy rychleji, snáze a lépe zapamatoval. Co se týče kontextu, V. Filip hovoří o slovech premiéra A. Babiše, jenž svým voličům několik let sliboval vyrovnaný státní rozpočet.

Do poslední skupiny opakovacích figur řadíme prostředky, které nelze vymezit do žádné z předešlých kategorií, a proto ji nazýváme jako **jiná opakování**. Mezi tyto prostředky patří např.: opakování slov v rámci dlouhého souvětí, opakování celých větných úseků v rámci jedné repliky, opakování slov v rámci dialogu nebo opakování slov v negovaném tvaru či jiném slovním druhu.

Jako první uvedeme příklad **opakování slov v delším souvětí v rámci jedné repliky**:

¹³² 26. ledna / *Otázky Václava Moravce*

¹³³ 23. června / *Otázky Václava Moravce*

VF: *Já myslím, že to je **změna** pozitivní k lepšímu, to je evidentní, a pokud jde o Marii Benešovou, já si taky myslím, že to je **změna** k lepšímu ... a pokud jde o Marii Benešovou, tak tady já vidím docela zásadní **posun** k lepšímu.*¹³⁴

Mluvčí hájí změnu na postu ministra spravedlnosti. Nominaci M. Benešové hodnotí víceméně kladně, a aby diváka přesvědčil o správnosti politického rozhodnutí, substantivu *změna* opakovaně přisuzuje pozitivní příznak. Na konci repliky řečník využívá synonymního spojení *posun k lepšímu*, aby zintenzivnil persvazivní funkci. Persvaze v této reakci nestojí pouze na opakování, ale projevuje se i výskytem parenteze *to je evidentní*.

Druhý příklad se týká **opakování slov v dialogu**:

VM: *To odůvodňování Radka Vondráčka, že by se měla poslanecká sněmovna přiblížit lidem, dělat tam hudební produkce, třeba někoho v **krojích**, tak se ptám, kde se to zastaví.*

VF: *To tam v **krojích** už hráli.*¹³⁵

Ačkoliv to jsou naprosto shodné výrazy, moderátor slovo používá jako nadsázku, kdežto předseda KSČM divákovi vážně oznamuje, že tato událost již proběhla. Diváka tak přesvědčuje, že incident, kdy předseda sněmovny vyhrával s kytarou na stole v jednacím sále sněmovny, není fatálního charakteru. Vzhledem k nevyjádřenému podmětu ve Filipově reakci si divák snadno osvojí představu, že v *krojích* hráli přímo poslanci.

Další příklad uvádíme v souvislosti s **opakováním slov v negovaném tvaru**:

VF: *Já bych to takhle **neviděl**, já jsem **viděl** často vlády, kde na odchod bylo víc lidí.*¹³⁶

V. Filip odpovídá na otázku, zda se v souvislosti s předčasnými odchody některých ministrů z vlády dá hovořit o personální krizi. Ačkoliv se v reakci vyskytují sémanticky totožná verba, první má charakter přeneseného významu, druhé nikoliv. Část *já bych to takhle neviděl* vyjadřuje nesouhlas s oponentní interpretací situace a řečník navazuje stejným slovesem pro zintenzivnění vyjádřeného kontrastu. Negace se děje negačním prefixem *–ne* jako u většiny evidovaných příkladů.

Poslední příklad souvisí se **změnou slovního druhu**:

¹³⁴ 23. června / *Otázky Václava Moravce*

¹³⁵ 10. března / *Otázky Václava Moravce*

¹³⁶ 23. června / *Otázky Václava Moravce*

VF: ... *nejsme ti, kteří by **odmítali** odpovědnost, myslím si, že jsem to říkal už jednou v rozhovoru s vámi, že **odmítnutí** odpovědnosti znamená také zradu na voličích.*¹³⁷

Mluví se uchyluje k opětovnému používání slovesa *odmítat*, přičemž dochází ke slovnědruhové transpozici děje v substantivum *odmítnutí*. Oba výrazy jsou však spojeny shodným objektem, neboť jádro informace se předseda KSČM snaží zachovat, a to i přes vsuvku, jež se mezi těmito výrazy nachází. Persvazivní potenciál má i přítomná vsuvka, která explicitně přesvědčuje diváka o názorové konstantnosti politika: ... *že jsem to říkal už jednou v rozhovoru s vámi*. Zpředmětnění děje je doprovázeno určitou gradací, kdy nejprve řečník v kondicionálovém tvaru vylučuje možnost, že by *odmítali odpovědnost*, aby pak v další větě přišel s expresivním vymezením *odmítnutí odpovědnosti*.

Syntaktických prostředků, které řadíme do skupiny jiná opakování, evidujeme celkem 69. Prostředky, jako jsou **antimetabole**, **epanadiploze**, **kyklos** a **tautologie**, jsme v projevu V. Filipa nezaregistrovali.

5.3 Miroslav Kalousek

5.3.1 Lexikální prostředky persvaze

V projevu M. Kalouska rovněž evidujeme značné množství **nálepek**, kterých jsme vyhledali celkem 175. První skupinou jsou nálepky propagační, kterých z celkového počtu 175 prostředků registrujeme pouze ve 3 příkladech.

MK: ... *právě proto, že my jsme skutečně vznikli jako **tradiční demokratická strana** ... že má své **jasné hodnotové ukotvení** ...*¹³⁸

M. Kalousek popisuje vstup ANO na politickou scénu. Aby se ohradil proti tvrzení, že TOP 09 a ANO jsou si v něčem podobné, používá výrazy jako *tradiční* nebo *demokratická*, čímž divákovi naznačuje, že na rozdíl od pravicové TOP 09 hnutí ANO svým založením není *tradiční* ani *demokratické*. Mluví podtrhuje odlišnost obou subjektů propagační vsuvkou *jasné hodnotové ukotvení*. V obou případech se mu daří propagovat vlastní politickou stranu a současně tak útočit na konkurenci.

Další skupinou jsou nálepky s obhajující funkcí. Z celkového počtu 175 nálepek jsme zaregistrovali 8 obhajujících prostředků.

¹³⁷ XTV. [online] 19.10. 2017

¹³⁸ *Otázky Václava Moravce*. TV. ČT24, 4. října 2015, 12:00. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/215411030501004/>

MK: ... *my nejsme opozice s tzv. nulovou tolerancí.*¹³⁹

Poslanec¹⁴⁰ Kalousek obhajuje chování opozičních stran vůči vládě a reaguje na otázku, zda opozice pouze nekritizuje vládní strany, aniž by přinášela k návrhům konstruktivní řešení. Řečník používá spojení *nulová tolerance*, kterým charakterizuje přístup některých opozičních subjektů ve sněmovně. Daným spojením rovněž naznačuje, že takováto opozice s *nulovou tolerancí* již v dolní komoře fungovala.

Mezi další příklady nálepek s obhajující funkcí řadíme např.: *já jsem ty důsledky vyvodil okamžitě; jako opozice jsme dali spoustu konstruktivní návrhů; ... zatímco my jsme se snažili ten pád brzdit a regulovat* aj.

Následující nálepky jsou prostředky, které mají útočící funkci. Z celkového počtu 175 nálepek takovýchto výrazů evidujeme 31.

MK: *My jsme kluci z STB,
bereme však na sebe,
podobu pravice, středu nebo levice,
to je pěkná směsice.*¹⁴¹

Kalouškova rytmizovaná poezie je slovní útok, jenž otevírá otázku dlouholetého soudního sporu o evidenci A. Babiše ve svazcích StB. V prvním verši mluvčí využívá deminutiva *kluci*, a proto se domníváme, že objektem Kalouškova útoku není pouze A. Babiš, ale i V. Filip, který podle soudního rozsudku vědomě se zpravodajskou službou spolupracoval. V následujících verších také evidujeme kritiku absence ideového ukotvení. Řečník zvolenou básní, kterou shledáváme jako ojedinělý umělecký projev v politickém diskurzu, karikuje část znělky z večerníčku *Mach a Šebestová*.

Jako další příklady nálepek s útočící funkcí bychom uvedli např.: ... *že trestně stíhaný podvodník může být předsedou vlády; tak nedůvěryhodná parta jako Piráti; korupční praktiky; Karel Havlíček plácá jako vždycky; ... že jejich stát si zprivatizovala soukromá skupina premiéra Babiše; přerostl do obrovské mezinárodní ostudy; že ovšem nejvíc podvádí současný ministr financí, je bohužel také smutná pravda.* aj.

¹³⁹ Kalousek: Vláda Babiše je pokus o převzetí moci jednou stranou, nás komunisti nikdy nepodporovali. In: *Aktuálně.TV – DVTV* [online]. 8.6. 2018 [cit. 2020-11-25]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dtvv/kalousek-vlada-babise-je-pokus-o-prevzeti-moci-jednou-strano/r~3f0d169e6a7d11e8bd55ac1f6b220ee8/>

¹⁴⁰ V době psaní diplomové práce Miroslav Kalousek zastával funkci zvoleného poslance Parlamentu ČR. Poslanecký mandát složil 19. ledna 2021.

¹⁴¹ Tamtéž.

Následující skupina prostředků jsou nálepky, které mají funkci hodnotící. V projevu M. Kalouska jsme jich zaznamenali celkem 133.

MK: ... zaznamenal jsem jednu velmi **nekorektní podpásovku** od Pirátů, který se **neštítli** dvacet let vyvrácenou pomluvu na mou osobu prezentovat jako aktuální předvolební téma.¹⁴²

Mluvčí reaguje na moderátorův dotaz, jakým způsobem doposud probíhá předvolební kampaň do sněmovny. Vzpomíná jeden z útoků České pirátské strany, která se rozhodla zvěčnit na volební autobus kresbu karikující Kalouskovu kauzu tzv. padáků.¹⁴³ Řečník tento výraz politického boje pojmenovává adjektivem *nekorektní* a substantivem *podpásovka*, které je termínem z boxerského prostředí, kde označuje neférový úder pod pás. Ačkoliv se současně jedná o metaforu, divák může poslance litovat z obav nějaké fyzické agrese, která by na něm byla páchána. M. Kalousek dále navazuje expresivním verbem *štítit se*, čímž kresbu Pirátů posouvá do roviny jakési nechutnosti, prasárny nebo špinavosti.

Další příklad hodnotící nálepky ilustruje skupinu prostředků, které jsou si podobné charakterem určitého patosu a záměrné hyperbolizace související s trestně-právní odpovědností:

MK: ... to je ve vši úctě ekonomický nesmysl, to je téměř **zločin**.¹⁴⁴

M. Kalousek reaguje na některé návrhy daňových zákonů, jež v diskuzi prezentuje ministryně financí A. Schillerová. Reakce je spojena s určitou gradací, kdy řečník nejprve návrhy zdvořile přirovnává k *ekonomickému nesmyslu*, aby pak stejnou věc nazval *zločinem*. Činí tak záměrně, aby voličům vyhoceně interpretoval dopad ekonomických opatření. Divák si může myslet, že mluvčí volá po trestně-právní odpovědnosti vicepremiérky vlády.

Další příklad hodnotící nálepky s patetickým charakterem:

MK: ... to si myslím, že je **těžký hřích sociální demokracie**.¹⁴⁵

M. Kalousek hodnotí nominaci ČSSD na post ministra zahraničí jako nepovedenou. Tentokrát se poslanec neuchyluje k výrazům z trestního práva, ale politické rozhodnutí

¹⁴² "Pan Okamura je explicitní komediant..." říká Miroslav Kalousek. In: *XTV – X Talk* [online]. 23.8. 2017 [cit. 2020-11-25]. Dostupné z: <https://xtv.cz/x-talk/pan-okamura-je-explicitni-komediant-rika-miroslav-kalousek>

¹⁴³ Kauza „Padáky“ je veřejně známá kauza M. Kalouska, která se týká jeho role při nákupu vojenských padáků. Nákup pro Armádu ČR se dostal do povědomí široké veřejnosti především proto, že na jednom z padáků zahynul voják R. Prinich.

¹⁴⁴ *Otázky Václava Moravce*. TV. ČT24, 3. března 2019, 12:00. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/219411030500303/>

¹⁴⁵ *Otázky Václava Moravce*. TV. ČT24, 23. září 2018, 12:00. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/218411030500923/>

označuje výrazem *těžký hřích*, jenž je součástí křesťanské terminologie, která výraz vysvětluje jako závažné porušení Božího zákona, po němž může následovat uvržení duše do pekla. Užívání náboženského názvosloví není náhodné, neboť M. Kalousek je členem katolické církve a v letech 2003 až 2006 vedl stranu, jejíž ideologie se zakládá na principech křesťanské demokracie. Autor prostředkům přisuzuje fatální nádech, aby divákovi prezentoval ČSSD jako stranu, která se ke svému voličovi otočila zády, a působí na vyšší emoce, jako jsou láska, dobro nebo nenávisť a zlo.

Mezi další příklady nálepek s hodnotící funkcí řadíme např.: *tak to už je podvod na občany; pozice ministra zahraničí není výukové středisko; ten stát nabobtnal o třicet procent; zmatek v tom děláte vy; bezprecedentní krize; mají nepochybně demokratické voliče; to je salámová metoda* aj.

Další obsáhlá skupina jsou **prostředky aktualizace a automatizace současné české publicistiky**. V projevu M. Kalouska evidujeme celkem 138 příkladů.

MK: ... *já bojuji proti něčemu, čemu říkám **babišismus***.¹⁴⁶

M. Kalousek používá okazionalismus, kterým pojmenovává specifický způsob vládnutí ANO. Výrok je reakcí na otázku, zda Kalouskovy útoky na A. Babiše nejsou přehnané a nepostrádají věcnost. Poslanec vysvětluje, že nebojuje proti osobě, ale proti celému systému, a vytváří tak neologický výraz *babišismus* – tj. nový „ismus“. Tento výraz používá, aby politický program interpretoval jako ideologii, proti níž z pozice opozičního politika bojuje. Používání nových „ismů“ evokuje v divákovi existenci politických režimů, které formovaly československý národ desítky let ve 20. století. Hovoříme zejména o socialismu, komunismu a nacismu, které u voličů TOP 09 vytváří převážně negativní konotace.

Další příklad je publicismus, který je charakteristický jak pro politický, tak žurnalistický diskurz:

MK: ... ***antibabiš** je mediální zkratka* ...¹⁴⁷

M. Kalousek publicismus používá v reakci na moderátorův dotaz, zda si nepřipadá jako *antibabiš*. Výrazy s prefixem anti- vyjadřující protiklad jsou v politickém diskurzu často využívané, protože jsou voličům srozumitelné. Podobně je v komunikátech zastoupen výraz

¹⁴⁶ 4. října / *Otázky Václava Moravce*

¹⁴⁷ 4. října / *Otázky Václava Moravce*

antikalousk. Zkratky a zkratková slova jsou efektivním jazykovým nástrojem politické propagace.

Dále uvádíme příklad okazionalismu, který jsme zaregistrovali v diskuzi o zahraniční politice České republiky:

MK: ... a s pány Doubravou a Kohlíčkem, což jsou opravdu **certifikovaní bolševici** ...¹⁴⁸

Řečník v souvislosti s debatou o současné zahraniční a bezpečnostní politice české vlády jmenuje veřejné činitele, které označuje jako politiky propagující proruská a protiunijní stanoviska. Ve své reakci využívá neperspektivní neologismus, tedy ad hoc souslovný výraz *certifikovaní bolševici*, kterým oživujícím způsobem vyjadřuje bezbřehou sounáležitost obou pánů se státním režimem Ruské federace. Mluvčí adjektivem *certifikovaní* vyjadřuje míru toho, v jakém souladu je politické přesvědčení dvou zmíněných politiků s pozicí ruské zahraniční politiky.

Mezi další příklady těchto prostředků řadíme např.: ... že za deset let může být diskuze o *Czexitu*; *politická kultura*; *dluhová spirála*; v angličtině se tomu říká **state capture**; nebo těžká **politická váha**; *hledat nějaký průnik*, *jak najít společnou dohodu*; *politická vůle*, *algoritmus valorizace* aj.

Další skupina prostředků jsou **metafory**, kterých jsme v Kalouskově projevu dohledali celkem 77.

MK: ... ta netradiční strana se semkne kolem svého **vůdce smečky** a křičí: „kecy, účelovka ...“¹⁴⁹

M. Kalousek vysvětluje rozdíl mezi tradičními demokratickými stranami a hnutím ANO. V reakci používá substantivní metaforu *vůdce smečky*, přičemž *vůdcem* je myšlen A. Babiš jakožto předseda ANO a výraz *smečka* metaforicky pojmenovává politické hnutí. Výrazem *vůdce* diváka přesvědčuje o autoritářském vedení ANO a *smečkou* v divákovi vyvolává představu o spolustranících předsedy, kteří k němu chovají především bezmeznou loajalitu a nekritičnost.

Druhý příklad metafory se týká pravolevého vidění světa:

¹⁴⁸ 23. září / *Otázky Václava Moravce*

¹⁴⁹ *XTV*. [online] 23.8. 2017

MK: ... ona tu *armádu státních zaměstnanců* rozšířila o třicet tisíc, místo aby ji *zeštíhlila*.¹⁵⁰

Poslanec kritizuje počínání vlády, která personálně neustále rozšiřuje státní správu. Státní sektor nazývá militantním výrazem *armáda*, jenž v kontextu působí spíše pejorativně. Slovem *armáda* v divákovi vyvolává představu o obrovském, nadbytečném množství neproduktivních lidí, které dává do kontrastu s pracovitými lidmi v soukromém sektoru. Metafora koresponduje s ideologickými hodnotami M. Kalouska, který se od vstupu do politiky vždy profiloval jako stoupenec pravicového vidění světa.

Třetí příklad se pohybuje na hranici vymezení jednak metafory a jednak standardně užívaného termínu v českém politickém slovníku. Přenesené pojmenování se týká kritiky tehdejšího ministra financí A. Babiše:

MK: ... *já rád vysvětlím ten šmírovací tunel, šmírovací balkánský tunel, šmírovací balkánský tunel*.¹⁵¹

Mluvčí se vyjadřuje k zavedení EET, kterou dlouhodobě kritizuje. Ve své kritice využívá metafory *tunel* jakožto pojmenování pro podvodný způsob převodu peněz odněkud někam. K substantivní metafoře se také vážou dvě hodnotící adjektiva. Výrazem *šmírovací* naráží řečník na několik povinných údajů, které musí každá nově vytištěná účtenka obsahovat. Adjektivem *balkánský* odkazuje nejen na chorvatský stát, jenž A. Babiš dával za vzor úspěšného zavedení EET, ale současně i na nestabilní hospodářskou situaci v 90. letech 20. století vedoucí k rozpadu Jugoslávie. M. Kalousek jednak zpochybňuje přínos EET a jednak jeho zavedení spojuje s finančními podvody, za něž je odpovědný předseda vlády.

Další příklady vyhledaných metafor: *daňový klín; on si svými výroky bere Českou republiku jako rukojmí; média by kohokoli z nás pohřbila do druhého dne; vláda je smetla ze stolu; který tady leží z dílny Pirátů; ale za nás to nebyl volný pád; vzpomeňte si, jak trénoval Mirku Němcovou; rozpouštíte rezervy a ostatní aktiva; to je jenom takový kamínek do mozaiky, že obě dvě ty koaliční strany nemyslí na zájmy ČR aj.*

Další v pořadí je skupina výrazových prostředků, které označujeme **synekdochou**. V projevu M. Kalouska jsme jich zaznamenali v celkovém počtu 46.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ 4. října / *Otázky Václava Moravce*

MK: ... v souvislosti s těmi **padáky** ... já jsem nikdy žádné padáky nekoupil.¹⁵²

M. Kalousek používá synekdochu pro označení jedné z jeho největších kauz. Známostou politickou kauzu devaluje bagatelním výrazem *padáky*, čímž diváka přesvědčuje o pochybném a nepravdivém výkladu ze strany ostatních politických stran a některých médií.

Další příklad synekdochy se týká osobní minulosti řečníka:

MK: ... dokonce i když mě **bolševik** nepustil na školu.¹⁵³

Poslanec popisuje životní zkušenost, kdy mu bylo kvůli komunistickému režimu znemožněno absolvovat vysokoškolské studium. Používá výraz *bolševik*, kterým se původně označoval člen komunistické strany Sovětského svazu. V české společnosti je výraz často chápán jako hanlivé pojmenování pro komunistu či socialistu. Synekdochu lze chápat jako prostředek politického boje proti KSČM, které mluví historickou reminiscencí ubírá politické body.

Jako další příklady synekdochy bychom uvedli následující: *TOP 09 jasně říkalo; protože Rekonstrukce státu něco řekla; vláda slíbila; hnutí STAN to nevadí; co bude třeba prosazovat sociální demokracie; na tu politickou scénu vstoupilo hnutí ANO* aj.

Následující množinou výrazových prostředků jsou **frazémy**, kterých jsme zaregistrovali celkem 7.

MK: ... provedli jsme tu zemi **bez ztráty květin**.¹⁵⁴

M. Kalousek obhajuje způsob, kterým se vláda v roce 2009 postavila ke světové finanční krizi. K obhajobě tehdejší vlády, jejíž byl poslanec důležitou součástí, používá tradiční úsloví *bez ztráty květin*, čímž vysvětluje, že postup vlády byl tehdy bezchybný. Původ českého úsloví sahá do 70. let 20. století, kdy byl na československé televizi vysílán pořad *Desetkrát odpověz*, kde se soutěžícím při nesprávné odpovědi odebírala tzv. desítka, která ve spojení s dalšími desítkami graficky připomínala květinu. Řečník tímto frazémem oživuje svoji promluvu, aktivizuje diváka a přesvědčuje ho o pravdivosti tvrzení.

¹⁵² DVTV. [online] 8.6. 2018

¹⁵³ "Poptávka po populitech narůstá. Babiš byl v roli kmotra zásadní součástí posledních 25 let.." říká Miroslav Kalousek. In: *XTV – X Talk* [online]. 23.5. 2018 [cit. 2020-11-25]. Dostupné z: <https://xtv.cz/x-talk/poptavka-po-populitech-narusta-babis-byl-v-rol-i-kmotra-zasadni-soucasti-poslednich-25-let-rika-miroslav-kalousek>

¹⁵⁴ Babiš je mafián. Vláda vybrakovala rezervy a chystá podvod na občany, říká Kalousek. In: *Aktuálně.TV – DVTV* [online]. 16.6. 2020 [cit. 2020-11-25]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/babis-je-mafian-vlada-vybrakovala-rezervy-a-chysta-podvod-na/r~706c916eaf411ea9d470cc47ab5f122/>

Mezi další příklady frazémů řadíme např.: *já už jsem ztratil nit; ... si nenechají navěšet bulky na nos; čte se to jedním dechem; mluvil mi z duše* aj.

Další skupinu tvoří jazykové prostředky, jejichž výskyt nebyl v projevu M. Kalouska tak významný. Do množiny těchto prostředků řadíme **hyperbolu** (13 příkladů), **metonymii** (žádný dohledaný příklad), **personifikaci** (11 příkladů), **přirovnání** (9 příkladů) a **ironii** (11 příkladů).

Příklad hyperboly s persvazivní funkcí:

MK: ... *já můžu paní ministryni kritizovat za tisíc věcí* ...¹⁵⁵

M. Kalousek jako hyperbolu používá základní číslovku *tisíc*, což je v politickém žargonu hojně užívaná forma nadsazeného vyjádření. Číselného údaje využívá v nadsazeném významu, aby zaktivizoval diváka vyhocenou kritikou bývalé ministryně K. Šlechtové.

Následující příklad je výrazový prostředek personifikace:

MK: ... *největší darebák je tady stát*.¹⁵⁶

V této situaci dochází k užití expresivního obecného jména *darebák*, které disponuje hanlivým příznakem a které slouží zejména k pojmenování živých bytostí, nikoliv těch neživých. Mluvčí tak prezentuje instituci státu jako osobu s lidskými vlastnostmi, tj. v tomto případě *darebný člověk, ničema, lump* nebo *padouch*. A protože je do určité míry stát vymezen osobami disponující mocí, nepřímě označuje za *darebáky* vládní představitele.

Další příklad, který evidujeme v Kalouskově projevu, je přirovnání:

MK: ... *se budou dámy, promiňte paní ministryně, skoro jak na pavlači dohadovat*.¹⁵⁷

Poslanec komentuje slovní roztržku mezi dvěma ministryněmi. Názorovou výměnu A. Schillerové a J. Maláčové interpretuje jako hádku *na pavlači*, čímž oslabuje důležitost diskutovaného problému. Mluvčí oním výrazem divákovi vykresluje problém jako humornou scénu dvou spolubydlících, které jsou ve při.

Jako poslední příklad v této skupině uvádíme ironii, která je mimo jiné signifikantním rysem Kalouskova projevu:

¹⁵⁵ XTV. [online] 23.5 2018

¹⁵⁶ XTV. [online] 23.8. 2017

¹⁵⁷ 3. března / *Otázky Václava Moravce*

MK: ... *Jasně, jsem první ministr financí, který prosadil zdanění hazardu v roce 2011, ale chránil jsem hazard.*¹⁵⁸

Poslanec reaguje na výrok A. Babiše, který o Kalouskovi tvrdí, že nastavením nízkých daňových sazeb chránil v minulosti hazard, ironickou poznámkou, že on byl prvním ministrem, kterému se podařilo uzákonit zdanění hazardu, *ale přesto chrání hazard*. Řečník podtrhuje absurdnost Babišova výroku zejména informací, že je naopak držitelem prvenství v zavádění těchto daňových zákonů. Jádro ironie se nachází v posledním větě celku *ale chránil jsem hazard*, jenž přináší smířlivý nádech sdělení.

Další příklady hyperboly: ... *je lhostejné, zda by to řídil ze Strakovy akademie nebo ze sokolovny v Průhoncích* (bydliště předsedy vlády A. Babiše); *kdyby to byl vládní návrh, tak ani nemuknu*, personifikace: *významné politické síly o tom mluví; ústava říká, že to je zdarma*, přirovnání: *jako kdybyste šel s kanonem na vrabce; pan premiér má ještě menší sebereflexi než desítky arogantních kreténů, které jsem v životě potkal; ... že hnutí ANO jako jeden muž hlasovalo proti*, ironie: *já jsem chtěl jenom složit kompliment tomu řečnickému mistrovství* (M. Kalousek o odpovědi A. Babiše na jednu z moderátorových otázek).

5.3.2 Morfologické prostředky persvaze

Projev M. Kalouska shledáváme jako převážně spisovný, přesto i u něho nacházíme některé případy nespisovných či hovorových koncovek. V první řadě uvedeme některé příklady související s používáním nespisovných tvarů v řeči poslance TOP 09.

Jako první uvádíme příklad nespisovného tvaru koncovky **adjektiva**:

MK: ... *kdyby ministr financí věděl, co dělá vojenská rozvědka, tak by to bylo špatný.*¹⁵⁹

Poslanec používá nespisovný tvar koncovky v adjektivu *špatný*, které jako součást reakce disponuje hodnotící funkcí. Persvazivní funkci shledáváme minimální, i přesto nespisovná koncovka může lépe aktivizovat diváka, který se o to více soustředí na obsah Kalouskovy promluvy.

Nespisovné tvary koncovek adjektiv v případě M. Kalouska se mnohdy objevují v kontextu slovních útoků na ostatní politické strany či konkrétní politiky:

MK: ... *vždyť tam plácal pátý přes devátý, co si z toho ty chudáci mají vzít.*¹⁶⁰

¹⁵⁸ 4. října / *Otázky Václava Moravce*

¹⁵⁹ DVTV. [online] 8.6. 2018

¹⁶⁰ 23. září / *Otázky Václava Moravce*

Řečník útočí na prezidenta republiky M. Zemana, kterého kritizuje za projev přednesený před zahraničními velvyslanci. Pro kritiku využívá úsloví *paté přes deváté*, které nespisovnými koncovkami ponižuje do nižší stylové vrstvy. Obecněčeské výrazy napomáhají věrohodnému obrazu rozhořčeného politika, jenž diváka zpravuje o významné diplomatické události. Pokud by mluvčí dodržel zásady spisovnosti, mohla by se jeho kritika zdát divákovi strojená.

Nespisovných koncovek adjektivních výrazů v projevu M. Kalouska evidujeme celkem 10.

Následující příklad se týká nespisovného tvaru koncovky **verba**.

MK: ... *tak tam prostě prsknem někoho, kdo se Pochemu líbí.*¹⁶¹

M. Kalousek shledává nominaci ČSSD na post ministra zahraničních věcí jako nešťastnou. Expresivním výrazem *prsknem* imituje interní vyjednávání sociálních demokratů, aby divákovi politickou zkratkou ilustroval, jak se nominace T. Petříčka zrodila. Nespisovné *prsknem* je důsledek Kalouskovy dominance nad tématem, při němž projevuje svoji osobnost a individuální řečnické schopnosti. Taktéž se domníváme, že jeho cílem bylo především získat pozornost voliče.

Nespisovných tvarů sloves v projevu M. Kalouska jsme zaznamenali celkem 11.

Jako další příklad uvádíme tvar nespisovné koncovky **substantiva**:

MK: ... *podle toho, jestli je před volbama, nebo není před volbama.*¹⁶²

Poslanec popisuje, jak a podle čeho se rozhodují některé politické strany, přičemž za hlavní faktor vlivu označuje volby. Dvakrát za sebou řečník používá tvar nespisovné koncovky *-ama* namísto *-ami*. Persvazivní charakter výrazu shledáváme především v zájmu působit „lidově“ a „nestrojeně“, aby mluvčí vyjádřil spřízněnost s lidem.

Nespisovných tvarů podstatných jmen jsme zaregistrovali pouze 3.

Další příklad nespisovnosti spojujeme s používáním chybných tvarů **zájmen**.

MK: ... *a co mají ty chudáci velvyslanci dělat.*¹⁶³

Pokud už M. Kalousek chybje na úrovni spisovné/nespisovné, často se tak děje v případě ukazovacího zájmena *ten* (rodu mužského životného). V plurálu namísto tvaru *ti*

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² 3. března / *Otázky Václava Moravce*

¹⁶³ 23. září / *Otázky Václava Moravce*

používá nespisovné *ty*, přestože tvar zájmena odkazuje na cosi životného. U tohoto příkladu shledáváme persvazivní funkci minimálně, avšak záměr působit projevem „lidovosti“ nebo „obyčejnosti“ nelze vyloučit. Výrazem *chudáci* projevuje M. Kalousek lítost, nikoliv že by velvyslance slovně napadal.

Poslanec se občas uchýlí k tzv. úženi *é v j*, které se nejčastěji projevuje v koncovce zájmena *který*. Persvazivní funkce je obtížně doložitelná, přesto se domníváme, že při slovních útocích podtrhují celkové vyznění informace a zvedají ohlas ostatních politiků. Jako příklad uvádíme pobouření M. Kalouska nad chováním České pirátské strany v předvolební kampani:

MK: *Zaznamenal jsem jednu velmi nekorektní podpásovku od Pirátů, který se neštíteli dvacet let vyvrácenou pomluvu na mou osobu prezentovat jako aktuální předvolební téma.*¹⁶⁴

Nespisovných tvarů a koncovek zájmen v projevu M. Kalouska jsme zaznamenali celkem 16.

Poslední výrazový prostředek nespisovnosti je chybný tvar základní číslovky *dva*:

MK: *... finanční správa trestá dvěmi způsoby ...*¹⁶⁵

Nesprávný tvar číslovky *dvěmi* vnímáme jako snahu dodržet obecné pravidlo u podstatných jmen, kde je za správný tvar koncovky považováno *-ami*. Nutno zdůraznit, že používání číslovky *dva* ve 3. a 7. pádě činí obtíže nemalému počtu veřejně vystupujících politiků.

Další skupinou jsou prostředky, které reprezentují používání tvarů výhradně hovorových.

Jako jediný příklad evidujeme ve spojitosti s hovorovou koncovkou **slovesa**:

MK: *... já to bez toho přežiju.*¹⁶⁶

Jedná se o jediný příklad, kdy M. Kalousek používá sloveso v přítomnosti s hovorovou koncovkou *-u*. Persvazivní funkce je u výrazu minimální, důvody použití však mohou být snaha o větší libozvučnost, lidovost, hovorovost a neformálnost. Celkově jsme zaregistrovali 3 příklady hovorových sloves.

¹⁶⁴ XTV. [online] 23.8. 2017

¹⁶⁵ 4. října / *Otázky Václava Moravce*

¹⁶⁶ XTV. [online] 13.2. 2019

Shodný cíl, jako u předchozího výrazu *přežiju*, shledáváme i v případě adverbia *dneska*, které vnímáme jako stylově nižší variantu *dnes* (převážně vyskytující se v mluveném jazyku), a proto slovo řadíme do skupiny hovorových tvarů:

MK: ... *pokud nedošlo k nějaké změně tak i dneska jsem* ...¹⁶⁷

Co se týče množiny knižních tvarů (přechodníky, výrazy jako *moci* nebo *řící*), v projevu poslance TOP 09 jsme žádné příklady nezaregistrovali.

5.3.3 Syntaktické prostředky persvaze

Při analýze projevu M. Kalouska jsme se rovněž soustředili i na syntaktické prostředky persvaze. Zaměřili jsme na shodné druhy, jež jsme zkoumali u V. Filipa. Výrazové prostředky budeme opět kategorizovat sestupně, tedy v takovém pořadí, které reflektuje počet výskytů.

Ze všech syntaktických prostředků M. Kalousek nejvíce využívá **epizeuxis**. Ten evidujeme v celkovém počtu 21 dohledaných příkladů.

MK: ... *když doměříte tolik a tolik milionů, dostanete takovou a takovou finanční odměnu*.¹⁶⁸

M. Kalousek komentuje otázku slíbených odměn pro finanční úředníky za důsledné doměřování daní. Dvakrát za sebou použije neurčitou číslovku *tolik*, jež v divákovi vyvolává představy několika jednotek až desítek milionů korun, kterými jsou úředníci motivováni. Kalouskova reakce je jakousi karikaturou toho, jak to na finanční správě může fungovat. Opakovaně poslanec v reakcích vyvolává skoro až třídní boj, kdy proti sobě staví občany státní správy proti občanům komerčního sektoru. Ve všech dosud uvedených případech se staví na stranu soukromého sektoru, čímž potvrzuje sounáležitost s pravicovou ideologií.

Další příklady epizeuxu v projevu M. Kalouska: ... *my jsme přece té vládě ochotně odsouhlasili celou řadu mimořádných opatření a mimořádných schůzí; ... protože paní ministryně je ministryně za hnutí ANO* aj.

Další syntaktický prostředek, který však není založen na opakování, je **řečnická otázka**. V projevu M. Kalouska jsme jich zaregistrovali celkem 18.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ “Řada Babišových kroků nás zbavuje svobody, EET pokládám za šikanu. Chci zrušit zákon o otevírací době...” říká Miroslav Kalousek. In: *XTV – X Talk* [online]. 13.2. 2019 [cit. 2020-11-25]. Dostupné z: <https://xtv.cz/x-talk/rada-babisovych-kroku-nas-zbavuje-svobody-eet-pokladam-za-sikanu-chci-zrusit-zakon-o-oteviraci-dobe-rika-miroslav-kalousek>

MK: *Pane redaktore, opravdu se může takhle chovat?*¹⁶⁹

Mluvčí používá řečnickou otázku, která je však adresována moderátorovi diskuze, nikoliv oponentu A. Babišovi, který Kalouskovi nepřetržitě skáče do řeči. Otázkou na redaktora úspěšně vyřazuje A. Babiše z diskuze, který se tak náhle stává předmětem rozpravy o nevychovaném ministru financí. Tím, že se poslanec obrací řečnickou otázkou na moderátora, divák získává dojem, že i redaktor negativně reflektuje nezpůsobilý projev A. Babiše. M. Kalousek naopak o sobě utváří obraz kultivovaného a disciplinovaného řečníka.

Další zaregistrované příklady řečnické otázky: *Kdo má rád člověka z Berňáku? Může mi skákat do řeči? Je to tak nepatřičná prosba? Jak jinak si máme vynutit dodržení ústavních práv našich voličů?*

Jako další příklad persvaze uvádíme **syntaktický paralelismus**. Příkladů tohoto prostředku evidujeme celkem 15.

MK: ... *to už je dokázané, to už je dokázané, dokázali to novináři Hospodářských novin.*¹⁷⁰

V tomto případě dochází k opakování celých větných celků. Celkem třikrát M. Kalousek v reakci zopakuje, že je již něco ověřeného a že o tom není pochyb. Poslanec rovněž vysvětluje, proč to říká a ze kterých zdrojů vychází. O dokázané věci hovoří v souvislosti s pochybným odměňováním úředníků finanční správy, což je téma, které se opakuje. Řečník diváka odkazuje na novináře, kteří Kalouskovo stanovisko potvrdili, a ve své argumentaci využívá média, pokud shledá, že mu jsou prospěšná. V opačném případě však mnohdy na novináře slovně útočí: *já celkem vděčně přijímám pozvání do všech médiích, která se alespoň snaží tvářit jako objektivní média.*¹⁷¹

Další příklady syntaktického paralelismu: *není pochyb o tom, že ANO vyhrálo volby, není pochyb o tom, že ANO má právo vládnout; něco jiného říká prezident, něco jiného říká premiér, něco jiného pravděpodobně říká ministr zahraničí; a to není televize Barrandov, a to není Jaromír Soukup v pozici moderátora.*

Dalším v pořadí je syntaktický prostředek zvaný **polyptoton**, kterých jsme zaregistrovali celkem 6.

¹⁶⁹ 4. října / *Otázky Václava Moravce*

¹⁷⁰ *XTV*. [online] 13.2. 2019

¹⁷¹ Tamtéž.

MK: ... *předtím byl v tzv. roli **kmotra**, pak se rozhodl být sám sobě **kmotrem**.*¹⁷²

M. Kalousek používá jednak opakovací figuru a jednak využívá metaforizaci jazyka. Výrazem *kmotr* v tomto případě mluvčí nemyslí *šéfa mafie nebo obdobné zločinné organizace*, ale spíše *příslušníka pochybných podnikatelských skupin*. Divákovi vykresluje profesní zlom A. Babiše, který nastal, když se z velkopodnikatele stal současně předsedou vlády. Hovoří tak o střetu zájmu předsedy ANO, kterým podle mluvčího Česko trpí. Výraz *kmotr* se na české politické scéně pohybuje už několik let od doby, kdy jej poprvé v roce 2009 použil bývalý předseda vlády M. Topolánek v souvislosti s kontroverzní skupinou českých a moravských podnikatelů.

Další příklady polyptotonu: *do toho **návrhu** my jsme načetli pozměňující **návrh**; prostě za **dobrou práci a dobrá práce** spočívá také v tom, že ...*

Dalším prostředkem je **anafora**, kterou evidujeme v celkovém počtu 6 dohledaných příkladů.

MK: ... *za **každou cenu** brzdí posilování našich spojeneckých vazeb, za **každou cenu** budou chtít oslabování těch spojeneckých vazeb.*¹⁷³

Poslanec varuje před silicím tlakem, vyvíjeným komunisty, na oficiální zahraniční politiku. Diváka upozorňuje, že cílem KSČM je odchod Česka z NATO, což je s ideovými hodnotami mluvčího neslučitelné. V reakci užívá anaforické opakování slovního spojení *za každou cenu*, čímž vybízí diváka k zamyšlení, čeho všeho jsou komunisté schopni, aby se jejich úmysl vyplnil.

Další příklady anafory v projevu M. Kalouska: ***ona** to popřela, **ona** řekla, že to není pravda; ten **problém** vůbec není v rovině věcného projednávání té zprávy, ten **problém** je v zápisu o nezávislosti České televize.*

Další množina syntaktických prostředků budou **enumerace**. Počet zaznamenaných enumerací se ustálil na počtu 5.

MK: ... *tady skupina premiéra uchopila stát, aby si v něm sama **stanovovala pravidla**, sama si je **kontrolovala**, sama si je **vykládala** a sama si je **vykonávala** ...*¹⁷⁴

¹⁷² XTV. [online] 23.5 2018

¹⁷³ XTV. [online] 23.5 2018

¹⁷⁴ DVTV. [online] 16.6. 2020

Poslanec TOP 09 popisuje převzetí vládní moci osobou A. Babiše, který se podle něj ocitá v bezprecedentním konfliktu zájmu. Do nespecifikované *skupiny premiéra* Babiše pravděpodobně zahrnuje řečník některé státní úředníky, ministry, náměstky, kteří společně s ním ovládají státní instituce v jeho prospěch. Jako prostředek persvaze používá enumeraci – výčet několika na sebe navazujících procesů, za něž je zodpovědná *skupina premiéra*. Divákovi ilustruje postupy nezákonného charakteru, jež mají rysy fungování rozsáhlé zločinecké organizace. Kalouskova reakce je informace o tom, že výkonná moc zasahuje do zákonodárné i soudní. Také několikrát opakuje výraz *sama*, čímž vykresluje stav, v němž řada dalších státních složek (policie, státní zástupci, soudci) je z procesu tvorby zákonných pravidel vyloučena.

Další příklady některých výčtů v projevu poslance TOP 09: ... *nejsou to jenom úředníci: jsou to hasiči, policisté, učitelé; tak nás teď čeká první čtení, kde se schvalujou jenom základní parametry, ne ty vnitřní priority, to znamená: příjmy, výdaje, vztahy na místní rozpočty, deficit.*

Dalším prostředkem je **epanalepse**. Těchto persvazivních figur evidujeme celkem 5.

MK: ... *nepolevil, nepolevil, já jsem přesvědčen, že držím to, co je ideovými východisky TOP 09.*¹⁷⁵

M. Kalousek reaguje na provokativní otázku, zda jeho kritika vůči A. Babišovi v poslední době neslábne. Poslanec moderátorovu námitku odmítá a užívá epanalepsi *nepolevil, nepolevil*, aby poukázal na konzistentnost jeho politické strategie. V tomto případě nejde o vynucené opakování z důvodu skákání do řeči nebo jiného přerušení, ale jedná se spíše o získání času pro uspořádání toho, čím chce mluví ve svém projevu pokračovat.

Některé další příklady epanalepse: *odpovídám, odpovídám; zaznamenal jsem jeden velmi nekorektní, jednu velmi nekorektní podpásovku.*

Jako následující syntaktický prostředek představíme **epiforu**. Prostředků epifory jsme v projevu M. Kalouska zaregistrovali celkem 5.

MK: ... *je to naprosto skvělý marketing a přišlo do té doby, je to naprosto skvělý a profesionální marketing ...*¹⁷⁶

¹⁷⁵ XTV. [online] 23.5 2018

¹⁷⁶ Tamtéž.

Poslanec TOP 09 odpovídá na otázku, co stojí za úspěchem hnutí ANO. Ve své reakci používá anglicismus *marketing*, který se v replice vyskytuje na konci obou větných celků. Mohlo by se zdát, že politik chválí ANO, ve skutečnosti však legitimitu a existenci hnutí spíše dehonestuje. Adorace politického marketingu je provokačním synonymem pro vyprázdňenost ideologických hodnot nebo absenci významných stranických osobností. Domníváme se, že zmínka o marketingu je pro M. Kalouska velmi důležitá, neboť na sousloví *skvělý marketing* chce navázat další myšlenkou, ale vzápětí ji sám utne, a naopak opětovně hovoří o *skvělém, profesionálním marketingu*.

Některé další příklady epifory: *Kdo bude chtít mít zavřeno, bude mít zavřeno. Kdo bude chtít mít otevřeno, bude mít otevřeno.*

Následující syntaktická figura je **řečnická odpověď**. Daných případů jsme zaznamenali celkem 4.

MK: *Koho to nejvíc zasáhne? No zasáhne to ty nejchudší.*¹⁷⁷

M. Kalousek s tehdejšími ministrem zahraničních věcí L. Zaorálkem diskutují o tom, zda má být kvalita služeb ve zdravotnictví stejná pro všechny, nebo se mají umožnit tzv. nadstandardy pro ty, kteří si to mohou dovolit. Poslanec oponuje L. Zaorálkovi, že cesta stejného zdravotnictví pro všechny negativně nejvíce ovlivní skupinu *nejchudších*, čímž z části přebírá sociálnědemokratický slovník, neboť ekonomicky stratifikuje sociální vrstvy a paradoxně obhajuje tu nejslabší. Persvazivní figurou se mluvčí stylizuje do obhájce „nadstandardů“ a současně přesvědčuje diváka o tom, že nesporné výhody z toho plynou i pro méně movité občany.

Další příklad řečnické odpovědi v projevu poslance TOP 09: *Je fér, abysme chtěli po zaměstnancích a živnostnících, aby tu zátěž celého zdravotního systému převzali jenom oni? Není.*

Následující skupina syntaktických prostředků je tvořena figurou zvanou **epanadiploze**. V mluveném projevu M. Kalouska jich evidujeme pouze ve 2 případech.

MK: ... *nejsme hluchý, pane předsedo, nemusíte tady na nás křičet, nejsme hluchý ...*

Poslanec ve své argumentaci používá syntaktické opakování, aby se vymezil proti způsobu vyjadřování diskutujícího oponenta. Dvakrát předsedovi ANO připomíná, že má

¹⁷⁷ 2. července / *Otázky Václava Moravce*

omezit hlasitost svého projevu, který se mu zdá jako nevhodný. Mluví to dává najevo informací o tom, že *nejdou hluší*. Reakci nevztahuje pouze na sebe, ale použitím *nejdme* do argumentační přestřelky zapojuje i přítomného moderátora. Kalouskova figura divákovi ukazuje, že Babišův způsob projevu není kultivovaný ani adekvátní věcné politické diskuzi. Slovesem *nejdme* vytváří iluzi, že se redaktor s jeho rétorikou ztotožňuje.

Předposlední kategorizovaná množina prostředků je zastoupena příklady **epanastrofy**. Tato opakovací figura se v projevu M. Kalouska vyskytuje pouze v 1 případě:

MK: ... *ty kroky vedly k nějakému výsledku. A tím výsledkem byla středoprávní vláda Mirka Topolánka.*¹⁷⁸

M. Kalousek za pomoci epanastrofy obhajuje své politické počínání, když roku 2006 při povolebním vyjednávání připustil možnost vládní koalice KDU-ČSL¹⁷⁹ a ČSSD s podporou komunistů. Divákovi vysvětluje, že výsledkem byla koalice utvořená ze stran ODS, KDU-ČSL a Zelených, a zdůrazňuje tak, že tehdy nezáleželo na okolnostech při procesu skládání vlády, ale zejména na konečné podobě nové koalice.

Do poslední skupiny opakovacích figur řadíme prostředky, jež nelze vymezit ani do jedné z předešlých kategorií, a nazýváme ji skupinou **jiných opakování**. Těchto prostředků registrujeme celkem 12.

Jako příklad uvádíme opakování slov v jiném slovním druhu:

MK: ... *jsem politik, volím politické prostředky.*¹⁸⁰

V reakci dochází ke slovnědruhovému transpozici substance ve vlastnost – ze substantiva *politik* mluví vytváří adjektivum *politické*. Poslanec popisuje průběh politického boje a obhajuje, že doposud na A. Babiše nepodal trestní oznámení, ačkoliv ho obviňuje z poměrně závažných věcí. Nebojí se tak přiznat, že je *politikem*, který se uchyluje k ryze *politickým* metodám, což je v politickém diskurzu intenzivně demonizováno souslovím „dělat politiku“, které v negativních konotacích chápeme jako *neschopnost racionálně diskutovat o objektivních problémech bez přítomnosti ideologie*.

¹⁷⁸ DTV. [online] 8.6. 2018

¹⁷⁹ Miroslav Kalousek byl tehdy v roce 2006 předsedou strany KDU-ČSL.

¹⁸⁰ XTV. [online] 13.2. 2019

Vedle slovnědruhové záměny uvádíme příklad opakovaného výrazu v negovaném tvaru: ... **netvrším**, že nejsou, jenom **tvrdím** ...¹⁸¹

Výrazové prostředky, jako jsou **antimetabole**, **kyklos**, **pleonasmus**, **polysyndeton** a **tautologie**, jsme v projevu M. Kalouska nezaznamenali.

5.4 Jan Hamáček

5.4.1 Lexikální prostředky persvaze

V projevu J. Hamáčka evidujeme všechny druhy **nálepek** – hodnotící, obhajující, propagační a útočící. Na vzorku politických debat, kterých se J. Hamáček účastnil, jsme zaregistrovali celkem 158 příkladů nálepek.

První skupinou budou nálepky propagační. Z celkového počtu 158 nálepek jsme zaznamenali 7 propagačních.

JH: ... *je tady pro všechny, kteří dělají všechno správně – chodí do práce, posílají děti do školy, platí daně* ...¹⁸²

Předseda ČSSD prezentuje svou stranu v pozitivním světle a využívá nálepky *strana pro všechny*, která vykresluje programovou šíři jejich politických priorit. Aby se vyvaroval politologické nálepky *catch-all-party* neboli *všelidové strany*, přidává dovětek: *kterí dělají všechno správně* s výčtem naprosto běžných činností: *chodí do práce, posílají děti do školy, platí daně*. Mluvčí volí kritérium, které vnímáme jako alibistické, neboť jeho snahou je ostře se nevyomezit proti některé ze skupin potencionálních voličů. Je těžko představitelné, že by se nějaká politická strana honosila tím, že podporuje ty, kteří nechodí do práce, neposílají děti do školy a neplatí daně. Reakce je však typická svým sociálně-demokratickým charakterem, který oslovuje zejména občany střední ekonomické vrstvy.

Mezi další příklady nálepek s propagační funkcí řadíme např.: *Pokud se podívám po jednotlivých krajích republiky, tak vidím na kandidátkách sociální demokracie **schopné a zkušené politiky**; pokud se podíváte na kandidátky sociální demokracie, tak je tam celá řada nových lidí, zkušených komunálních politiků* aj.

¹⁸¹ 2. července / *Otázky Václava Moravce*

¹⁸² O Čapím hnízdě něco vím. Ze státního zastupitelství unikly informace, říká Hamáček. In: *Aktuálně.TV – DVTV* [online]. 4.9. 2019 [cit. 2020-11-25]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/o-capim-hnizde-neco-vim-ze-statniho-zastupitelstvi-unikly-in/r~87593e4acf0911e988f50cc47ab5f122/>

Další skupina se skládá z prostředků nálepek, které mají povahu obhajující. Z celkového počtu 158 nálepek evidujeme 10 obhajujících.

JH: ... *nevozí sem žádné migranty na gumovém člunu, je to člověk, který rozumí zahraniční politice ...*¹⁸³

Řečník obhajuje nominaci kandidáta M. Pocheho na post ministra zahraničních věcí, se kterou není zcela konformní prezident republiky M. Zeman. Ten ho mimo jiné kritizuje za jeho přístup k migrační politice. J. Hamáček k obhajobě používá metaforickou nadsázku *nevozí sem žádné migranty na gumovém člunu*, čímž Zemanovu námitku hodnotí jako absurdní. Pro vysvětlení metafory zcela vážně doplňuje, že se M. Poche v zahraniční politice orientuje natolik, aby mohl být ministrem. Domníváme se, že *gumový člun* je také odkazem na kultovní gumový člun Challenger, na kterém M. Zeman každoročně tráví letní dovolenou.

Další příklady nálepek s obhajující funkcí: *Rozhodně není vina sociální demokracie za ten chaos, který vznikl; těžko mě můžete obvinít; máme jeden z nejlepších rozpočtových výkazů v Evropě, to mi stačí aj.*

Následující skupina nálepek je tvořena prostředky s útočící funkcí. Z celkového počtu 158 nálepek evidujeme pouze 3 příklady útočících.

JH: ... *my se snažíme dávat na stůl argumenty, ne takovéto to výkřiky, které předvádí pan premiér, jemu teďka otrnulo po té vládní krizi ...*¹⁸⁴

J. Hamáček reaguje na reportáž, ve které zazněly Babišovy provokační výroky o tom, že ČSSD má utrácení v genech. Předseda ČSSD kontruje útokem a podobná tvrzení nazývá obrazným pojmenováním *výkřiky*. Ostrou koaliční rétoriku zdůvodňuje tím, že se sociální demokracie rozhodla zůstat ve vládě, a předseda vlády ztratil veškeré obavy – tj. *jemu otrnulo* – o pokračování vlády. Hamáčková reakce je propagací ČSSD, jež vykresluje jako stranu, která vede racionální diskuzi, a současně útokem na ANO, které nekolegiálně ostřeluje svého koaličního partnera.

Další skupina prostředků jsou nálepky s hodnotící funkcí. Celkem jsme jich zaregistrovali 138.

¹⁸³ *Otázky Václava Moravce*. TV. ČT24, 24. června 2018, 12:00. Dostupné z:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/218411030500624/>

¹⁸⁴ *Otázky Václava Moravce*. TV. ČT24, 8. září 2019, 12:00. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/219411030500908/>

JH: ... *asi těžko můžete předpokládat, že budeme podporovat kandidáty ze senátu, který je pravicový.*¹⁸⁵

J. Hamáček odpovídá na otázku moderátora, zda poslanci ČSSD budou hlasovat pro kandidáty na ombudsmana navržené senátem. Řečník vysvětluje, že kandidáty ze senátu nepodpoří, neboť je horní komora z většiny zastoupena pravicově smýšlejícími politiky. V reakci pak senátu přikládá nálepkou *pravicový*, což chápeme jako snahu vymezit se proti některým zákonodárcům z opozičních stran. Divák si rovněž povšimne, že se J. Hamáček především zaobírá, kterými politiky je kandidát podporován, nikoliv jeho profesními a osobními kvalitami.

Další příklad ilustruje skupinu prostředků, které oscilují mezi nálepkou hodnotící a útočící:

JH: ... *já si myslím, že si všichni pamatují Kalouskovy škrtky, zaplat' pánbůh za to, že už je to pryč.*¹⁸⁶

Předseda ČSSD zavádí diskuzi do minulosti a srovnává ekonomickou kondici Česka v této době s dobou, kdy byl ministrem financí M. Kalousek. Toto politické období negativně hodnotí jako éru *Kalouskových škrtů*, čímž upozorňuje především na drakonické snižování výdajů v mnoha oblastech státní sféry. Kromě toho vyjadřuje určitý vděk *zaplat' pánbůh za to, že už je to pryč*, čemuž rozumíme jako informaci pro voliče, aby si uvědomili, jak se zemi v době vlády ANO a ČSSD ekonomicky daří. Sousloví *Kalouskovy škrtky* se v masmédiích stalo zavedeným publicistickým termínem, využívaným politickými nepřáteli M. Kalouska.

Mezi další příklady nálepek s hodnotící funkcí řadíme např.: *My pokládáme SPD za extrémní stranu; tak to já jsem vnímal jako podraz; vy tady naznačujete velmi závažné souvislosti; ten rozpočet dopadl dobře* aj.

Následující skupina prostředků v projevu J. Hamáčka se skládá z **metafor**, kterých jsme zaregistrovali celkem 79.

JH: ... *a nějaké ostré točení kormidlem si nemyslím, že je na pořadu dne.*¹⁸⁷

¹⁸⁵ *Otázky Václava Moravce*. TV. ČT24, 12. ledna 2020, 12:00. Dostupné z:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/220411030500112/>

¹⁸⁶ 12. ledna / *Otázky Václava Moravce*

¹⁸⁷ Diskuse kandidátů na předsedu ČSSD. In: *XTV – X Talk* [online]. 14.2. 2018 [cit. 2020-11-25]. Dostupné z:

<https://xtv.cz/x-talk/diskuse-kandidatu-na-predsedu-cssd>

J. Hamáček prezentuje ideový směr, kterým by se měla ČSSD v dalších letech vydat. Pomocí metafory *točení kormidlem* vyjadřuje myšlenku, že by nebylo správné, kdyby se sociální demokracie vrátila ke svým kořenům, tradičnímu proudu voličů a zcela upustila od středo-levicového zaměření. Předseda ČSSD výrazem z lodního názvosloví připodobňuje svou stranu k nějakému korábu a sám sebe vnímá jako hlavního lodivoda, ačkoliv tehdy ještě šéfem ČSSD nebyl. Jeho snahou je však působit na diváka jako rozhodný kapitán lodní posádky, který dokáže sociální demokracii sjednotit a udat ji jasný směr.

JH: ... *musíme stát na **obou nohou**, jakmile tu jednu podřízneme, tak začneme kulhat.*¹⁸⁸

Mluvčí využívá výrazu z anatomického názvosloví, čímž ČSSD zosobňuje. *Obou nohou* si vykládáme jako dva názorové proudy, které proti sobě v ČSSD již dlouhá léta bojují. J. Hamáček přesvědčuje spolustraníky o potřebě vzájemné tolerance, a pokud by hádky uvnitř strany pokračovaly, ČSSD začne *kulhat*, což interpretujeme jako Hamáčkovu varování před dalšími volebními neúspěchy.

Třetí příklad metafory se týká Hamáčkovy politologické analýzy hnutí ANO:

JH: *Andrej Babiš kompletně **vyměnil voliče**. Z hnutí, které se prezentovalo jako pravicové a náhrada za ODS, se posunul doleva a sebral voliče sociální demokracii.*¹⁸⁹

J. Hamáček popisuje proměnu ideových hodnot a politických priorit, k níž došlo v konkurenčním ANO. Využívá k tomu spojení *vyměnil voliče*, které je v politickém diskurzu zavedeným termínem a které těžší ze své funkce metaforizovat jazyk. Řečník takto expresivně prezentuje změnu programových cílů ANO, jež se původně profilovalo jako pravicové, kdežto teď je podle mluvčího levicovým subjektem. Spojením *vyměnil voliče* vykresluje A. Babiše jako politika, jenž s vidinou rostoucích preferencí dokáže velmi promptně „přesedlat“ z jedné skupiny voličů na druhou.

Mezi další metafory patří následující příklady.: *Tady se prostě vzedmula taková **vlna pomoci Číně**; já si myslím, že to je **dobrá sonda** do myšlení pane premiéra; to je asi to **nejsilnější lano**, které mu může někdo hodit; teď jsme vybojovali tu **bitvu u státní rozpočet**; tou poslední **ranou do vazů** skutečně byla pseudokauza lithium aj.*

Následující skupina jsou **prostředky aktualizace a automatizace současné české publicistiky**. V projevu J. Hamáčka evidujeme celkem 68 příkladů.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ 8. září / *Otázky Václava Moravce*

Jako první uvádíme příklad citátového výrazu:

JH: *Ten si myslím, že je **poslední mohykán**.*¹⁹⁰

Diskuze se vede o prezidentské volbě z roku 2003. V prvním kole překvapivě neuspěl M. Zeman, pro něhož nehlasovala většina sociálnědemokratických zákonodárců, mezi kterými tehdy byl i L. Zaorálek. J. Hamáček o něm hovoří jako o *posledním mohykánovi*, neboť je jedním ze dvou posledních současných poslanců ČSSD, kteří u volby byli přítomni. Ačkoliv se na tyto politiky nahlíží jako na zrádce, kteří podpořili Zemanova protikandidáta, řečník ho paradoxně nazývá *posledním mohykánem*, čímž odkazuje na nejslavnější román amerického spisovatele J. F. Coopera z roku 1826. Literární postava Čingačgúk, jež v příběhu představuje *posledního mohykána*, je ryze kladný hrdina, který do obrazu událostí z ledna 2003 příliš nezapadá.

Další slovní spojení bychom označili jako příklad módního výrazu:

JH: *Všichni víme, že vystoupení z EU by byla naše **ekonomická sebevražda**.*¹⁹¹

Předseda ČSSD vysvětluje moderátorovi možné důsledky odchodu Česka z EU. V reakci používá frekventované sousloví *ekonomická sebevražda*, jež se jako argument obhajující setrvání v EU drží dlouhodobě v popředí. *Ekonomickou sebevraždu* si vykládáme jako významný pokles HDP. J. Hamáček divákovi ukazuje, že jeho osobní postoje jsou v souladu s ideovými hodnotami a zahraničně-politickou orientací pronijní ČSSD. *Sebevražda* je expresivní výraz, který vyvolává u diváka obavu z ohrožení jeho bezprostřední životní situace. Proto reakci shledáváme jako argumentaci, jež využívá apelu na pud sebezáchovy a s ním související strach.

Další výraz je příkladem archaismu:

JH: *... to rozhodně nebyl nějaký takovýhle **handl**, který naznačujete.*¹⁹²

J. Hamáček reaguje na otázku, zda stažení nominace kandidáta M. Šmardy na ministra kultury nebylo součástí výměnného obchodu za ústupky v zákonu o státním rozpočtu. Tato podezření mluvčí jednoznačně odmítá, k čemuž používá germanismus *handl* jako archaickou variantu slova *obchod*. Výraz *handl* hanlivě označuje politická vyjednávání synonymně

¹⁹⁰ DVTV. [online] 4.9. 2019

¹⁹¹ 24. června / *Otázky Václava Moravce*

¹⁹² DVTV. [online] 4.9. 2019

nazývaná jako *čachry*, *machinace*, *pletichy*, jež u diváka vyvolávají výhradně negativní konotace. Řečník se reakcí distancuje od podobného typu jednání.

Následující příklad je neologismus:

JH: ... *a teď jsme v situaci kdy nám italští lékaři říkají, že vlastně provádějí frontovou chirurgii.*¹⁹³

J. Hamáček popisuje tragickou situaci na začátku roku 2020, kdy Itálii jako první zemi v Evropě postihla pandemie koronaviru. *Frontová chirurgie* je jedinečné sousloví, jež dal vzniknout předseda ČSSD a které zapadá do kontextu válečného slovníku představitelů vládní koalice, která boj proti pandemii připodobňuje k válce. Řečnickovou snahou je akcentovat závažnost situace a varovat diváka před bagatelizací zdravotního problému. Důsledkem však nemusí být pouze zisk důvěry občanů, ale i vyvolání neadekvátní paniky ve společnosti.

Další výraz je příkladem okazionalizmu, který slouží jako politická invektiva:

JH: ... *to znamená ne, že se tady vyplácí dávkomat, ale ty dávky postupně klesají.*¹⁹⁴

J. Hamáček přebírá slovník masmédií, které daly vznik výrazu *dávkomat*, jenž se používá pouze v souvislosti s ministryní práce a sociálních věcí J. Maláčovou, na níž se příležitostně útočí kvůli razantnímu navyšování dávek. Mluví se v reakci ostře ohrazuje proti urážlivé přezdívce, která je neologickým kompozitem vytvořeným ze slov *dávka* a *automat*. U diváka vzbuzuje představu o pochybném systému vyplácení dávek, k čemuž předseda ČSSD zaujímá odmítavý protiargument, že *dávky postupně klesají*. V souvislosti s výrazem *dávkomat* nelze pominout ani konotaci s hovorovým *automatem* jako vysoce účinnou zbraní.

Mezi další příklady obsáhlé skupiny prostředků řadíme např.: ... *uvidíme, jaká bude povolební konstelace; to, že to byla pseudokauza, dokazuje i; napříč politickým spektrem; tito internetoví giganti; co se týká samotného merita věci; z logiky věci jsme zvládli tu naši vlajkovou loď* aj.

Následující v pořadí je množina **synekdoch**. V projevu J. Hamáčka jsme jich zaregistrovali celkem 53.

¹⁹³ Chceme radikálně omezit kontakt lidí, ne úplně zničit život v Česku, říká Hamáček. In: *Aktuálně.TV - DVTV* [online]. 13.3. 2020 [cit. 2020-11-25]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/chceme-radikalne-omezit-kontakt-lidi-ne-uplne-znicit-zivot-v/r~68e14cae64a611eab408ac1f6b220ee8/>

¹⁹⁴ *Otázky Václava Moravce*. TV. ČT24, 31. března 2019, 12:00. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/219411030500331/>

JH: ... *pokud ODS chce zabránit nástupu polokomunistické vlády, tak ať se zvedne, odejde ze sněmovny, umožní té vládě získat důvěru a můžeme se bavit na jednotlivými zákony ve sněmovně, to je státnické řešení.*¹⁹⁵

Mluvčí vybízí celou ODS, aby učinila *státnické řešení* a zabránila vzniku polokomunistické vlády. Předsedovi ODS předkládá návod, jakým způsobem je možné toto provést. Prostředek synekdochy spočívá v tom, že ačkoliv se situace okolo vzniku vlády dotýká pouze poslanců ODS, J. Hamáček vyzívá bez rozdílu celou stranu, aby tak tíhu politického rozhodnutí přenesl na všechny řadové členy pravicového subjektu, na které současně vyvíjí tlak, aby se i oni zapojili do procesu skládání vlády a tlačili na jejich poslance.

Další zaregistrované příklady synekdochy jsou následující: *Hnutí ANO ani nechtělo stavět koaliční vládu; bud' sociální demokracie z té vlády odejde; ODS neudělala nic; ta Evropa nás bere vážněji; tam se mluvilo o nějakých kilech zlata a tak dále a skončilo to „kabelkami“* aj.

Další skupinou jsou **frazémy**. V projevu J. Hamáčka jsme zaregistrovali celkem 12 příkladů.

JH: ... *kdyby tady nebyly ty zásoby Ministerstva vnitra, které jsme přivezli z Číny, a dostali jsme za to kartáč, tak ten stát nemá vůbec nic.*¹⁹⁶

Předseda ČSSD popisuje období, kdy byl v Česku na začátku pandemie Covid-19 výrazný nedostatek zdravotních a ochranných pomůcek. Stěžuje si na kritiku médií, opozice ale i občanské veřejnosti, která se podle něho vyjadřovala dost negativně, že Česko nakupuje zásoby z Čínské lidové republiky. Mluvčí používá lexikalizované sousloví *dostali jsme za to kartáč* ve smyslu *někdo nám vyčinil* nebo *někdo nám vyhuboval*. Touto reakcí se staví do role nespravedlivě kritizovaného zachránce.

Další příklad přejatého přísloví:

JH: *Já jsem xkrát říkal, že máme zákon o zadávání veřejných zakázek pro kočku.*¹⁹⁷

¹⁹⁵ 24. června / *Otázky Václava Moravce*

¹⁹⁶ Hamáček: S lockdownem nikdo nepřišel, neaktivovat krizový štáb by byl zločin. In: *Aktuálně.TV - DVTV* [online]. 25.9. 2020 [cit. 2020-11-25]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/hamacek-lockdown-ceska-s-tim-nikdo-neprišel-neaktivovat-ted/r~0b3c55aefebf11eaaabd0cc47ab5f122/>

¹⁹⁷ Tamtéž.

Děje se tak opakovaně, že předseda ČSSD používá ve svém projevu germanismy (*handl, kuhhandel*). V této reakci se vyskytuje rčení německého původu *für die Katze sein* jako ekvivalent pro česká sousloví s negativním významem: *nestojí to za nic* nebo *není to k ničemu*.

Mezi další příklady frazémů řadíme např.: ... *ale to je opravdu věštění z křišťálové koule; jak se říká, to špinavé prádlo se vždycky pere doma; já si myslím, že do stejné řeky se obtížně vstupuje podruhé* aj.

Poslední skupina je složena z výrazových prostředků, jejichž výskyt v porovnání s ostatními druhy prostředků nebyl tak výrazný. Do množiny těchto výrazů řadíme **hyperbolu** (9 příkladů), **metonymii** (žádný dohledaný příklad), **personifikaci** (11 příkladů), **přirovnání** (7 příkladů) a **ironii** (2 příklady).

Příklad hyperboly s persvazivní funkcí:

JH: *Mě tady zas zaujal ten zápal inkviziční pana kolegy Rakušana, jenom čekám, kdy navrhne, aby paní poslankyni upálili na Václaváku.*¹⁹⁸

Reakce se týká poslankyně H. Válkové a její kauzy o akademické spolupráci s J. Urválkem, komunistickým prokurátorem, se kterým společně vypracovala odborný článek o problematice ochranného dohledu v Československu v 70. letech.¹⁹⁹ V. Rakušan by uvítal, kdyby byla poslankyně odvolána z pozice předsedkyně petičního výboru. J. Hamáček mírní opoziční kritiku, kterou metaforicky připodobňuje ke středověkému inkvizičnímu vyšetřování a nadsazeně dodává, že by ho nepřekvapil *návrh na její upálení*. Mluvčí divákovi obrazně vysvětluje nesmyslnost požadavku V. Rakušana. Na druhé straně se však přiklání k názoru, aby poslankyně Válková vzdala kandidaturu na pozici ombudsmanky:

JH: ... *a skutečně ten pohár přetekl, a pokud myslí vážně paní profesorka, že nevěděla, kdo byl pan prokurátor Urválek, tak to je na to, aby vrátila diplom.*²⁰⁰

Kromě toho, že se v této reakci vyskytuje ustálení sousloví *pohár přetekl*, jež vychází z pomyslného *poháru trpělivosti*, který se postupně plní, až jednou přeteče, je zde využita určitá forma nadsazené kritiky *aby vrátila diplom*, čímž řečník naráží na relevantnost právnického vzdělání poslankyně Válkové.

¹⁹⁸ 12. ledna / *Otázky Václava Moravce*

¹⁹⁹ Článek, jenž vyšel ve čtvrtletníku *Prokuratura* na jaře 1979, nese název *Některé poznatky z výzkumu ochranného dohledu v souvislosti s prokurátorským dozorem*.

²⁰⁰ 12. ledna / *Otázky Václava Moravce*

Následující příklad prostředku personifikace:

JH: ... *současně se snažíme zabránit té horší variantě, což je vláda s podporou SPD, stojí nás to samozřejmě obrovské úsilí, stojí nás to i politické body, ta strana krvácí.*²⁰¹

Předseda ČSSD stylizuje svou stranu do role státotvorné záchránkyne politické krize a výčtem jmenuje některé ztráty, které s tím přicházejí. Hamáčkova enumerace toho, co všechno sociální demokracie musí obětovat, je uzavřena personifikací s mírně patetickým nádechem. *Ta strana krvácí* může u diváka vzbudit lítost a současně obdiv konstruktivního přístupu k ústavní krizi.

Dále v projevu evidujeme příklad přirovnání:

JH: ... *pan předseda tady mluví jak kniha, jak je potřeba šetřit.*²⁰²

Předseda ČSSD používá oživující přirovnání, aby zaútočil na šéfa ODS P. Fialu, který se podle řečníka vyjadřuje sice rozhodně a sebejistě, ale zároveň naivně a nerealisticky. J. Hamáček vtiskává divákovi myšlenku, že opoziční návrhy financování státního rozpočtu se většinou pohybují na úrovni vzletného, leč pouze planého teoretizování bez vládní odpovědnosti. *Mluví jak kniha* se mnohým může zdát jako přirovnání pozitivní povahy, o čemž svědčí i fakt, že předseda ODS na Hamáčkovu figuru reagoval poděkováním. Reakce je ojedinělá v tom, že mluvčí neoslovuje svého protivníka přímo, nýbrž o něm hovoří ve 3. osobě.

Posledním příkladem z této skupiny prostředků je ironie:

JH: ... *já si počkám na ten návod, co máme udělat.*²⁰³

Reakce navazuje na předchozí situaci, v níž se debatuje o příjmech a výdajích státního rozpočtu. Předseda ODS v diskuzi nastiňuje některé návrhy, jak a kde může vládní koalice šetřit. Šéf ČSSD kontruje sarkastickou poznámkou, že *si počká na návod, co mají udělat*. Ironičnost reakce spočívá v nereálné představě, že by se koalice řídila politikou opoziční ODS. Absurdnost je o to výraznější, že se jedná o ideologicky naprosto odlišné subjekty.

Další příklady hyperboly: ... *svého času možná více se věnoval pořádáním tiskových konferencí, než dohlížel na vyšetřování; ... tak se nemusíme hádat s panem Babišem a bankovní daň je tady zítra, personifikace: Ministerstvo zdravotnictví, které mimochodem bylo velmi*

²⁰¹ 24. června / *Otázky Václava Moravce*

²⁰² 8. září / *Otázky Václava Moravce*

²⁰³ 8. září / *Otázky Václava Moravce*

žárlivé, když jim do toho kdokoliv mluvil; vyhladovělé resorty, přirovnání: ... že tam chodili jak do kasičky; ODS jako jeden muž hlasovala s vládní koalicí, ironie: my máme asi nejlepší zákon na zadávání veřejných zakázek na světě, akorát se podle něj nedá nic koupit.

5.4.2 Morfologické prostředky persvaze

Přestože je projev J. Hamáčka převážně spisovný, nacházíme i u něj některé příklady nespisovných či hovorových koncovek. V první řadě si představíme případy související s používáním nespisovných tvarů.

Jako první evidujeme příklad nespisovné koncovky **adjektiva**:

JH: *Já si rozhodně nedělám z krizovýho štábu marketing.*²⁰⁴

Předseda ČSSD reaguje na jeden z rozhovorů, ve kterém byl předsedou vlády nařčen, z toho, že chtěl na začátku pandemie založit ÚKŠ jen proto, aby se jeho strana zviditelnila před volbami. Persvazivní funkce je v reakci minimální, přesto může být nespisovná koncovka zdrojem účinnější aktivizace diváka, jenž se více soustředí na to, o čem politik hovoří. Nespisovná koncovka je také důsledek výraznějšího emocionálního vypětí, při kterém se mluvčí brání věcnými argumenty, aniž by se úzkostlivě držel spisovné normy.

Podobně J. Hamáček rezignuje na dodržování spisovné češtiny v případě obhajoby politických kroků, o jejichž správnosti je bytostně přesvědčen:

JH: *Ale já jsem přesvědčen, že pokud ten stát nainvestoval obrovský peníze do systému krizovýho řízení, vycvičil prostě stovky lidí na to, jak to krizový řízení funguje v praxi a jak to má být ...*²⁰⁵

Na příkladu vidíme, že s přibývajícím délkou reakce zároveň roste počet nespisovných tvarů (nejen u adjektiv), kterých se předseda ČSSD dopouští.

Nespisovných koncovek adjektivních výrazů v projevu J. Hamáčka registrujeme celkem 9.

Další příklad se týká nespisovného tvaru koncovky **verba**.

JH: *... který říkal, že vyhazujem 34 milionů za testy.*²⁰⁶

²⁰⁴ DVTV. [online] 25.9. 2020

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ DVTV. [online] 25.9. 2020

Předseda ČSSD nadsazeně parafrázuje jednu z kritických výtek ohledně nákupu covidových testů. Často chybuje v případě koncovek sloves, pokud používá expresivní výrazy jako prostředek obhajoby. Domníváme se, že mnohdy je to záměr, aby přitáhl divákovu pozornost, který se snáze zorientuje v tom, kdo a jaký názor zastává, a mnohdy je to pouze důsledek zanícené komunikace.

Horlivé řečnění s cílem obnažit absurdnost problému je zjevné i v další Hamáčkově reakci, jež je tvořena pouze řečnickými otázkami:

JH: *Tak začneme se nově dívat na husity? **Budem** bourat Jana Žižku na Vítkově? Nebo **začnem** diskutovat o tom, jakou roli hrál Karel IV. ve vztahu k židům, že vlastně organizoval pogromy nebo schvaloval pogromy? Tak **budem** přejmenovávat univerzity?*²⁰⁷

Nespisovné tvary sloves *budem* a *začnem* ukazují, že politik nad tématem dominuje a nestandardními prostředky projevuje svoji spontánnost a přirozenost k lidem, kteří neformální projev reflektují.

Nespisovných sloves jsme zaregistrovali celkem 9.

Jako následující příklad uvádíme tvar nespisovné koncovky **substantiva**:

JH: *Já zítra ukážu novinářům na tiskové konferenci, v čem naše policie jezdí a v čem bude jezdit od **podzima**.*²⁰⁸

Persvazivní funkci zde shledáváme jako minimální a patrně se jedná pouze o neschopnost dodržet v mluveném projevu normu spisovného jazyka. Persvazivní charakter by se mohl zakládat na snaze působit před divákem lidově a stylizovat se do role normálního, běžného občana.

Nespisovné tvary substantiv evidujeme pouze ve 2 případech.

Nadcházející příklad nespisovnosti spojujeme s užíváním chybných tvarů **zájmen**.

JH: *Já se snažím používat aspoň z **mýho** pohledu korektní argumenty.*²⁰⁹

Opětovně se jedná o příklad, kdy mluvčí upřednostňuje věcné sdělení před jeho důslednou formou. J. Hamáček se vymezuje proti politické konkurenci, která podle něho

²⁰⁷ 8. září / *Otázky Václava Moravce*

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ DVTV. [online] 25.9. 2020

postrádá konstruktivní přístup k otázce státního rozpočtu. Persvazivní funkci vnímáme jako minimální, avšak záměrnou snahu o nádech lidovosti projevu nemůžeme vyloučit.

Druhý příklad se projevuje v řečnické otázce, která vyplynula z emocionálně vypjaté komunikační situace:

JH: *A vy si myslíte, že bych jako pomohl **týhle** republice, kdybych s tím seknul a šel domů?*²¹⁰

Předseda ČSSD sděluje moderátorovi, že by i přes některé spory koaliční spolupráce ANO a ČSSD měla pokračovat. Řečnickou otázkou dává najevo, že odchodem z vlády by se nic nevyřešilo a občanům by to rovněž nepomohlo. V zápalu emocí se přestává držet spisovné normy, a dochází tak k hláskové změně zúžením *é* na *y*. Obecnou češtinu lze vnímat jako důsledek zájmu plně aktivizovat diváka při sledování projevu.

Nespisovných tvarů a koncovek zájmen v projevu předsedy ČSSD evidujeme celkem 5.

Jako poslední prostředek nespisovnosti uvádíme chybný tvar zájmeného příslovce *nějak*:

JH: *... pro policii, aby **ňák** zásadním způsobem dále šetřila ...*²¹¹

Domníváme se, že je zde buď tendence mluvčího zařadit prvek lidové mluvy, nebo neschopnost respektovat pravidla spisovného jazyka. Chybný tvar zájmena si rovněž vysvětlujeme artikulačními nedostatky plynoucí ze zrychleného tempa řečové produkce, jež v některých případech může souviset s principem jazykové ekonomie.

Dále uvádíme skupinu prostředků, jež reprezentují používání tvarů výhradně hovorových.

První příklad evidujeme v souvislosti s hovorovou koncovkou **slovesa**:

JH: *Takhle uvažuje pan premiér a takhle **uvažuju** já.*²¹²

J. Hamáček používá sloveso v přítomnosti s hovorovou koncovkou -u. Persvazivní funkce nestojí v reakci v popředí, avšak můžeme spekulovat o záměru mluvčího působit nádechem neformálnosti a větší uvolněnosti.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ 18. listopadu / *Otázky Václava Moravce*

²¹² DVTV. [online] 25.9. 2020

Celkem registrujeme 4 příklady hovorových sloves.

Druhý příklad se týká hovorového tvaru **adverbia**, které J. Hamáček používá při debatě o veřejných penězích a státním rozpočtu. Reakce má charakter emotivní obhajoby, při které se mluvčí nesoustředí na adekvátní formu mluveného projevu:

JH: ... *ty peníze tam prostě v tom státním rozpočtu **ted'ka** nejsou.*²¹³

Hovorových adverbii v projevu předsedy ČSSD evidujeme celkem 3.

Poslední skupinou prostředků jsou knižní tvary (přechodníky, výrazy jako *moci* nebo *řici*), kterých jsme zaznamenali celkem 4.

JH: ... *jak konečně těm lidem **řici**, aby si na kalkulačce mohli spočítat, jakej budou mít důchod, aby to nebyla loterie ...*²¹⁴

Politik se používáním knižního *řici*, se kterým se v politických diskuzích setkáváme výjimečně, prezentuje jako kultivovaný řečník. Paradoxní je, že v témže souvětí užívá nespisovný výraz *jakej*, čímž se dopouští podivného jazykového kontrastu, který na diváka působí komicky. Míšením dvou odlišných jazykových kódů je kultivovanost projevu zcela zásadně narušena.

5.4.3 Syntaktické prostředky persvaze

Projev J. Hamáčka jsme rovněž zkoumali z hlediska prostředků syntaktické roviny. Výrazové prostředky budeme shodně jako v obou předešlých případech kategorizovat sestupně, tedy v pořadí odrážejícím počet výskytů.

Ze všech syntaktických prostředků J. Hamáček nejvíce využívá **epizeuxis**, který evidujeme v celkovém počtu 33 příkladů.

JH: *To je nominace **pana premiéra** a personální odpovědnost **pana premiéra**.*²¹⁵

J. Hamáček reaguje na otázku, zda by měla H. Válková setrvat na pozici vládní zmocněnkyně pro lidská práva i poté, co se veřejnost dozvěděla o její spolupráce s J. Urválkem. Mluvčí se vyhýbá jednoznačné odpovědi ano/ne a namísto toho divákovi vysvětluje, kdo je zodpovědný za setrvání zákonodárkyně v dolní komoře parlamentu. Ačkoliv dvakrát zopakuje,

²¹³ 31. března / *Otázky Václava Moravce*

²¹⁴ 12. ledna / *Otázky Václava Moravce*

²¹⁵ 12. ledna / *Otázky Václava Moravce*

že *odpovědnost* je na bedrech předsedy vlády, nikoliv ČSSD, rozhodného vyjádření se nedočkáme.

Další příklad epizeuxu:

JH: ... *a chceme vědět, co bude ten **plán B** a zatím opozice žádný **plán B** nemá.*²¹⁶

Předseda ČSSD vyzývá P. Fialu jakožto zástupce opozice, aby představil plán, jenž by přispěl k vyřešení politické krize a několikaměsíčních průtahů kolem složení nové vlády. Dvakrát v rychlém sledu používá výraz *plán B*, který znamená vládu bez účasti i tolerance KSČM. Přestože mluvčí volá po náhradním řešení, vzápětí předjímá, že podobný plán neexistuje. Dává tak divákovi najevo, že se opozice dopouští pouze laciné kritiky bez snahy se konstruktivně podílet na cestě z krize ven.

Dalším v pořadí je prostředek zvaný **polyptoton**, kterých v projevu předsedy ČSSD evidujeme celkem 24.

Následující příklad je založen na propagaci tehdejšího předsedy sociální demokracie a vlády jako takové. B. Sobotkovi a všem ministrům mluvčí přikládá superlativní adjektivum, aby tak zvýšil politický kredit ČSSD:

JH: *Bohuslav Sobotka je **úspěšným** premiérem **úspěšné** vlády.*²¹⁷

Následující prostředek je **řečnická otázka**. V projevu J. Hamáčka jich evidujeme celkem 21.

JH: *V čem jsou naši zaměstnanci horší než Slováci? (...) V čem je naše ekonomika horší než slovenská?*²¹⁸

J. Hamáček naskakuje na vlnu porovnávání ekonomických aspektů v Česku a na Slovensku, přičemž diskuze se vede o minimální mzdě, která je na Slovensku o něco vyšší. Pobouřeně se táže, *v čem jsou čeští zaměstnanci horší než slovenští a v čem je česká ekonomika horší než slovenská*, čímž se snaží zalíbit specifickým voličským skupinám. Řečnická figura demonstruje, jak moc je pro sociální demokracii důležitá otázka minimální mzdy.

²¹⁶ *Otázky Václava Moravce*. TV. ČT24, 18. listopadu 2018, 12:00. Dostupné z:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/218411030501118/>

²¹⁷ "Nechci kategoriicky vylučovat spolupráci s Ano..." říká předseda parlamentu Jan Hamáček. In: *XTV – X Talk* [online]. 12.8. 2017 [cit. 2020-11-25]. Dostupné z: <https://xtv.cz/x-talk/nechci-kategoriicky-vylucovat-spolupraci-s-ano-rika-predseda-parlamentu-jan-hamacek>

²¹⁸ 8. září / *Otázky Václava Moravce*

JH: *A teď bourat Koněva, tak kde to skončí? (...) Tak začneme se nově dívat na husity? Budem bourat Jana Žižku na Vítkově? Nebo začnem diskutovat o tom, jakou roli hrál Karel IV. ve vztahu k židům, že vlastně organizoval pogromy nebo schvaloval pogromy? Tak budem přejmenovávat univerzity? Jako kde to skončí?*

Předseda ČSSD se vyjadřuje k otázce bourání sochy maršála Koněva. Z reakce je zcela patrné, že není příznivcem odstraňování jakýchkoliv historických pomníků, protože se domnívá, že bychom museli začít přehodnocovat odkazy mnohých dalších významných postav českých dějin. Na jednotlivých příkladech řečník (nesoudíme jejich faktickou přesnost) divákovi ilustruje, že na historii nelze pohlížet černobíle.

Další persvazivním prostředkem je **syntaktický paralelismus**. Příkladů této figury jsme zaregistrovali celkem 13.

JH: *Pokud chceme zajistit, aby fungovala bezpečnost v této republice, tak ji musíme zaplatit, pokud chceme, aby nám fungovaly sociální služby ...*²¹⁹

J. Hamáček používá syntaktický paralelismus, díky kterému obratně podmiňuje okolnosti, s nimiž diskutující protistrana těžko nesouhlasí. Mluvčí jmenuje řadu věcí, které občané vnímají jako záruky kvalitního života, a jejich fungování váže na dostatečnou podporu ve státním rozpočtu. Opakovaně používaný kondicionál u diváka vzbuzuje pocit, že podobné jistoty, které stát nabízí, nejsou prioritou oponujícího diskutéra.

Následující příklad persvaze je **anafora**, jejíž výskyt se ustálil na počtu 7.

JH: *On musí tu situaci vyhodnotit, on musí dbát na to, aby na tom jeho úřadu neulpívalo nějaké podezření, on také musí vyhodnotit, zda ta jeho kauza ...*²²⁰

Reakce je dalším příkladem Hamáčkovy snahy vyhnout se přímé odpovědi ano/ne. Při odpovědi na otázku, zda by byl v souladu s odvoláním P. Rafaje z pozice předsedy ÚOHS, využívá opakovací figury, aby zdůraznil, že sám P. Rafaj by měl rozhodnout o svém pokračování ve funkci a vyvodit z neetického jednání důsledky.

Následující skupina prostředků jsou **enumerace**. V projevu J. Hamáčka jich evidujeme celkem 6.

²¹⁹ 8. září / *Otázky Václava Moravce*

²²⁰ 31. března / *Otázky Václava Moravce*

JH: ... *ale prezentování toho, co se nám v té vládě podařilo, jako obnovení proplácení prvních třech dnů nemocenské, rodičovský příspěvek, nárusty důchodů, teď velká bitva o platy ve státní správě ...*²²¹

Řečník vyslovuje přání, aby se ČSSD soustředila na prezentaci úspěchů, kterých ve vládě dosáhli, nikoliv na vnitrostranické půtky. Reakci obratně využívá ve svůj prospěch, když se pouští do konkrétního výčtu splněných programových slibů. Enumeraci rovněž vnímáme jako nálepku propagující vlastní politickou stranu.

Dalším prostředkem je **epanalepse**, kterých u předsedy ČSSD evidujeme celkem 4.

JH: ... *a zdaleka, zdaleka nedosahují té německé úrovně (o platech).*²²²

J. Hamáček opakováním adverbia *zdaleka* divákovi vykresluje, jaký je propastný rozdíl mezi platy českých a německých zaměstnanců. Opakovaně je to příklad, kdy levicový politik akcentuje především otázku platů, nikoliv mezd.

Další skupina syntaktických prostředků je tvořena figurou zvanou **pleonasmus**. V projevu J. Hamáčka jich evidujeme ve 4 případech.

JH: *Já se nechci vracet k té debatě o korunových dluhopisech a o tom, jak to bylo s potenciálními daňovými úniky, to celé šetří finanční správa.*²²³

Jako pleonasmus chápeme situaci, ve které mluvčí větví kauzu politického protivníka do dvou větných celků, aniž by to zvyšovalo srozumitelnost sdělení. Vycházíme tak z přesvědčení, že *korunové dluhopisy a potencialní daňové úniky* se podstatou nemění. V reakci pleonasmus slouží jako prostředek pasivního útoku, neboť přestože řečník dává najevo, že se nechce zabývat mediální kauzou, důsledně ji rozvětňuje do více vět.

Další figurou je **řečnická odpověď**. Těchto příkladů jsme zaregistrovali celkem 3.

JH: *Co udělala ODS pro to, aby ta situace se vyřešila? Nic.*²²⁴

Předseda ČSSD si řečnický pokládá otázku, jak se postavila ODS k politické krizi. Aby předešel mluvčí zbytečným průtahům nebo nesprávnému porozumění, velmi stroze, leč výjimečně rázně odpovídá, že občanští demokraté neudělali *nic*.

²²¹ 8. září / *Otázky Václava Moravce*

²²² XTV. [online] 12.8. 2017

²²³ Tamtéž.

²²⁴ 24. června / *Otázky Václava Moravce*

Další množina prostředků je zastoupena příklady **epanastrofy**. Opakovací figura se v projevu J. Hamáčka vyskytuje ve 3 případech.

JH: ... *a kauzy Andreje Babiše musí vysvětlit **hnutí ANO**. A dokud **hnutí ANO** nebude ochotno to řešit například výměnou premiéra ...*²²⁵

Mluvčí využívá prostředku epanastrofy, aby divákovi vysvětlil, kdo se musí vypořádat s osobními kauzami A. Babiše a kdo za ně přebírá plnou odpovědnost. Opakovanou synekdochou *hnutí ANO* se úspěšně vyvaruje jmenování konkrétních osob a celou záležitost vykresluje jako otázku kolektivní viny.

Jako další syntaktický prostředek uvádíme **epiforu**. Prostředků epifory jsme v projevu zaznamenali pouze v 1 případě.

JH: ... *nebyly pod **tlakem**. Nebo neměli pocit, že jsou pod **tlakem**.*²²⁶

J. Hamáček vysvětluje, jaké důvody vedly k tomu, že ČSSD usilovala o resort Ministerstva vnitra. Jejich zájmem bylo zamezit politickému tlaku na policejní orgány v souvislosti s trestním stíháním A. Babiše. Zesílený důraz klade na poslední slovo ve větě, které za účelem snazšího zapamatování akcentuje hned dvakrát.

Poslední skupina opakovacích figur je tvořena prostředky, které nelze vymezit do předchozích kategorií, a nazýváme ji jako **jiná opakování**. Těchto prostředků evidujeme celkem 28.

První příklad je **opakování slov v dialogu**:

VM: *A vy z toho zase **couvnete** jako vždy?*

JH: *Pane redaktore, „zase **couvnete**“ ...*²²⁷

Na Hamáčkově reakci je zjevné, že mu nepřišel zcela vhodný moderátorův výraz *couvnete*, který ČSSD stylizuje do role věčně ustupující strany, která ve sporu s ANO nemá sílu více bojovat.

Druhý příklad se děje se změnou slovního druhu:

²²⁵ 18. listopadu / *Otázky Václava Moravce*

²²⁶ DVTV. [online] 4.9. 2019

²²⁷ 8. září / *Otázky Václava Moravce*

JH: *Já jsem řekl, že pokud by vláda **hlasovala** o odvolání Pavla Zemana, tak to bude poslední **hlasování** této vlády.*²²⁸

V replice dochází k přechodu od dějového užití slovesa k substantivnímu, tj. *hlasovala* – *hlasování*. Druhou část opakovací figury *tak to bude poslední hlasování této vlády* shledáváme jako výhrůžku koaličnímu partnerovi ANO. Mluvčí kolegům z ANO vzkazuje, že *pokud by se hlasovalo o odvolání P. Zemana z pozice nejvyššího státního zástupce, sociální demokraté by odešly z vlády*. Divákovi tak dává najevo svou převahu, dominanci a rovněž odkrývá případnou strategii s určitým předstihem.

Syntaktické prostředky, jako jsou **antimetabole**, **epanadiploze**, **kyklos**, **polysyndeton** a **tautologie**, jsme v projevu J. Hamáčka nezaregistrovali.

5.5 Shrnutí lexikální roviny

Zaznamenali jsme celkem 1197 prostředků persvaze na úrovni lexikální. Nejvíce jsme jich našli v replikách M. Kalouska (40,69 % z celkového počtu 1197), druhý v pořadí je J. Hamáček (33,33 % z celkového počtu 1197) a nejméně persvazivních prostředků na lexikální úrovni použil V. Filip (25,98 % z celkového počtu 1197). Mezi nejpoužívanějšími prostředky persvaze byly nálepky (39,93 % z celkového počtu 1197), výrazy aktualizace a automatizace (24,98 % z celkového počtu 1197), metafora (14,54 % z celkového počtu 1197) a synekdocha (10,86 % z celkového počtu 1197). Naopak nejméně používaným prostředkem byla ironie (1,09 % z celkového počtu 1197). Jediným persvazivním prostředkem, který jsme nezaregistrovali ani u jednoho ze tří politiků, byla metonymie.

M. Kalousek, u kterého evidujeme nejvíce přesvědčovacích prostředků, dosáhl nejvyššího počtu v 6 z 10 kategorií: nálepky, výrazy aktualizace a automatizace, personifikace, hyperbola, přirovnání a ironie. M. Kalousek, co se týká kategorie nálepek, v porovnání s oběma dalšími politiky používá méně prostředků propagujících vlastní politickou stranu. A pokud se tak děje, propaguje především politický program TOP 09, a to velmi povrchním způsobem, nikoliv, že by vytvářel pozitivní reklamu jmenovitě svým spolustraníkům jako v případě V. Filipa i J. Hamáčka. Poslanec TOP 09 rovněž používá nejméně obhajujících nálepek, které nejčastěji používá buď v souvislosti s obhajobou politických rozhodnutí, které učinil jako ministr financí, nebo v odpovědích na otázky týkajících se poklesu volebních preferencí TOP 09. Druhý největší počet nálepek je u Kalouska tvořen prostředky útočícími, které registrujeme

²²⁸ DVTV. [online] 4.9. 2019

v naprosté většině v souvislosti s A. Babišem a ve spojitosti s kritikou Babišovy vlády. Domníváme se, že vyšší počet útočících i negativně hodnotících nálepek souvisí do značné míry s opoziční rolí poslance, neboť podobně vysoký počet těchto prostředků registrujeme i u V. Filipa jakožto druhého zástupce opozičních stran. V projevu M. Kalouska jsme významný počet prostředků persvaze zaregistrovali i v obsáhlé skupině výrazů aktualizace a automatizace, kde je značná část prostředků tvořena slovníkem ekonomické terminologie. U zbylých dvou politiků takto rozsáhlý repertoár ekonomických výrazů nevidujeme, což může být důsledek toho, že V. Filip ani J. Hamáček, na rozdíl od M. Kalouska, nemají ekonomické vzdělání a v debatách o ekonomických otázkách (daňová politika, státní rozpočet, penzijní reforma) téže věci nazývali obecnějšími, prostšími a přístupnějšími výrazy.

Prvenství si M. Kalousek drží i v kategorii hyperboly, kde sledujeme zásadní odlišnost, co se týče typu nadsázky. Hyperbolu totiž nejčastěji spojuje s číselnými hodnotami, které až absurdním způsobem nadsazuje: ... jsou to *tisíckrát* opakované, *tisíckrát* vyvrácené pomluvy.²²⁹ Nadsazené hodnoty spojuje shodnou měrou jak s obhajujícími, tak útočícími argumenty, což jsme u obou ostatních řečníků nezaznamenali. Od svých kolegů se především odlišuje užíváním ironie a sarkastických poznámek, kterých jsme v jeho projevu ve srovnání s ostatními dvěma vyhledali zdaleka nejvíce. Používání ironie je jedno z příznačných specifíků Kalouskova projevu, v němž jsou persvazivní ironické prostředky užívány zejména v souvislosti s „pochvalou“ negativního chování či jednání diskutujícího oponenta: ... v *tom musím říct, že pan premiér je velmi důsledný* (o odvolání K. Šlechtové z vlády).²³⁰ Kalousek, u něhož převažují prostředky založené na slovních útocích, staví lexikální persvazi na vyhoceném až patetickém přednesu, mezi jehož základní témata patří např. ztráta svobody, ohrožení demokracie, nástup oligarchizace nebo autokracie.

V. Filip, shodně jako oba dva další političtí řečníci, nejvíce ze všech persvazivních prostředků používá nálepky. Od M. Kalouska (v menší míře i J. Hamáčka) se odlišuje zejména užíváním propagačních nálepek, jejichž počet je v porovnání s dvěma ostatními projevy o něco vyšší. Na rozdíl od poslance TOP 09 propagaci cílí na známé postavy KSČM, které v souvislosti s persvazivními prostředky nejčastěji spojuje se slovy *odborník/odborníci*. Předseda KSČM drží primát i v kategorii útočících nálepek. Domníváme se, že je to jednak dáno opoziční rolí strany (která však vládu toleruje) a jednak snahou neustále se vymezovat vůči ostatním nevládním parlamentním subjektům. Podobná dichotomie nastává i u

²²⁹ XTV. [online] 23.5. 2018

²³⁰ XTV. [online] 23.5. 2018

obhajujících nálepek, jejichž výskyt byl v porovnání s dalšími dvěma u předsedy KSČM nejvyšší a jejichž značná část souvisí s obhajobou Babišovy vlády. Domníváme se, že je to důsledek ambivalentního postoje k vládní koalici ANO a ČSSD, které KSČM v čele s V. Filipem umožnila její vznik. Oproti dvěma ostatním politikům jsme v jeho projevu zaregistrovali výrazně nižší počet metafor, což bylo dáno především charakterem jazykového kódu, jenž byl po většinu času odborně právní. Druhý nejvyšší počet jsme u V. Filipa zaznamenali u obsáhlé množiny výrazů aktualizace a automatizace, do níž mimo jiné řadíme módní slova typu *být předmětem jednání*. V projevu jsme těchto výrazů, jež umožňují nahradit pasívum a mají knižní charakter, zaregistrovali v mnohem vyšším počtu než u obou zbylých politiků a domníváme se, že důvodem jejich častého používání je větší volnost slovního pořádku. V. Filip se tak v často emocionálně vypjatých situacích nemusel soustředit na dodržování správného slovosledu, neboť výrazy *být předmětem* umožňují umístit podmět na začátek i na konci větného celku. Jinými slovy, podmět může být jak východiskem, tak i jádrem sdělení. Podobně jako M. Kalousek i V. Filip používá persvazivní prostředky zejména k zesměšňování politické konkurence, ale současně i k útokům na státní instituce nebo česká masmédiá.

J. Hamáček se se svými 399 persvazivními prostředky na úrovni lexikální řadí hned na druhé místo za poslance TOP 09. Nejvyššího počtu výrazů s persvazivním charakterem dosáhl ve 4 z 10 kategorií: synekdocha, frazémy, metafora a personifikace. Není náhodou, že výskyt synekdochy byl u předsedy ČSSD nejvyšší, neboť jsme v jeho projevu zaznamenali zvýšenou tendenci vyhýbavých, povšechných odpovědí a snahu nejmenovat konkrétní osoby z různých politických stran. Názvy těchto stran pak úspěšně sloužily k dodržení nekonfliktního způsobu Hamáčkovy komunikace, jež se pro jeho styl politické řeči jeví jako charakteristický. Hamáčková snaha vyvarovat se slovní agrese souvisí i s dalším persvazivním výrazem, u něhož evidujeme naopak nejnižší výskyt dohledaných příkladů. Jeho projev takřka pomíjí užívání nálepek s útočící funkcí a je to jeden z nejnápadnějších rozdílů předsedy ČSSD a dvojice zbylých politiků, pokud jde o používání slovní persvaze. Kromě toho, že to je dáno stylem umírněné a střídme komunikace, souvisí tento fakt i s tím, že je významným členem vládnoucí většiny, která z povahy věci musí své kroky převážně legitimizovat, nikoliv se vymezovat proti těm, jež nemají vládní odpovědnost. Pozoruhodné je i značné množství hodnotících nálepek, jejichž výskyt byl u J. Hamáčka ve srovnání s ostatními dvěma mluvčími nejvyšší, což je nepochybně důsledek toho, že se spíše uchyluje ke zdrženlivému hodnocení návrhů zákonů,

politických kauz, mocenský vztahů a dalších záležitostí, než aby agresivním způsobem útočil na podněty ostatních účastníků komunikace.

Jako další kategorii persvazivních prostředků bychom vyzdvihli frazémy. I tady J. Hamáček ve frekvenci užívání předčil oba své kolegy. Idiomatická spojení používá především ve chvíli, kdy se snaží vyvarovat se hrubých výrazů a skutečnosti pojmenovává zlidovělými vyjádřeními, která jsou pro diváka srozumitelná, přístupná a nijak nesnižují celkovou kultivovanost projevu: *Protože mi Michal Šmarda zavolal a řekl, že už toho má plné zuby, a položil to.*²³¹ Hamáčekův projev je rovněž charakteristický bohatým výskytem metafor. Metaforické vyjadřování, které často působí jako impulz pro uvolnění atmosféry, odpovídá zcela zjevné snaze působit lidově až prostě a neopomenout lidskost v politickém jazyce. Výsledky analýzy nejen v oblasti metafor potvrzují, že předseda ČSSD není zastáncem uhlazené, „profesorské“ mluvy a odborné politologické terminologie, ale spíše reprezentantem lidového jazyka, aby se s ním ztotožnili lidé z odpovídající voličské základny. Rovněž i v kategorii personifikací evidujeme vyšší výskyt příkladů, které ilustrují Hamáčekovu schopnost barvitě líčit různé situace, atmosféru nebo emoce, díky čemuž je divák schopen si představit to, co mluvčí viděl, prožil či jaký měl z toho dojem. J. Hamáček nejčastěji personifikuje vlastní politickou stranu, kterou stylizuje do role raněného člověka: *... ta strana krvácí.*²³² Na rozdíl od V. Filipa a M. Kalouska, kteří disponují spíše persvazivním slovníkem útočného charakteru, využívá přesvědčovací výrazy převážně k hodnocení podnětů a vsugerování postojů divákovi, a to dříve, než stihne zaujmout postoj vlastní.

Na závěr kapitoly uvádíme tabulku, která shrnuje všechny kategorie prostředků persvaze na lexikální úrovni. Nejvyšší počet v každé kategorii je vyznačen tučným stylem písma.

Tabulka 1 - Shrnutí výrazových prostředků na úrovni lexikální

	Vojtěch Filip	Miroslav Kalousek	Jan Hamáček
Nálepky	145	175	158
Výrazy aktualizace a automatizace	93	138	68
Synekdoha	31	46	53

²³¹ DVTV. [online] 4.9. 2019

²³² 24. června / Otázky Václava Moravce

Frazémy	8	7	12
Metafora	18	77	79
Metonymie	0	0	0
Personifikace	10	11	11
Přirovnání	1	9	7
Hyperbola	5	13	9
Ironie	0	11	2
Celkem v %	25,98	40,69	33,33

5.6 Shrnutí morfologické roviny

Na úrovni morfologických prostředků persvaze jsme identifikovali celkem 153 výrazů. Nejvyšší počet registrujeme v replikách V. Filipa (45,75 % z celkového počtu 153), na druhé místo řadíme projev M. Kalouska (30,07 % z celkového počtu 153) a nejméně morfologických přesvědčovacích prostředků užívá J. Hamáček (24,18 % z celkového počtu 153). Nejpoužívanějšími prostředky napříč všemi projevy se staly nespisovné adjektivum (20,26 % z celkového počtu 153), nespisovné pronomeny (20,26 % z celkového počtu 153) a nespisovné verbum (19,61 % z celkového počtu 153). Na rovině hovorovosti dosáhly nejvyššího výskytu adverbia (8,50 % z celkového počtu 153) a verba (8,50 % z celkového počtu 153). Naopak nejnižší počet výrazů jsme zaregistrovali v případě nespisovných numerálií (0,65 % z celkového počtu 153).

Při analýze persvaze na úrovni morfologické (předmětem analýzy byly formální morfologie, hláskosloví, hovorové tvary sloves, zájmen a příslovci) se nám zároveň podařilo identifikovat u všech tří politiků míru spisovnosti. Výsledky rozboru ukazují, že všichni političtí řečníci používají převážně spisovné tvary slov. Naší ambicí nebylo zaznamenat čistě spisovný projev (i bez hovorových výrazů), neboť vzhledem k rozsahu analyzované látky to nebylo reálné. Obecnou češtinu registrujeme v projevech V. Filipa, M. Kalouska i J. Hamáčka a zároveň i hovorové tvary se vyskytovaly u všech mluvčích, jimiž jsme se v této práci zabývali.

Bez významného rozdílu se všichni tři řečníci dopouštějí některých shodných chyb. U adjektivních výrazů se vyskytuje častá diftongizace *y > ej* anebo v některých případech

hláskové zúžení *é > í*, respektive *é > ý*. V případě substantiv mluvčí nejčastěji chybují při používání koncovky *-ama* v 7. pádu mužského či ženského rodu. Co se týče sloves, ta jsou (spíše vzácně) u všech politiků nespisovně zkracována bez vyčasované koncovky v 1. osobě plurálu: ... *který říkal, že vyhazujem 34 milionů za testy*²³³; *na co potřebujem 15 tisíc tun hliníku?*²³⁴ Při časování sloves se však politici převážně drží spisovných tvarů, občas se však vyskytují tvary hovorových koncovek jako např.: ... *já si přeju, aby zůstal dvojinstanční systém*²³⁵; *já to kritizuju u Ruské federace*.²³⁶ Persvazivní funkci u těchto výrazů shledáváme jako zanedbatelnou, přestože nespisovná koncovka či hovorový tvar může efektivněji aktivizovat diváka, jenž se pak více soustředí na obsah toho, co mluvčí říká. Prvky nespisovnosti a hovorovosti jsou rovněž důsledkem zesílené emotivnosti, při níž se politik brání jakýmkoliv prostředky, aniž by docházelo k sebekontrolé.

V. Filip, u něhož identifikujeme nejvyšší počet prostředků na úrovni morfologické, dosáhl nejvyššího počtu v 6 z 10 kategorií: nespisovná přídavná jména, nespisovná podstatná jména, nespisovná příslovce, hovorová slovesa, hovorová zájmena, hovorová příslovce. V rámci mluvené formy češtiny bychom rádi zmínili hovorové tvary zájmen, které registrujeme pouze v projevu předsedy KSČM. Nejčastěji se jedná o výrazy typu: ... *tyhle ty odbíhání od témat*.²³⁷ V. Filip rovněž dominuje i v užívání hovorových příslovcí, neboť se v jeho případě na rozdíl od J. Hamáčka a M. Kalouska bohatě vyskytuje hovorový tvar *taky*.

M. Kalousek zaznamenal nejvyšší počet v kategoriích nespisovných sloves, zájmen a číslovek. Svě kolegy zejména značně převýšil, co se týče nespisovných zájmen, a to především z důvodu nesprávného používání zájmena *který*, při kterém nereflektoval, jaké substantivum vztažné zájmeno zastupuje: *od Pirátů, který se neštítí*²³⁸, a ukazovacího zájmena *ty*, jež často chybně spojoval s podstatným jménem mužského rodu životného: ... *a co mají ty chudáci velvyslanci dělat*.²³⁹ Jako jediný se dopustil nespisovného tvaru číslovky: ... *finanční správa trestá dvěmi způsoby*.²⁴⁰

J. Hamáček používá morfologické prostředky persvaze spíše ojediněle. Ve většině kategorií dosáhl nejnižšího počtu sledovaných prostředků. Analýza tak ukazuje, že předseda

²³³ DVTV. [online] 25.9. 2020

²³⁴ 12. ledna / *Otázky Václava Moravce*

²³⁵ 26. ledna / *Otázky Václava Moravce*

²³⁶ 3. května / *Otázky Václava Moravce*

²³⁷ 26. ledna / *Otázky Václava Moravce*

²³⁸ XTV. [online] 23.8. 2017

²³⁹ 23. září / *Otázky Václava Moravce*

²⁴⁰ 4. října / *Otázky Václava Moravce*

ČSSD má ze všech tří řečníků nejbližší ke spisovnému projevu. Zároveň jako jediný používá knižní výrazy *moci/řici*, čímž se stylizuje do pozice kultivovaného řečníka s ušlechtilým projevem. Tento obraz však zásadně narušuje tím, že do jednoho a téhož souvětí mísí obecnou češtinu s výrazy, jež náleží vyššímu stylu.

Na závěr kapitoly přikládáme tabulku, která shrnuje kategorie prostředků persvaze na morfologické úrovni. Nejvyšší počet při každé kategorii je vyznačen tučným stylem písma.

Tabulka 2 - Shrnutí persvazivních prostředků na úrovni morfologické

	Vojtěch Filip	Miroslav Kalousek	Jan Hamáček
Nespisovná přídavná jména	12	10	9
Nespisovná slovesa	10	11	9
Nespisovná podstatná jména	9	3	2
Nespisovná zájmena	9	16	5
Nespisovná příslovce	4	1	1
Nespisovné číslovky	0	1	0
Hovorová slovesa	6	3	4
Hovorová zájmena	11	0	0
Hovorová příslovce	9	1	3
Knižní výrazy moci/řici	0	0	4
Celkem v %	45,75	30,07	24,18

5.7 Shrnutí syntaktické roviny

Na úrovni syntaktických prostředků persvaze jsme zaregistrovali celkem 487 výrazů. Nejvyšší počet evidujeme v reakcích V. Filipa (48,33 % z celkového počtu 487), druhým nejvyšším počtem disponuje projev J. Hamáčka (30,75 % z celkového počtu 487) a nejméně syntaktických persvazivních prostředků užívá M. Kalousek (20,92 % z celkového počtu 487). Mezi nejpoužívanějšími prostředky, které se nám podařilo kategorizovat, byla řečnická otázka (17,45 % z celkového počtu 487), epizeuxis (12,53 % z celkového počtu 487), syntaktický

paralelismus (10,06 % z celkového počtu 487) a polyptoton (9,03 % z celkového počtu 487). Vůbec nejvyšší počet prostředků persvaze obsahuje skupina *Jiná opakování* (22,38 % z celkového počtu 487), do které však řadíme několik odlišných druhů opakovacích figur, a proto jsme se rozhodli ji nezařadit do předchozího výčtu. Naopak nejméně používanými prostředky byly polysyndeton (1 dohledaný příklad) a epanadiploze (2 příklady). Ani v jednom z projevů jsme nezaznamenali prostředky antimetabole, kyklos a tautologie.

V. Filip, u něhož registrujeme nejvyšší počet prostředků na syntaktické úrovni, dosáhl nejvýznamnějšího počtu v 9 ze 17 kategorií: anafora, epifora, epanalepse, epanastrofa, enumerace, syntaktický paralelismus, řečnická otázka, řečnická odpověď, jiná opakování. Významně od svých kolegů odskočil početně v používání prostředku epanalepse a řečnické otázky. Co se týká epanalepse, předseda KSČM ji používá zejména při rozhodných odpovědích, které několikrát zopakuje, aby divákovi nabídl dostatečný čas postřehnout reakci: ... *a vláda, vláda do zákona o velké privatizaci napsala ...*²⁴¹ Rovněž se domníváme, že častý výskyt epanalepse je důsledek toho, že se mluvčímu dostává více času lépe si promyslet, co chce sdělit. Časté užívání epanalepse bylo současně zapříčiněno i pravidelným přerušováním ze strany moderátora, což u J. Hamáčka či M. Kalouska evidujeme spíše ojediněle.

Pro Filipův projev je zejména charakteristický vysoký počet řečnických otázek. Na rozdíl od J. Hamáčka a M. Kalouska, kteří využívají řečnickou otázku spíše nahodile, V. Filip ji pravidelně zařazuje do svého projevu jako politickou figuru, díky níž vyjadřuje své vyhraněné postoje nebo nahrazuje reakce oznamovacího způsobu. Řečnickou otázku používá především formou otázky zjišťovací, naopak otázek doplňovacích nebo alternativních registrujeme minimálně. Mnohé řečnické otázky, které politik užívá, fungují jako námitka nebo popření viny a rovněž vyžadují znalost kontextu výpovědi, abychom dokázali správně odvodit odpověď. Většinu řečnických otázek předseda KSČM již nepřikládá řečnickou odpověď, což je důsledek toho, že se mluvčí systematicky odvolává na nezpochybnitelnou premisu, z níž lze velmi rychle a snadno odvodit správnou odpověď: *Pane doktore, ještě jednou, ještě jednou, jsme v parlamentní demokracii, nebo nejsme?*²⁴² Díky nemalému množství řečnických otázek, řečník významně posiluje kontaktnost dialogu – moderátory aktivně zapojuje do rozhovoru, přičemž snáze nabývá dominantního postavení.

V. Filip si taktéž drží prvenství v obsáhlé skupině *jiná opakování*. Vysoký počet nezařazených opakovacích figur je dán zejména tím, že často a s oblibou přebírá v rychlém

²⁴¹ DVTV. [online] 21.9. 2017

²⁴² 23. června / *Otázky Václava Moravce*

sledu výrazy jak diskutujícího oponenta, tak moderátora. Hovoříme o tzv. dialogickém opakování, kdy mluvčí zopakuje slovo, kterým mnohdy protistrana ukončuje svoji promluvu, ať už má charakter stanoviska nebo otázky. Domníváme se, že se V. Filip ukazuje divákovi jako politik, jenž se soustředí na podstatu otázky a neodvádí pozornost od diskutovaného problému. Předseda KSČM si udržuje primát i v počtu enumerací, které na rozdíl od J. Hamáčka a M. Kalouska, kteří výčtem spíše kvantifikují nějaké sdělení, používá hlavně jako slovní oporu, jež by měla každé stanovisko argumentačně vyztužit: ... *třeba Rakousko, Německo, ty mají tolik mrtvých v Německu za den, co mi máme za dva měsíce.*²⁴³ Ačkoliv řečník působí na politické scéně již dlouhou dobu, jeho syntax (ve srovnání s dvěma ostatními mluvčími) může působit na diváka spontánně až v některých momentech zmatkovitě, což je způsobeno častým nedokončením myšlenky a přecházením z tématu na téma v rámci jednoho větného celku.

M. Kalousek prostředky persvaze na úrovni syntaktické ve srovnání s oběma dalšími politiky používá spíše sporadicky. Co se týká opakovacích figur, nejčastěji je evidujeme v souvislosti se slovními útoky, které jsou typickým prvkem v řečnických výstupech poslance. Útoky na své oponenty zesiluje tak, že opakuje expresivní výrazy, jež by se daly převážně charakterizovat jako urážky. Na rozdíl od V. Filipa a J. Hamáčka mluvčí vůbec nevyužívá pleonastického vyjadřování, vyhýbá se tak stylistické chybě, avšak zároveň má mnohem menší šanci upoutat pozornost nebo zdůraznit podstatu promluvy. Je to dáno tím, že čerpá z persvazivní funkce jinak, a to zejména dobrou schopností použít ve výpovědi jako přiléhavý výraz ten první, aniž by bylo zapotřebí redundantně hromadit synonymická slova. Nízký počet opakovacích figur je důsledek toho, že ve většině případů Kalouskovu skladbu nerozhodí skákání do řeči. Nedochozí tak k tomu, že by se řečník neustále vracel k té části sdělení, kde ho protistrana nebo moderátor přerušil tím, že mu asertivně vstoupí do řeči. Domníváme se, že schopnost persvaze se umenšuje i tím, že Kalouskova syntax, tvořená z delších, složitějších souvětí, působí mnohdy strojově. Divák se musí na projev maximálně soustředit, neboť se může stát, že mu unikne podstata problému a některá slova vyznějí jinak, než mají. Umenšenou míru persvaze poslanec vyrovnává užíváním zvolacích vět a 1. osoby plurálních sloves: *Všichni mu z vlastních daní přispíváme poměrně významné částky na jeho zisky.*²⁴⁴ Touto figurou nutí diváka se do reakce projektovat a prezentovat situaci, kterou interpretuje jako celostní problém, proti němuž bojují všichni zástupci opozičních stran.

²⁴³ 3. května / *Otázky Václava Moravce*

²⁴⁴ XTV. [online] 23.8. 2017

J. Hamáček, který se řadí na druhé místo za V. Filipa v četnosti užívání syntaktických prostředků, dosáhl nejvyššího počtu ve 4 ze 17 kategorií: epizeuxis, epanastrofa, pleonasmus a polyptoton. Většina opakovacích figur, u nichž byl výskyt nejvyšší, se svou persvazivní funkcí nijak zásadně neliší od toho, s jakým záměrem jej využívají dva další řečníci. Rozdíl ve formě persvaze, který jsme již v předchozích odstavcích nastínili, sledujeme zejména v používání pleonasmu a enumerace. Co se týká enumerace, J. Hamáček daný prostředek využívá především proto, aby propagoval politický program ČSSD a vyčlenil priority, které se již podařilo zákonně naplnit. Často prezentuje věci, které považuje za politické úspěchy, ať už individuální na Ministerstvu vnitra nebo kolektivní práci sociálnědemokratických ministrů. Naopak jsme nedohledali žádný příklad, který by ilustroval výčet jakýchsi slovník útoků, jejichž intenzita úměrně roste s délkou taxativního výčtu. Jinak je tomu v případě pleonasmu, díky kterému důsledně jmenuje některé kontroverzní přívlastky, jež přisuzuje buď politickým stranám nebo konkrétním zástupcům z těchto stran: *Já se nechci vracet k té debatě o korunových dluhopisech a o tom, jak to bylo s potenciálními daňovými úniky, to celé šetří finanční správa.*²⁴⁵ Aby si nepoškodil obraz nekonfliktního a věcně hovořícího politika, začátek pleonasmu neguje, tedy začne svoji výpověď slovy: *já se nechci vracet ...* Jedna z dalších kategorií, ve které J. Hamáček své kolegy vysoce převyšuje, je polyptoton. Domníváme se, že opakování slov v odlišném gramatickém tvaru využívá zejména v momentech, kdy detailně vysvětluje jednotlivosti některých komplexních problémů, na něž je moderátorem dotazován: *... za účasti všech tří šéfů **tajných služeb** a všechny tři **tajné služby** řekly ...*²⁴⁶ Taktéž velmi hojně užívá direktivních výpovědí, jimiž sjednocuje ostatní spřízněné politické strany: ***Pojďme to dotáhnout do konce, ale pojďme to dotáhnout do konce tak, že budeme všichni dodržovat pravidla.***²⁴⁷ Podobnou zvolací formu používá i ve chvíli, kdy vyzývá k názorové shodě ve vládní koalici: *... **my se musíme dohodnout** o tom objemu peněz, který tam půjde, a potom se **musíme dohodnout**, jak ty peníze rozdělíme.*²⁴⁸

Na závěr se zmíníme o slovosledu a shodném atributu v postpozici, které vnímáme jako další nositele persvazivní a expresivní funkce. Záměrně se jim věnujeme až na konci, neboť jejich četnost používání u všech tří politiků je nevýznamná. U mnohých z nich, až na některé výjimky, se nám navíc nepodařilo identifikovat persvazivní účinek. Důvodem změny slovosledu sledujeme spíše charakter rychlé, dynamické a mnohdy chaotické diskuze.

²⁴⁵ XTV. [online] 12.8. 2017

²⁴⁶ 12. ledna / *Otázky Václava Moravce*

²⁴⁷ 24. června / *Otázky Václava Moravce*

²⁴⁸ 8. září / *Otázky Václava Moravce*

V projevu J. Hamáčka tu a tam evidujeme přesmyknutí východiska a jádra, přičemž dochází k subjektivnímu slovoslednému pořadí: *Já si rozhodně **nedělám** z krizového štábu marketing.*²⁴⁹ Na příkladu vidíme, že předseda ČSSD především akcentuje, jak se nechová a jak nejedná. Příčinou změny sledu východiska a jádra může být nejen vědomé přesvědčování, ale i emocionální postoj mluvčího. Dalším příkladem persvaze je shodný atribut, který M. Kalousek umísťuje do postpozice: *... vzniká prostředí **autokratičtější, korporativnější** ...*²⁵⁰ Poslanec popisuje politickou situaci v Česku po nástupu Babišovy vlády. Snahou řečníka je především zdůraznit ony vlastnosti, nikoliv jejich nositele. Důsledkem je pak přesun přívlastků do postpozice.

Následující tabulka shrnuje výskyt všech jednotlivých syntaktických prostředků. Nejvyšší počet v každé kategorii je vyznačen tučným stylem písma.

Tabulka 3 - Shrnutí persvazivních prostředků na úrovni syntaktické

	Vojtěch Filip	Miroslav Kalousek	Jan Hamáček
Anafora	12	6	7
Epifora	6	5	1
Epizeuxis	7	21	33
Epanalepse	28	5	4
Epanastrofa	3	1	3
Enumerace	13	5	6
Pleonasmus	2	0	4
Polysyndeton	1	0	0
Polyptoton	14	6	24
Syntaktický paralelismus	21	15	13
Řečnická otázka	46	18	21
Řečnická odpověď	9	4	3

²⁴⁹ DVTV. [online] 25.9. 2020

²⁵⁰ DVTV. [online] 8.6. 2018

Epanadiploze	0	2	0
Tautologie	0	0	0
Kyklos	0	0	0
Antimetabole	0	0	0
Jiná opakování	69	12	28
Celkem v %	48,33	20,92	30,75

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo identifikovat a následně analyzovat jednotlivé jazykové prostředky persvaze ve vybraném vzorku politických debat. Soustředili jsme se na tři výrazné politiky současné české politické scény – Vojtěcha Filipa, Miroslava Kalouska a Jana Hamáčka. Účelem bylo zjistit, jaké persvazivní prostředky vybraní politici používají a v jaké tak činí míře. Zaměřili jsme se na jazykové prostředky úrovně lexikální, morfologické a syntaktické. Naším neméně důležitým cílem bylo uvést specifické prostředky persvaze, které jsme prezentovali v kontextu, s jehož pomocí jsme vysvětlovali působení persvazivní funkce. S ohledem na přesvědčovací prostředky jsme se soustředili zejména na jejich formu, a sice zda politik využívá persvaze za účelem vlastní propagace, odkazů na politický program, obhajoby, nebo naopak útoku na ostatní účastníky veřejné debaty. Analýzu jsme prováděli na zvoleném vzorku politických debat veřejnoprávní ČT a komerčních internetových pořadů. Každého politika jsme izolovaně sledovali na ploše 5 vydáních pořadu Otázky Václava Moravce a 5 diskuzních debat na internetových televizích XTV a DVTV.

Celkem jsme v projevech jednotlivých politiků zaznamenali 1828 výrazových prostředků persvaze. Nejvíce persvazivních prostředků bylo použito v promluvách M. Kalouska, u kterého jsme zaregistrovali celkem 633 výrazů, druhý v pořadí je V. Filip, u něhož jsme napočítali celkem 612 prostředků persvaze, a trojici uzavřel nejnižším počtem J. Hamáček, který použil 583 persvazivních jednotek. Ačkoliv jsou rozdíly při těchto vysokých počtech spíše zanedbatelné, můžeme podtrhnout, že nejpřesvědčivější projev z hlediska užití jazykové persvaze měl M. Kalousek. Naopak nejméně přesvědčivě (ze shodného hlediska) se vyjadřoval J. Hamáček.

Tabulka 4 - Celkový počet persvazivních prostředků v projevech jednotlivých kandidátů

	Vojtěch Filip	Miroslav Kalousek	Jan Hamáček
Lexikální prostředky persvaze	311	487	399
Syntaktické prostředky persvaze	231	100	147
Morfologické prostředky persvaze	70	46	37

Celkem	612	633	583
Celkem v %	33,48	34,63	31,89

Jakožto představitele opoziční strany, která však existenci vládní koalice toleruje, jsme nejprve analyzovali mluvený projev V. Filipa. Persvazivní funkce v projevech předsedy KSČM spočívá zejména v užívání nálepek, jejichž účelem je propagace vlastní politické strany, resp. jejích výrazných členů. Významná část jazykové persvaze je zastoupena řečnickými otázkami, kterými V. Filip vtahuje diskutujícího soupevníka a moderátora do ryze konfrontačního dialogu anebo účelově získává dominantní převahu nad ostatními účastníky debaty. Pro předsedu KSČM je rovněž typické užívání dialogického opakování, jímž působí jako politik soustředící se zejména na podstatu problému. Na rovině morfologické u něj shledáváme častý výskyt zájmen *tyhle/tyhlety*, které projevu dodávají jakýsi nádech hovorovosti.

Jakožto zástupce opozičního subjektu, jenž svou důvěru vládě nikdy nedal, jsme jako druhý v pořadí analyzovali projev M. Kalouska. Přesvědčivost jeho projevu (z hlediska užití jazykové persvaze) se zakládá především na používání odborných ekonomických výrazů, jimiž podtrhuje svou oborovou kompetentnost a celkovou relevantnost projevu. Pro M. Kalouska je charakteristický vysoký počet ironických až sarkastických reakcí, kterými často akcentuje absurdnost a nepravdivost určitého tvrzení či diskutovaného problému. Pozoruhodná je zároveň jistá specifická útočící nálepek, jejichž středobody jsou konkurenční hnutí ANO a jeho předseda A. Babiš. Některé útočící nálepky jsou až patetickou výzvou k obraně svobody a demokracie. Poslanec, na rozdíl od svých kolegů, používá opakovací figury jen sporadicky a na morfologické úrovni u něho registrujeme častý výskyt nespisovného tvaru zájmena *který*, u něhož však shledáváme persvazivní funkci minimální a jen v některých případech.

Projev J. Hamáčka, představitele vládní koalice, jsme analyzovali jako poslední v pořadí. Jedním z příznačných rysů jeho mluveného projevu je nadměrné užívání synekdochy, jejíž cílem je oslabit výpovědní hodnotu, vyhnout se konkrétním jménům při označování viníků a relativizovat odpovědnost jednotlivce. V projevu J. Hamáčka jsme zaznamenali nevýznamný počet slovních útoků, což si vysvětlujeme snahou o nekonfliktní způsob komunikace a pozicí předsedy vládní strany, která zodpovídá za stav země. Taktéž jsme u něj zaregistrovali největší tendenci vyjadřovat se lidovou, hovorovou až prostou mluvou, čehož se domohl zlidovělymi metaforami či idiomy. Bylo zajímavé vyzorovat Hamáčkovu jazykovou specifickou při

užívání enumerací. Ty používal z výrazné většiny pouze jako nástroj prezentace programových priorit sociální demokracie. Co se týká morfologické roviny, zásadní odlišnost spatřujeme v používání knižních tvarů *moci/říci*, které by za předpokladu jednoty jazykového kódu činily z projevu vyšší styl, k čemuž u J. Hamáčka nedošlo.

Vzhledem k tomu, že v českém prostředí doposud srovnání těchto tří významných politických činitelů z hlediska jazykové persvaze nebylo podobným způsobem vypracováno, odhadujeme, že by mohly detailní analýza a její výsledky stanovit nový pohled na charakter jazykového projevu vrcholných politických reprezentantů.

Seznam použitých zdrojů

Tištěná literatura

BARTOŠEK, Jaroslav: *Jazyk současné české politiky*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993. 60 s. ISBN 80-7067-331-1

BOZDĚCHOVÁ, Ivana: *K jazykové úrovni současných politických debat*. In: ČMEJRKOVÁ, Světlá; HOFFMANNOVÁ, Jana: *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia, 2003. 258 s. ISBN 80-200-1034-3.

ČECHOVÁ, Marie a kol.: *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003. 342 s. ISBN 80-86642-00-3.

ČECHOVÁ, Marie; KRČMOVÁ, Marie; MINÁŘOVÁ, Eva: *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 381 s. ISBN 978-80-7106-961-4.

ČMEJRKOVÁ, Světlá, HOFFMANNOVÁ, Jana a Petr KADERKA, ed. *Jazyk a dialog: výbor z textů*. Praha: NLN, 2019. Sociolingvistická edice. 508 s. ISBN 978-80-7422-664-9.

HIRSCHOVÁ, Milada: *Pragmatika v češtině*. Praha: Karolinum, 2013. 336 s. ISBN 978-80-246-2233-0.

HOFFMANNOVÁ, Jana a Olga MÜLLEROVÁ: *Dialog v češtině*. München: Verlag Otto Sagner, 1999. 251 s. ISBN 3-87690-703-9.

HOFFMANNOVÁ, Jana: *Stylistika a současná situace stylistiky*. Praha: TRIZONIA, 1997. 200 s. ISBN 80-85573-67-9.

HOMOLÁČ, Jiří. *Diskurz o migraci Romů na příkladu internetových diskusí*. Sociologický časopis. 2006, **42**(2), 329-351.

HRABÁK, Josef. *Poetika*. Vyd. 2. Praha: Československý spisovatel, 1977, 368 s.

JÍLEK, Viktor. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty: studijní text pro distanční studium*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1246-2.

KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum, 2004. 184 s. ISBN 80-246-0898-7

KRAUS, Jiří: *Vyjadřování polemičnosti a významových opozic v politickém diskurzu*. In: ČMEJRKOVÁ, Světlá a Jana HOFFMANNOVÁ.: *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia, 2003. 258 s. ISBN 80-200-1034-3.

LOTKO, Edvard. *Kapitoly ze současné rétoriky*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 202 s. ISBN 978-80-244-2309-8.

MARTINCOVÁ, Olga. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2005. ISBN 80-86496-21-X.

REIFOVÁ, Irena a kol.: *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. 327 s. ISBN 80-7178-926-7.

SCHNEIDEROVÁ, Soňa. *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. 165 s. ISBN 978-80-246-2884-4.

ŠUBRT, Jiří. *Soudobá sociologie II (Teorie sociálního jednání a sociální struktury)*. Praha: Karolinum, 2008. 394 s. ISBN 978-80-246-1413-7.

Tištěné slovníky

HAVRÁNEK, Bohuslav, ed. *Slovník spisovného jazyka českého*. 2., nezměněné vyd. Praha: Academia, 1989.

PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0497-1.

Velký sociologický slovník I.: A-O. Praha: Karolinum, 1996, s. 213.

Elektronické zdroje

JAKLOVÁ, Alena. Persvaze a její prostředky v současných žurnalistických textech. *Naše řeč* [online]. 2002, 85(4) [cit. 2020-08-05]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7689>

Jan Hamáček – Česká strana sociálně demokratická. *Česká strana sociálně demokratická – Svoboda, spravedlnost, solidarita* [online]. [cit. 2020-11-13]. Dostupné z: <https://www.cssd.cz/nasi-lide/jan-hamacek/>

MILLEROVÁ, Klára. Rétorika aneb tradiční řečnické umění. In: *Chcipracovat.info: Připravte se na Vaše zaměstnání!* [online]. 20. dubna 2016 [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: <https://chcipracovat.info/retorika-aneb-tradicni-recnicke-umeni/>.

O DVTV. *DVTV – první internetová televize* [online]. [cit. 2020-07-24]. Dostupné z: <https://www.dvtv.cz/info/o-dvtv>

O MNĚ – Miroslav Kalousek. *Miroslav Kalousek* [online]. [cit. 2020-07-24]. Dostupné z: <https://www.miroslav-kalousek.cz/o-mne/>

Otázky Václava Moravce. *Česká televize* [online]. [cit. 2020-07-24]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/>

Vojtěch Filip (65 let). *IDNES.cz – s námi víte víc* [online]. [cit. 2020-07-24]. Dostupné z: <https://www.idnes.cz/wiki/politika/vojtech-filip.K455022>

Seznam pramenů

Vojtěch Filip:

Otázky Václava Moravce, 3. května 2020

Otázky Václava Moravce, 26. ledna 2020

Otázky Václava Moravce, 23. června 2019

Otázky Václava Moravce, 10. března 2019

Otázky Václava Moravce, 27. ledna 2019

DVTV, 7. prosince 2017

DVTV, 21. září 2017

X Talk, 29. srpna 2018

X Talk, 2. března 2018

X Talk, 19. října 2017

Miroslav Kalousek:

Otázky Václava Moravce, 9. června 2019

Otázky Václava Moravce, 3. března 2019

Otázky Václava Moravce, 23. září 2018

Otázky Václava Moravce, 2. července 2017

Otázky Václava Moravce, 4. října 2015

DVTV, 16. června 2020

DVTV, 8. června 2018

X Talk, 13. února 2019

X Talk, 23. května 2018

X Talk, 23. srpna 2017

Jan Hamáček:

Otázky Václava Moravce, 12. ledna 2020

Otázky Václava Moravce, 8. září 2019

Otázky Václava Moravce, 31. března 2019

Otázky Václava Moravce, 18. listopadu 2018

Otázky Václava Moravce, 24. června 2018

DVTV, 25. září 2020

DVTV, 13. března 2020

DVTV, 4. září 2019

X Talk, 14. února 2018

X Talk, 12. srpna 2017